

DOM IN SVET

XXIV

ŠT. 3

1911

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

VSEBINA.

	Stran		Stran
Sošolci. Povest. Spisal dr. Franc Detela. (Dalje)	85	Mimogrede. Zložil Silvin Sardenko. . .	103
Zapel bi pesem žalostno. Zložil Silvin Sardenko	91	Staro in novo o ljudskem štetju. Sestavil dr. Vinko Šarabon	104
Romarji. Zložil Radoslav Bevk.	91	Egipčanska umetnost. K našim slikam. — Napisal Izidor Cankar	107
Ko je leto umiralo . . . Spisal Štefan Levkós	92	Obiski. Iz življenja in delovanja naših umet- nikov. Spisal Izidor Cankar. (Dalje) . .	112
Upsala. Potopisna črtica. — Napisal dr. Ivan Knific. (Konec)	97	Književnost	117
Iz groba cvet nesmrtnosti Ti žene . . . Zložil A. Kalan	100	Glasba	118
La Divina Commedia. Prevel in razložil dr. Jos. Debevec. (Dalje)	101	Mladim literatom	119
		To in ono	120

Slike.

Dediči. V. M. Maksimov	85	Psametih in krava Hathor.	109
Pri alhimistu. Vaclav Brožík	89	Mali tempelj na otoku File	111
Mrtvaška soba v piramidi kralja Unasa.	93	R. Jakopič	113
Grad in stolnica v Upsali	97	Jesen. R. Jakopič	116
Fragment anonimnega kipa	99	Križarska cerkev pozimi. R. Jakopič	121
Kralj Sesostris	105	Dr. K. Štrekelj	122
Glava sfinga	108	Dr. M. Murko	123

„Dom in Svet“ izhaja 25. dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. —

Založnik in lastnik: **Katol. Bukvarna.** — Tiska **Katol. Tiskarna** v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v Katoliški Bukvarni.

DEDIČI

V. M. MAKSIMOV

Sošolci.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

III.

Ko je bral Ivan Balant v novinah svoj listek „Ščurki v sladoledu ali iluzija in prevara“, je bil zadovoljen sam s seboj. Natisnjen se je bral listek še lepše. Tudi drugih bralcev zanimanje mora zbuditi, si je mislil in sklepal, da ne opozori on sam nikogar na ta umotvor, ki se v boju za obstanek lahko sam postavi.

In res se je postavil.

Drugega jutra ga je dobila Zora, ko je prišla odpirat sladičarno, že nabitega na vratih z debelo podčrtanimi ščurki in par radovednih bralcev si je kimalo pred njim in se smejala. Zora je strgala list z vrat in se radovednežem, ki so se razhajali, dobrodušno nasmejala. Na take šale se odgovarja najbolje, če se človek ne zmeni zanje, si je mislila in vrgla novine v peč. Potem je pripravljala pecivo za stalne kupce, za goste, za otroke, ki so se oglašali gredoč v šolo ali iz šole, in se veselila, da se je bila peka tako izponesla. „Morebiti je katera sladičarna v Ljubljani imenitnejša od moje, a boljše ni,“ si je dejala in se nekako kesala, da ni napekla več,

ker kupci se odvadijo, če ne dobe, kar zahtevajo. Vmes je sanjarila, koliko več obresti ji daje obrt, nego bi ji dajala hiša; da, če pojde tako naprej, bo v nekaj letih gospod Balant lahko volil po svojem srcu. Seveda, če nima ne on nič, ne ona nič, potem je zgolj obzirnost in rahločutnost, ki mu brani izreči jasno besedo. Z izvoljenko hoče on deliti srečo, ne nesreče. Za gmotnimi oziri se skrivajo idealni nazor. In ona, ali naj pride s praznimi rokami v hišo svojega moža? Ali naj gleda, kako si soprog pritrjuje zaradi nje? Vsaj slabše se mu ne sme goditi pozneje v zakonu ko sedaj samcu. — Toda zakaj oprezujejo odjemalci ravno danes, ko je vse tako lepo zapečeno, da kar hrusta! Čudno, da ni še nikogar!

Pogledala je na uro, ki je bila že precej daleč pomeknila kazalce. Dolgočasni ljudje, si je mislila, človek jim hoče dobro postreči, a kako, če jih ni! Ali hočejo, da odmekne pecivo, da se postara? Potlej bodo pa zabavljali, ko so vendar sami krivi.

Čas je tekkel in Zori je rasla nepotrpežljivost. Predevala je na krožnikih sladčice, jih kopičila, da so se vabljuje videle, in hodila na vrata gledat, odkod da kdo prihaja. „Kaj je to danes?“ si je

dejala. „Ali so moji ljudje vsi zaspali? Kakor začarano. Druge dni komaj zadosti zgodaj odprem. Oh, kako bi se spodobilo kakšnemu staremu odjemalcu, da bi vse razprodala, preden on pride! Naj se jezi, toda na sebe!“ Hodila je po prodajalnici, stopila v kuhinjo, potem na ulico. Ljudje so hiteli mimo, znani in neznani; a vsi mimo. Ta in ona znanka se ji je nasmehnila. Zakaj? Ali je ona tako smešna? Morda, ker hodi na ulico čakati gostov. Umeknila se je in začela prebirati raznovrstne cukrce. Kadar se je začul odzunaj kak šum, se je ozrla in vzdihnila: „Vendar enkrat!“ Toda nič ni bilo.

„Mana,“ je dejala strežajki, „pojdite malo po soseščini ali pa na trg! Morda doboste katero naših odjemalk. Povejte, kaj da imamo vse pripravljeno!“

Strežajka je šla, in Zora je premišljevala, kaj da bi bil vzrok, da je vse tako zapoznelo. Na izletu menda vendar niso vse družine, na katere se je ona zanašala! Prav milo se ji je storilo, ko je pogledala po polnih skledah in krožnikih, po bleščeči opravi, prijaznem prostoru, ki je kar vabil ljudi. „Ah, sosedova kuharica gre mimo,“ je skočila Zora pokonci, da bi jo prestregla in vprašala, če ne bo nič kupila. A spomnila se je, da bi se to ne spodobilo, da bi bilo preveč vsiljivo. Sedla je in čakala strežajke. Nepotrpežljivost ji ni dajala miru; vstala je zopet in gledala izza zastora na ulico in čakala. Gosta ni pričakala nobenega; pač pa se je vrnila strežajka.

„Oh, gospodična,“ je dejala Mana, „kaj vse sem slišala! Srečala sem svetnikovo Lizo. Ta mi je rekla, da ne pride k nam nič več. Mesarjeva Franca mi je pa kar vrnila knjižico in izplačala, kar je bilo še dolga. Z današnjim dnem se prestavijo in bodo jemali drugje. Sestrična, ki sem jo tudi srečala, me je pa vprašala, če smo brali, kaj da je pisano v nekem včerajšnjem listu, kaj vse da so dobili gostje v našem sladoledu.“

Zora je prebledela. Gotovo me je kak konkurent pokrivem napadel, si je mislila, in kri ji je zavrela v jezi. Poslala je strežajko v trafiko po liste in preudarjala, kaj da bi storila; ali naj bi poslala takoj popravek listu ali se obrnila do odvetnika.

Ko pa je brala nesrečni listek, se je jezila in smejala. Jankovi ščurki so bili opisani s tako smešno resnobo, da bi noben pameten in pozoren bralec ne mogel slutiti in sumiti nič hudega. A drugačna je bila stvar, če je bral kdo površno in poznal Zorino sladličarno ne samo površno. Temu so morale neprijetne misli zbuditi čudne občutke. Zora je takoj spoznala nesrečno zmoto svojih odjemalcev, ki je bila potekla iz šaljivega listka. Toda kako jo razjasniti, kako popraviti škodo! Ker je sumila Zora, da je brat Janko spisal listek, je tekla sama nadenj

v stanovanje, strežajko pa je poslala ponj po gostilnah. Ne ena, ne druga ga ni dobila. Opoldne ga je čakala Zora zunaj kavarne, kamor je zahajal; in tukaj sta se sešla. Vprašala ga je, če je spisal on čudni listek o sladoledu.

„Čudni listek?“ jo je pisano pogledal Janko. „To je imeniten listek, kakršnega že dolgo niso brali častiti bralci. Ali si ga ti brala?“

„Seveda sem ga brala. Saj mislijo ljudje, da meri na mojo sladličarno.“

„To bi bila vendar za tebe najboljša reklama.“

„Janko, lepo te prosim, ne govori tako neumno! Reklama zame ta listek, ki mi je pregnal prvi dan kupce in odjemalce, ki mi bo uničil ves obrt, če ne dobim takoj pomoči! Pojdi v uredništvo, Janko, in poskrbi, da se natisne popravek, ki bo zavrnil obrekovanje in sumničenja!“

„Jaz ne umejem, kako bi mogel tak listek škodovati tebi.“

„Saj vem, da ti ne umeješ; ampak jaz umejem in čutim in trpim. Meni se godi krivica in škoda, in če si jo storil ti, si tembolj dolžan, da jo poravnáš.“

„Čudne ženske!“ je dejal Janko. „Dobro torej, če si ne daš dopovedati. Še nekaj se pogovorim s prijatelji; potem pa pojdem nad uredništvo. In nič se ne boj! Popravek bo tako imeniten, kakor je bil listek, ki ga ti ne znaš ceniti, ker gledaš samo na vsebino. Oblika, oblika odločuje v umetnosti.“

Zora ni več poslušala tega izvajanja, ker se ji je mudilo domov pogledat, če je vendar že prišel kak kupec.

Ivan Balant pa je bil tudi prepričan, da je listek dober. A ker je hotel slišati potrdilo svojega mnenja še iz ust nepristranskega sodnika, se je napotil po kosilu k prijatelju Narobetu v pisarno. Prijatelj Narobe je zaslutil takoj, kaj da je pripeljalo prijatelja; zatorej je naredil nedolžen in neumen obraz in se veselil natihem, kako zaman se bo jezil prijatelj.

„Kaj bo dobrega?“ je dejal in pisal naprej.

Ivan ga je vabil na izprehod.

„Bodi tako dober,“ je dejal Josip, ne da bi se ozrl, „in počakaj malo, da tole izgotovim! Ti, odloži in sedi!“

Ivan je hodil po pisarni, pogledal sem, pogledal tja, se naslonil na okno in čakal. Narobe je pisal; Ivan je zakašljaj, zazeval in stopil proti durim.

„Kakšnega vruga pa pišeš zunaj uradnih ur?“ se je jezil.

„Tako, prijatelj, takoj. Še malo potrpi!“ je tolažil Narobe in pisal.

„Eh, kdo te bo čakal!“ se je obrnil nejevoljni prijatelj.

„Jaz sem gotov,“ je dejal Josip in vstal. Prebral je še enkrat, kar je bil spisal, popravil malenkosti,

pospravil po mizi, si omil roke, preoblekel suknjo in menil, da je prijatelju na razpolago. Šla sta, in kakor je Josip prej pisal pridno, tako je zdaj govoril marljivo, koliko da ima dela, kako važen referat da se mu je odkazal, potem o vremenu, o svojem stanovanju, da je povabljen v nedeljo k svojemu šefu na čaj, in sploh o čemer je slutil, da ne bo zanimalo milega prijatelja. Ivan, ki ni mogel do besede, je z jezo v srcu premišljeval, ali naj bi pustil na ulici dolgočasnega bedaka ali pa prelomil svoj sklep in vprašal naravnost, kaj da on misli o njegovem spisu. Polagoma pa je pregledal srce in obisti svojega prijatelja in spoznal, da ta nalašč noče govoriti o njegovih stvari.

„Ti greš zdaj na levo, jaz na desno,“ je dejal na oglu ulice, stisnil roko prijatelju, ki ga je zahvaljeval za prijetno zabavo, in šel.

„Takšni so ti mehkosrčni prijatelji!“ si je dejal in mrščil obrvi. „Sentimentalne ljudi je treba pustiti na miru, ker se pečajo vedno le sami s seboj. Enkrat so domišljavo naduti, drugič se smilijo sami sebi, neznosni tako ali tako. O, prijatelj Josip, jaz te poznam. Iz tvojega molka kriči zavist. Grajati ne moreš, hvaliti nočeš: molčanje je priznavanje. Sploh pa, ali se sme temu človeku priznati količkaj razborite sodbe, količkaj umetniškega okusa? Tak tepec! Jaz pa tudi, ki sem se obrnil nanj.“ Ivan je sklenil, da se v literarnih zadevah ne obrne nikdar več do Narobeta; v tem oziru, da je treba vprašati Janka, ki ima še nekako nepokvarjen okus.

Janka je dobil seveda v kavarni. V nadi, da doseže naravnost, kar se mu ni bilo posrečilo po ovinkih, je vprašal prijatelja, če je bral snočnji listek.

Janko je malomarno prikimal. Sumil je namreč, da je listek spisal Josip Narobe; zato je ga ni mogel pohvaliti. Vrhutega ga je pa še jezilo, da je moral pisati popravek.

„Kakšen se ti zdi?“ je vprašal Ivan, nekoliko užaljen.

„Pozna se mu, da ga je pisal Narobe.“

„Kako?“

„Ker so ga bralci razumeli popolnoma narobe. Sladičarna moje sestre je izgubila vse odjemalce. Zabitost našega bralstva je brez meje. To ti ne loči resnega od smešnega. Dovtipa ne čuti, šale ne umeje; v gledališču bi morali o priliki nabiti: — Nocoj se igra žaloigra; slavno občinstvo prosimo, da se ne smeje.“

„Torej bojkotirati so začeli tvojo sestro?“ je dejal Ivan, neprijetno zadet.

„Bojkotirati, zaradi tega neumnega listka, in jaz ponesem danes popravek v uredništvo.“

Ivan je bil bled od jeze na nerazumne ali pa hudobne ljudi. Da je konkurenca izrabila nerazsodnost, mu je bilo jasno; a ker se je začel bati ne-

koliko sam zase, je živahno dokazoval, da se tukaj res ne da drugega storiti, nego da se pošlje uredništvu popravek z grožnjo, da se bo po kazenskem zakonu postopalo proti vsakemu, kdor bi raznašal lažnive vesti o sladičarni. „Če hočeš, stopim jaz sam v uredništvo, ker me pelje pot mimo.“

„Prav. Ampak jaz imam že tukaj spisan imeniten popravek, poln popra in soli.“

„Daj ga sem!“

Ivan se je poslovil. Mudilo se mu je v uredništvo, da bi predvsem popravil nesporazumenje, ki je proti njegovi volji tako hudo zadelo nedolžne ljudi, potem pa tudi, da bi poskrbel, da ostane pisateljevo ime prikrito. Gredeč je premišljeval, če ga je že komu izdala nespametna ničemurnost. Kakšna sreča, da ni razodel Janku na vsa usta svoje skrivnosti, da je bil proti Narobetu tako previden! Tega prijatelja je sodil Ivan zdaj ugodneje. Listka on najbrž niti bral ni, kar bi bilo najpametnejše, ali pa ni slutil, da ga je spisal on, Ivan. Da je Janko na krivem sledu, ni bila nesreča. Na nobenega ni bil on več hud, pač pa na sebe. Kaj je bilo treba njemu pisati to neumnost! Seveda ni mogel slutiti, da nastane iz nedolžne šale krivična resnica; če pa podtaknejo hudobni ljudje njegovim nedolžnim besedam svoje zlobne namene, ne more zadeti krivda pisatelja.

Ko je bil Ivan vse uredil, kar se mu je zdelo potrebno, in dobil zatrdilo, da ne bo nihče raztrobil njegove slave, se je umiril. „Tako se bodo pomirili tudi neumni ljudje,“ si je mislil, „in v par dneh ne bo nihče več mislil na to neljubo zadevo.“

Ko se je stemnilo, je zavil oprezno v ulico, kjer je imela Zora sladičarno, in opazoval, v senco skrit, od druge strani, če ima kaj gostov sladičarna, če kdo prihaja ali odhaja. Nikogar ni bilo. Kakor mrtvaška luč je razsvetljevala svetilka prazni prostor. Ivan je zmignil z rameni in šel. Kaj more on za to! Jezil se je na Janka, ki ga je bil speljal v sladičarno, na Josipa, ki mu je bil vdehnal neumne misli. Ali ga ni Janko kar vlekel v sladičarno? in Josip, kako ga je nagovarjal, da naj piše! Pero mu je vsilil v roke; zdaj pa se dela neumnega in nedolžnega. Oba sta kriva. Menda vendar ne bosta izvajala krivde na njega! Bralci so pa tudi, da se Bogu smili. Vse se jim mora naravnost in nadebelo povedati. Ti ljudje mislijo, da glumci res ogenj žro in nože požirajo; Mlinarja in njegovo hčer hodijo gledat zaradi strahov, ki štokljajo po odru. Za take bralce sta še Cvetež in Narobe predobra pisatelja.

Tako se je jezil Ivan na svoje bralce, in po pravici; bralci ne smejo misliti, da se smejo vedno le oni jeziti na svoje pisatelje.

Zora pa je tudi popoldne zaman čakala gostov. Naložila je strežajki jerbasček peciva, da naj bi ga

prodajala in ponujala po mestu. Sama je premišljevala doma, kaj bi bilo storiti, če bi popolnoma izostali kupci. Do konca ni mogla misliti te bojazni; tolažila se je z nado, da bo popravek v novinah vse popravil in ji vrnil z dobrim imenom tudi stare odjemalce.

Strežajka je prinesla več kot polovico blaga nazaj; kjerkoli je morala povedati, čigava da je, tam ni izkupila nič.

Zoro so polile solze. Kolikokrat se ji je bilo dopovedovalo, kako neodvisen, sam svoj gospod je kmet ali obrtnik v primeri z uradnikom ali uslužbencem! Zdaj je okušala to neodvisnost. Na dobrem imenu je slonel ves njen obstanek; in kako hitro in lahko se izpodkoplje dobro ime, skrivaj, natihem, morda brez namena, in zruši se vsa samostojnost, vsa neodvisnost.

Zvečer je izšel v novinah oster popravek, ki je zavrnil nezmiselna natolcevanja in zapretil sodnje kazni vsakemu, kdor bi se drznil trositi lažnive vesti o neki pošteni in po pravici sloveči sladičarni.

„Hvala Bogu, hujskanja je konec,“ se je razveselila Zora, ko ji je prinesel brat Janko novine s popravkom in žel prisrčno zahvaljevanje.

„Imenitno sem zamašil obrekljivcem usta; kaj? Naj se mi le še kdo gane!“ je bahal Janko in bral dvakrat popravek naglas. Zdel se mu je namreč nekoliko drugačen, nego ga je bil on sestavil, toda tako pameten, da bi bil popolnoma lahko njegov.

Nič manj pa se ni razveselil popravka Ivan. Zdelo se mu je, da je zdaj rešena neprijetna zadeva, in sklepal je, da ne bo nikoli več ravnal s toliko neprevidnostjo. Ker pa si je hotel popolnoma izbiti iz glave zoprno nerodnost, se je ogibal Janka in Josipa in skrbno pazil, da ni zavil v ulico, kjer je imela Zora sladičarno.

Ta je napekla drugega dne novega peciva; pripravila in razstavila je sladčic in čakala odjemalcev. Ko ni bilo nikogar do navadne ure, se je začela zopet vznemirjati. „Sam ljubi Bog mi pomagaj!“ je vzdihala sama pri sebi, ko je tekala k oknu, brisala mize, prestavljala stole in razburjena pregledovala nakopičeno blago, kjer je bilo zapečenega toliko denarja, toliko truda in skrbi.

„Videli boste, gospodična,“ je tolažila Mana, „da zopet ne bo nikogar. Takšni so ljudje: enkrat se zaleté vsi sem, enkrat vsi tja. Če so se naveličali kakšnega kraja, jih zastonj kličeš in vabiš.“

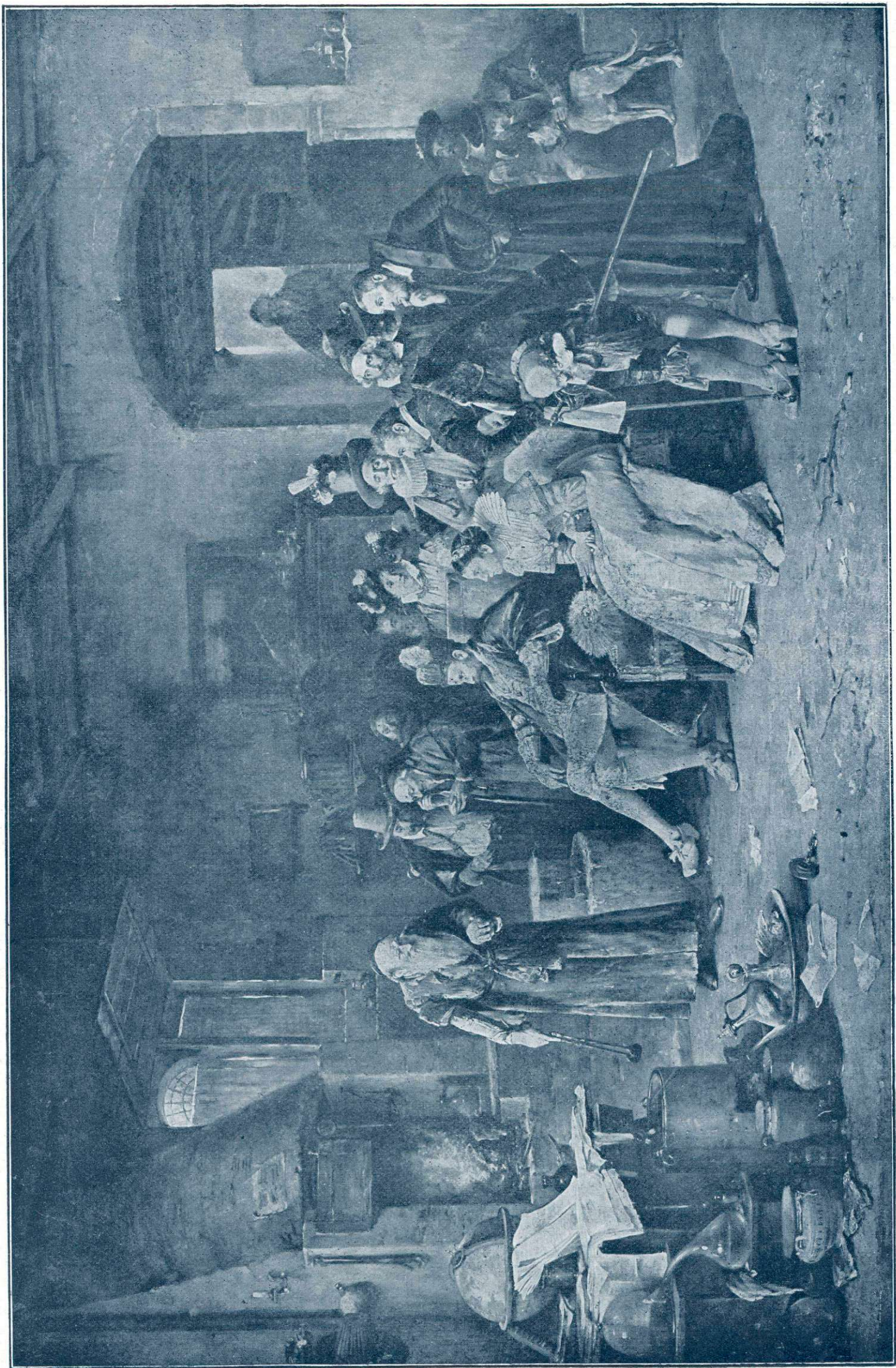
Zora je komaj poslušala. Ona ni mogla umeti, da bi mogel en sam neslan članek roditi toliko zla. Kar nič se ni bala doslej za svoj obrt. Kako ga izvršujejo drugi, je bila njej deveta briga. Reklama se ji je studila, ker se ji je zdela namerjena na slepljenje ljudi in oškodovanje soobrnitnikov. Dobro blago

in primerna cena sta se ji zdeli edino pošteno priporočilo. Samo pošten dobiček bi se smel po njenih mislih iskati v obrtu in trgovini, in kdor bi samo tega iskal, temu bi ne mogel nihče do živega, ne oblastva, ne konkurenca. Sedaj pa se je izpreminjal ta poštteni dobiček v izgubo, in če se ne izpremene hitro razmere, izguba v polom. Popravek, ki je grozil s sodnjo kaznijo, ni mogel siliti odjemalcev, da bi se vrnili v njeno sladičarno.

„Le meni verjemite, gospodična,“ se je oglasila zopet strežajka, „da ne boste nikogar pričakali. Jaz bi rekla, da ni treba za jutri nič dopeči, ker je dosti napečenega.“

Zora je sedla k šivanju, da bi se raztresla; a preveč je bila razburjena. Vzela je knjigo v roke, da bi brala; toda misli so ji uhajale vse drugam. Izvlekla je iz miznice račune, da bi nekoliko pregledala, koliko je potrošila, koliko prejela; a uštevala se je naprej in naprej in spravila zopet račune. Na nekatera pisma bi bila imela še odgovoriti; a pisanje se ji je ljubilo najmanj. V tem koprnečem strahu, v nestrpnem pričakovanju je bila popolnoma onemogla. Kako je šlo delo izpod rok prej, ko so zbrane misli vodile telesne moči; zdaj pa se je zdelo, kakor da bi misli tavale zase svojo pot in telo bilo prepuščeno samo sebi. Ne kositi, ne večerjati ni mogla Zora, in bridke skrbi so ji motile spanje vso noč.

Vstala je zgodaj in hitela v cerkev priporočat se v svoji stiski milemu Bogu. Ravnala se je pa tega dne po nasvetu svoje Mane in ni pripravila nič več novega peciva. In to je bilo previdno in pametno. Zaman je stala prodajalnica odprta od jutra do večera. Niti brata ni videla obupna Zora, nitar Ivana ali Josipa. Kakor da bi se bilo vse zarotilo proti njeni sladičarni! Ali naj bi vendar tožila? Toda koga bi zadela tožba? Morda Janka ali Josipa. Janku padejo največkrat take neumne misli v glavo. A kaj bi si mislili ljudje o sestri, ki toži lastnega brata! Njega bi morda obsodil sodnik, njo ves svet; onemu bi škodovala obsodba, njej ne bi koristila nič. Če pa je morda Ivan pisal članek, ali naj da tega obsoditi? On gotovo ni mislil nič hudega, če je res pisal. Ali naj se ona maščuje zaradi nesrečnega naključja, ki bi ga Ivan gotovo obžaloval, če bi vedel zanj. Ali je mogel on slutiti, da nastane iz nedolžne šale tako grozna resnica! In ona, kako bi mogla odpustiti sama sebi, če bi njega pehnila v nesrečo! In kakšna nesreča bi bila obsodba za njega, mladega uradnika! Uničila bi ga ona za vse življenje in sebi ne pomagala nič. In to naj bi zakrivila ona? Mraz jo je izpreletel pri teh mislih, ki so bile nezavedoma zašle v stara čuvstva. Še nade bi si potem ne smela buditi nobene več. Zavest, da si takšne krivde ne sme nakopati, je mirila in tolažila

PŘI ALHIMISTU

VACLAV BROŽÍK

Zoro, ker se ji je nekako dozdevalo, da trpi zaradi vrstnika in prijatelja. Bog ve, za kaj bo to kdaj dobro. Če prebiva prava sreča res le v srcu, potem je najbrž prava nesreča tudi samo v srcu doma. In to bi bil pekoči spomin, da je ona zaradi neumne šale uničila blagega mladeniča.

Te misli so ji pregnale mrtveče obupavanje. Začela je preudarjati, kaj da naj počne, če se ne izpremene razmere.

„Še en dan počakam, potem pa zaprem sladičarno,“ si je dejala in premišljevala, ali naj bi se v Ljubljani lotila novega obrta, krojaštva, ali se preselila v kak manjši kraj ali pa prosila službe v kakšni drugi sladičarni.

Težka je bila odločitev. Kako lepo je bila vpejana sladičarna! Kako dobro se je izplačevalo delo! En sam dan je vzel delo in kruh. Če pobije toča, ostane vendar še polje, ki rodi ob letu zopet; če pogori hiša, ostane stavbišče, pridejo podpore: njej je pokončana sladičarna za vedno. Inako se ji je storilo, ko je preudarjala, da bode morala drugim prepustiti lepe prostore, za vsako ceno prodati lično opravo in drago kupiti novo, ker je siromak, kdor je primoran prodajati ali kupovati. Potem pridejo začetne stiske novega podjetja. Nobena teta ji ne bo stala na strani, noben prijatelj ji ne bo svetoval. Saj se je vse ogiblje. Ne Ivana, ne Josipa ni odnikoder, da bi se vsaj posvetovala z njima; brat pa živi na nekakšnem drugem svetu, ki si ga sproti sam ustvarja. To so prijatelji za smeh, znanci za šalo. To šalo umeje ona zdaj dobro.

Tako se ni mogla odločiti Zora. Vsako jutro ji je še rodilo novo nado, in ta nada se je borila s smrtjo in pojemala do večera in umrla v topi, obupni noči. Zdaj ni Zora več mislila, da se ne spodobi, da bi sama ponujala po hišah svoje blago. Ta sram jo je minul. Kako proseče je povpraševala v znanih družinah, če res ne potrebujejo več peciva! Kako je naštevala vse svoje zaklade! Vse zaman. Eni so rekli, da so se prestavili, ker jim bolje kaže, drugi, da ne potrebujejo, tretji so z žaljivim smehljanjem obžalovali, da ne bo več nobene kupčije.

V stiskah in strahu so potekali dolgi dnevi. Vedno novi dvomi so budili staro neodločnost, ki ni hotela žrtvovati znane sedanjosti neznani bodočnosti, ne pričenjati novega boja, ko je bilo še od starega utrujeno življenje.

Rada ali nerada, naposled se je morala odločiti Zora. S težkim srcem je ukazala strežajki, da naj po prodajalnici, po kuhinji, po shrambi razbere sladčice in spravi vsako vrsto posebej. Strežajka je gledala, kaj da to pomeni, in čakala pojasnila; v tem sta stopila v sladičarno dva gospoda, s priletnim, važnim uradnikom naš mladenič Narobe.

„Ne zamerite, gospodična,“ je dejal s prijaznim nasmehom starejši gospod in podal Zori roko, „jaz pridem kot tržni komisar z gospodom Narobetom. Ljudje govore namreč toliko o Vaši sladičarni, da je tržna komisija prisiljena nekaj storiti, da se za-vežejo jeziki. Poglejmo torej, kakšne sladkosti ponujate Vi slavnim konsumentom!“

„Gospod komisar,“ je dejala Zora z drhtečim glasom, „nikar se ne trudite! Jaz naznam še danes oblastvu, da opustim svoj obrt. Pregledavanje je po mojem mnenju odveč.“

„To se bo takoj videlo, gospodična,“ je dejal komisar in ogledoval in prestavljal jestvine in iskal, kar bi imelo zanj kaj pomena. „Poglejte, gospod Narobe, to torto,“ se je obrnil do spremljevalca, ki je pobešal oči poleg njega, „kako se vleče, če se odkruši. Cela pajčevina se potegne za kosom. Dovolili boste, gospodična, da vzameva midva kosček te torte s seboj za poskušnjo.“

„Oh, vso, gospod komisar; saj ni več naprodaj,“ je dejala Zora.

„Napišite, gospod Narobe, gospodični prejemni list o tej torti!“

Josipu se je tresla roka, ko je pisal list, in ni si ga upal izročiti Zori; pustil ga je na mizi.

„Poglejmo še v kuhinjo in shrambo!“ je dejal komisar.

„Tam ni nobene stvari, ki bi se še prodajala,“ je dejala Zora in zastopila komisarju pot.

Komisar je razlagal Zori določbo zakona o živilih, ki mu dovoljuje vstop v kuhinjo in shrambo. Josip je lahko prikimal, ne samo iz ozira na gospoda komisarja, ampak tudi iz strahu, da se ne bi Zora uprla oblastvu. Dasi je namreč uradna objektivnost zahtevala od njega, da ni z nobeno besedo, z nobenim pogledom pokazal, da je količkej znan z Zoro, smilila se mu je stara znanka vendar. O, če bi bilo smelo govoriti njegovo srce in če bi komisarja ne bilo zraven!

Zora je premišljevala v jezi in strahu, kaj naj stori, in se ozrla proseče v Josipa. Josip se je obrnil lahko proč, iz objektivnosti.

„Vstopite, prosim, gospod komisar,“ je dejala Zora v onemogli zapuščenosti in se umeknila. Samozavestna trma je dušila jok, ki jo je silil.

„Glejte, glejte, gospodična,“ je dejal komisar in duhal raznovrstne odcedke in omake in pene, „kaj je vse pri Vas naprodaj!“

„To ni nič naprodaj,“ je dejala Zora. „Strežajki sem bila že ukazala, da naj vse pospravi.“

„Na zdravje ubogih konsumentov bi se vendar morali Vi bolj ozirati. Gospod Narobe, pišite! Tukaj vzamem zopet dve poskušnji. Zatorej naju niste hoteli pustiti v kuhinjo? Prav res: v politiko in v ku-

hinjo ne sme pogledati, kdor si noče pokvariti želodca. Kaj pomagajo najboljši zakoni, če se ne izpolnujejo. Gospod Narobe, vzemite vse te poskušnje s seboj. Zdravi, gospodična, ali pravzaprav na svidenje!”

„Gospod komisar,” je dejala Zora, „vzemite na znanje, da nisem jaz že ves teden prodala nobenega peciva in da tudi tiste sladčice, od katerih ste vzeli poskušnje, niso bile več naprodaj, ker še danes vrnem jaz svojo koncesijo.”

Komisar je zmignil z rameni, pozdravil in šel. Josip se je priklonil in se obrnil za njim, vesel, da

se je rešil mučnega položaja in da ni z nobenim kretom izdal, da pozna mlado sladičarico, in hvalen Zori, da ga ni spravila s svojim prijateljstvom pred komisarjem v zadrego. „Blago srce ima”, si je mislil in se jezil na Ivana, ki je bil nakopal najbrž s svojim nepremišljenim člankom njej te nepravilike, njemu to sitnost.

Zora pa se je zgrudila na stol in si zakrila obraz z rokami. Skoz prste so prikapale gorke solze, ki jih je iztiskalo iz oči grenko čuvstvo zapuščenosti.

(Dalje.)

Zapel bi pesem žalostno.

Zložil Silvin Sardenko.

Zapel bi pesem žalostno,
a sam ne vem, komu?
Zakopal bi jo dno srca,
a ni pred njo miru.

Izročil bi jo rad solzám,
pa se boji solzâ;
izdihnil bi jo v težek vzdih,
pred njim mi vztrepeta.

Že vem, že vem, kaj z njo storim.
V samotni pojdem gozd,
zapijem in izpijem jo
in z njo srca bridkost.

In kdor bo mimo gozda šel
in slišal šum dreves,
poreče: „Pesem žalostna,
prežalostna zares!”

Romarji.

Zložil Radoslav Bevk.

Ko solnce se je znižalo
in zatono v morju,
je zažarela plamenica
v rdečem svitu na obzorju.

In romarji
so šli
prek polj, vasi
in peli:

„O Jezus, daj,
prižgi
nam zvezd sijaj,
da svetijo
nam vekomaj.”

Med griči v daljo vil
se sprevod tih:
šepet molitve le —

in sredi nje
iz sreče sanj se vzdih
je v mrak izvil.

In ko je zarja zlata
zatemnela,
nebeška stran je svetlih
lučic zagorela.

Obstal je potnik sred polja
in da je mimo njega šla
procesija, je čakal,
zakril obraz
in plakal, plakal ...:

„Usoda moja, ti si kakor cesta,
ki kot brez konca v večnost gre;
kdor roma jo, na nji umre,
nikjer na širnem svetu nima mesta.”

Ko je leto umiralo . . .

Spisal Štefan Levkós.

Visok, strm holm se spenja iz tesne dolinice; vrh holma počiva vasica Smrečje.

Osamljeno je bilo Smrečje na Silvestrov večer, zapuščeno in zasneženo do slemen. Semtertja je strmelo izpod visoke strehe začudeno okno v noč — oziralo se je kakor globoko, črno oko po dolini, po holmih naokrog, po vasicah in po cerkvah na gričih.

Vsenaokrog je bilo tiho in mirno; — vse je bilo odeto z volnenomehko zimsko odejo.

Noč je bila jasna in svetla, da se je moral iz srca radovati samotni popotnik, ki je romal po dolini bogve odkje in bogve kam. —

Visoke smreke so stražile nad vasico; zadnja hiša, ki je skoro samevala najvišje na holmu, se je stisnila pod široko vejevje smrek, kakor se stisne preplašena piška koklji pod krila. In veje, s snegom nadebelo obložene, so se sklonile nizko nad hišo, kakor bi jo hotele varovati bogve česa nevidnega, nepoznanega, neprijetnega. — Od časa do časa je zastokala veja, zaječala je kakor v nemirnem snu; z veje je zdrknila kepa snega, zakotalila se po strmi strehi in se izgubila na tleh v beli sneženi plasti; z njo se je razgubil preplašen jek v noč; samo za hip je motil tišino in se zopet hipoma potopil vanjo. —

Hiša pod smrekami je bila izmed najlepših, izmed najpremožnejših v vasi. Streha je bila sicer slamnata, a hiša je bila zidana iz kamnja in iz slamnate strehe se je dvigala v pročelju lepopobeljena stena z dvema rdečima oknom; med oknom je bil z okorno roko naslikan sv. Florijan. Pred hišo je bila drvarnica, za hišo kašča, nekoliko nižje dva velika kozelca, na drugi strani tik hiše hlevi, polni leporejene živine.

Hiša in vsa poslopja okoli so bila zasnežena do robov strmih streh. Od hiše do drvarnice je bil sneg naširoko odmetan, hišna vrata so bila zaprta.

Tiha noč, ki je snivala nad hišo, nad vasjo, nad vso pokrajino, je bila tako krasna, tako blažena, tako veličastna, da bi človek pokleknil pred njo, da bi razprostrl roke, da bi dvignil oči in se zasanjal v nemiren trepet zvezd; zamislil bi se v trenutke sladke blaženosti, v momente, ki jih je živel morda v resnici, morda samo v sanjah, v hipe, ki so bili in jih ni več; v sanje in upe, ki bi se mu zazdeli ob treznem, jasnem dnevu prazni in nespametni, v sanje, ki jih je vedno skrival, ker se jih je sramo-

val, v upe in nade, ki se je tako pogosto igral z njimi, ker jih je tako ljubil.

Bilo je, česar ni več. — Upal je, da se mu uresničijo vse sanje, da se mu izpolnijo vse nade, da mu oživijo vsi tisti sladki trenutki, vsi blaženi momenti, vsi hipi radosti, a prišla je zadnja noč, noč spoznanja in prevar; mnogo upov se je poslovilo, se poslavlja nocoj za večno; za vsemi upi ostajajo le grenki spomini, kakor mračne sence, in porajajo se nove, pošastne prikazni, ki bi jih človek rad ljubil in sovražil obenem: strah in novi upi polnijo srce, oči pa strmijo v zvezde in sanjajo čudne sanje — a ni odgovora vsemu hrepenenju in vsemu pričakovanju, ki poganja nove kali iz razpalih razvalin.

Pozabilo je srce vseh izpolnjenih upov in nad, pozabilo vse užite radosti in sedaj premišljuje le grenke prevare — in trepeče pred nepoznano prihodnostjo. — —

V zadnji hiši za vasjo je sedela tistega večera na peči stara žena; njen hrbet ni bil še sključen, a njeni lasje so bili že popolnoma beli, njen obraz razoran od skrbi in bridkosti — pisalo je po njem življenje, pisalo je trpljenje svojo neprijetno povest.

Oči je imela zaklopljene, roke sklenjene v naročju; med koščenimi prsti je počival rožni venec in tudi njene ustnice so počivale — samo njene misli niso počivale. Romale so daljne, lepe poti, lepe in prijetne, pa so se neprestano vračale na strme klance, po katerih se je srce pri vsakem koraku polnilo z grenkostjo in žalostjo. Ta grenka žalost, porojena iz bridkosti polnih skrbi, iz neprijetnih razočaranj, je bila razlita čez ves obraz — plakala je tih, neviden jok ob ostrozarezanih ustnicah, jokala je suhe, nevidne solze v očeh, ki so se od hipa do hipa odprle. — Neskončno globoke, črnokostanjeve, lepe oči! Videle so že mnogo življenja — ne velikega življenja, polnega šuma in hruma, polnega strasti in greha, ki se šopiri v razkošju, ampak tihega, skromnega življenja, ki se skriva po beraških kočah, po skromnih vaseh, po globokih srcih; videle so te oči mnogo takega življenja, lastnega mnogo in mnogo tujega; — čutilo ga je srce in ga živel. — Tih, neviden jok je plakal v teh očeh, ki so tolikokrat žarele v radosti — in še večkrat kopale se v solzah; — tih, neviden jok ob ustnicah, ki so se tolikokrat smejale v nepritajnem veselju.

Romale so misli v daljne čase in v tuje kraje, izgubljale so se po neznanih potih, vračale se; nji-

hovemu romanju ni bilo mirnega cilja — vračale so se v skrbi in bridkosti polno srce; tam so bile doma, bodisi z radostjo, bodisi z bridkostjo združene. —

Krog peči je sedela družina; gospodar je molil naprej rožni venec, drugi so mu odgovarjali; otroci so spali na peči krog stare matere.

„Francka, stopi v kuhinjo in vrzi dve poleni v peč; postalo je že mrzlo; glej, mati se kar trese!“ je izpregovorila gospodinja in popravila glavico mali hčerki, ki jo je držala v naročju.

„— Blažen je sad tvojega telesa, Jezus, ki je za nas težki križ nosil!“ je odmolil gospodar in zagodrnjal obrnjen proti gospodnji: „Že davno bi se lahko grela na bolj topli in gosposki peči; prav ji je! — Češčena Marija — —“

Mati je ulovila te grenke besede sinove in jih z žalostjo zaprla v svoje srce.

„— Ki je za nas težki križ nosil!“ —

„O Bog, ki si sam izkusil težo križa, daj mi milosti, daj mi moči, da ga bom tudi jaz s potrpljenjem nosila, da ne omagam pod njim, pod njegovo neznosno težo, — da ga prinesem na Golgoto. — Daj mi, da do dna in potrpežljivo izpijem kelih trpljenja, svojega grenkega trpljenja. — Daj, da ga kmalu izpijem, ki ga tako dolgo pijem. — O moj Bog, usmiljenja in tolažbe!“ —

Iz globokega in neusahljivega vira sta se potočili dve grenki solzi. — Z velo roko si je obrisala oči in se zamislila daleč, daleč nazaj. —

Bil je še njen pokojni mož živ; dober in priden gospodar je bil, s svojo neutrudljivo marljivostjo je dvignil ugled in dobrostanje hiše. Tri otroke so imeli, eno hčer in dva sinova. Hči se je poročila; vzela je debelega, bogatega moža, ki je imel v trgu veliko trgovino in mnogoobiskovano gostilno. Starejši sin je bil odločen za gospodarja; mlajšega so hoteli imeti gospoda, tako so sklenili, tako se je zgodilo; poslali so ga v Ljubljano.

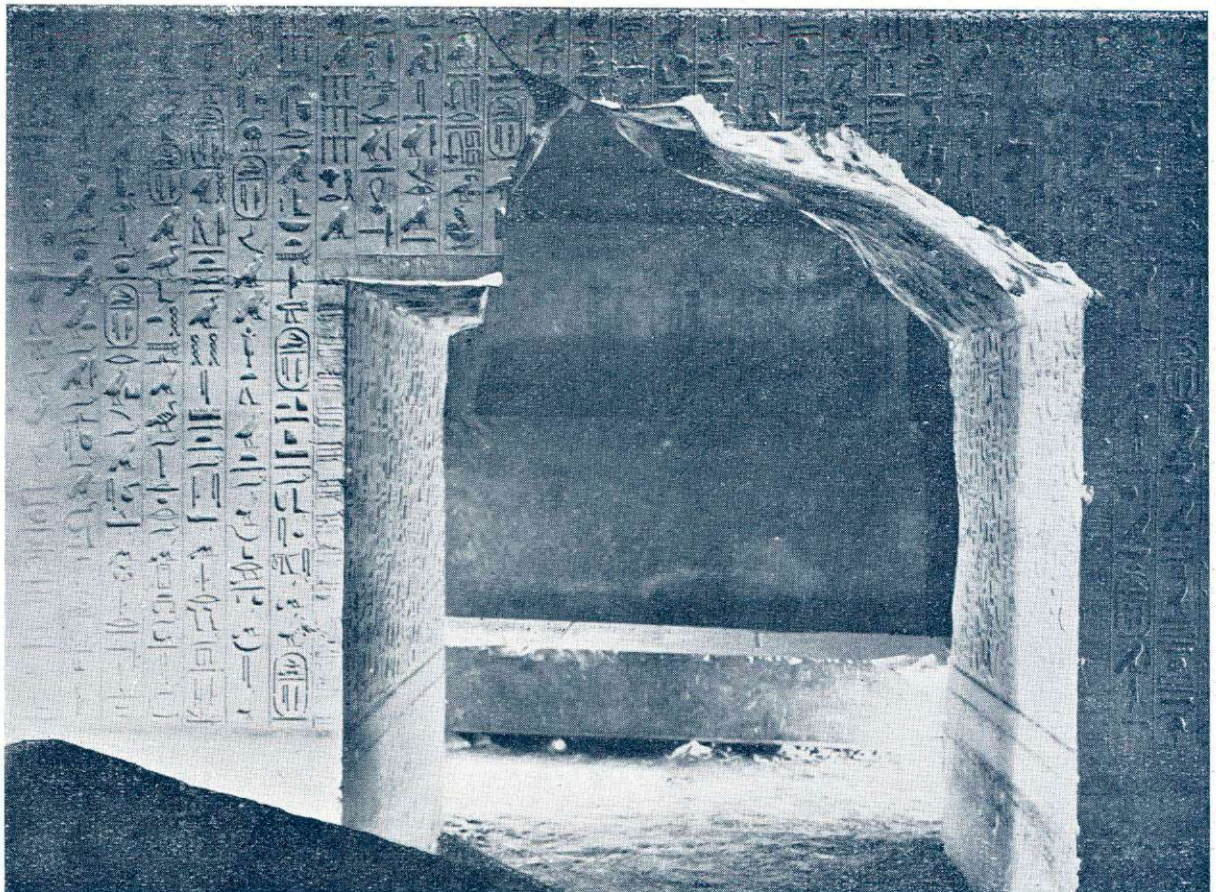
Zgodilo pa se je, da je oče umrl; precej let je morala mati upravljati posestvo s pomočjo starejšega sina.

Dobro se je učil Ivan v šolah in dobro je napredoval; učitelji so ga hvalili, da je nadarjen, priden; hvalila ga je gospodinja, da je pameten in ubogljiv. Materi se je srce smejalo radosti, ko je

slišala take besede; obraz ji je žarel veselja, ko je pripovedovala doma sosedam, kako priden je njen sin, kako ga imajo vsi radi — še toliko in toliko let, pa bo pel novo mašo pri fari, kjer je ni od pamtiveka nihče pel. Prijazne in ljubeznive sosede so ji natihem iz dna srca zavidale to nepopisno srečo. — —

Sčasoma pa je prišlo drugače. Kolikor bolj je Ivan rastel — prišel je že do četrte gimnazije —, toliko bolj čuden se je dozdeval materi.

Izgubljal se je po cele poldneve; večkrat se je s puško skrivaj plazil po grmovju in včasih res prinesel zajca ali jerebico s seboj, navadno pa je preležal po cele ure v šumi; ko se je vrnil domov,

MRTVAŠKA SOBA V PIRAMIDI KRALJA UNASA

je bil tih, redkobeseden, malobrižen, včasih zlovoljen, občutljiv za vsako malenkost, siten. Koncem tistega leta je morala preslišati mati že mnogo pritožbo; ginila je marljivost, ginila ubogljivost.

Začetkom prihodnjega leta je zapustil Ljubljano, ker mu v šoli ni šlo več gladko, in se preselil v Novo mesto.

S tem je začelo njegovo nemirno, brezciljno romanje in njegovega romanja žalostno prokletstvo.

Kakor nemir ciganske krvi se je zbujalo v njem; ni mu dalo miru in pokojnega obstanka; vleklo ga je v tujino, mikali so ga nepoznani ljudje, vlekli so ga tuji kraji. Čudovita, neodoljiva sila tega nemirnega hrepenenja, ki ga je vleklo iz kraja v kraj, sila, ki se je ni jasno zavedal in ki se ji ni mogel in znal ustavljati, ki ni mnogo premišljeval o njej,

ampak se ji le slepo vdajal, je rodila nestalnost njegovega značaja in njegove volje, rodila je prokletstvo njegove usode, ki je njemu samemu tako ugajala.

Pod vplivom novih vtisov in novih razmer, v katerih se je polegel za hip nemir hrepenenja, se je loteval z vedno novim veseljem in novo odločnostjo dela, a kmalu se je vselej kakor prenapet lok zlomila sila njegove energije — padel je v brezdelje, v lenobo. — Istočasno, kakor je izginilo veselje do dela, se je zbudilo v srcu nemirno hrepenenje, ki ga je vlekel iz brezdelja in enoličnosti, iz dolgočasnja razmer v tuje, v novo, v nepoznano. — In tako je romal od leta do leta, od semestra do semestra — iz mesta v mesto, z gimnazije na gimnazijo. Preromal je domovino in pol Hrvaške, zaneslo ga je celo v Beligrad, kjer se je mudil nekaj dni, in se vrnil čez mejo.

Mati je imela denar, zato ga je lahko podpirala in on je lahko romal in trosil denar, ki ga je imel vedno dovolj.

Ko se je enkrat naveličal razmer, kjerkoli in kadarkoli, ko je izginil ves čar tujine, ko je izgubil vse veselje do dela, je začel zahajati v gostilno, ker drugam ni vedel kam; mesta ni ljubil in tudi njegove okolice ne, v naravi mu je bil ljub in drag edinole gozd — teman, gost, skrivnostno šepetajoč; tudi družbe ni ljubil preveč, ne glasne in razposajene in tudi puste in dolgočasne ne.

Dvignil se je, se napotil v gostilno, prišel je v zakajeno klet, sedel za mizo in pil. — —

Dolgo je romal in mnogo preromal, dolgo je študiral in malo preštudiral in napravil koncem koncev nekje na Hrvaškem zrelostni izpit. — Ljudem se je zdelo škoda talenta, ki se je počasi pogubljal.

Mati je doma jokala, pisala pisma, orošena s solzami; pošiljala je denar radega srca in težke duše.

Sosede je niso več pomilovale, v svoji škodoželjnosti so se ji samo še natihem smejale.

Ko je prihajal na počitnice, je bil vedno bolj čuden, najbolj čuden v zadnjem času in v zadnjih počitnicah po maturi.

V prejšnjih letih ga je mati včasih vprašala:

„Ivan, ali kmalu dovršiš latinske šole?“

„Kmalu, čez leto časa.“

„Res, čez leto? Veš, pa se moraš učiti, ljudje pravijo, da nisi več priden in da se potepaš vedno okrog, da ne boš prida.“

„Ali ni dobro, da vidim in izkusim malo sveta; stane Vas pa tu ali tam vedno isto. Če se Vam zdi pa denarja škoda, pridem domov, za hlapca Vam bom.“

„Čemu si tak? Saj veš, da ti rada dam in da ti rada privoščim; tudi svet je dobro da vidiš, le da bi tvojim študijam to ne škodovalo; pravijo,

da je po svetu tudi mnogo slabe družbe. Veš, Ivan, pravijo tudi, da preveč piješ —“

„Ali mi ga je kdo nevoščljiv!“

„Jaz ti ga prav rada privoščim tu doma, ko nimaš dela, in tudi v šolah ti ga privoščim, samo ne preveč, ni mogoče študirati, in ako bi hotel kdaj —“

„Eh, pustite me s svojimi pridigami!“

Obrnil se je in odšel; vrnil se je navadno pozno v noč. — Ko so odšli v hiši že vsi spat, je sedela mati oblečena na postelji; ni jokala, preveč jo je tiščalo v grlu, le oči so bile vlažne in zalite s solzami. In čakala je mati, da je dočkala sina v pozni uri.

„Si morda lačen, Ivan?“

„Ne.“ — Odšel je brez pozdrava v svojo sobo.

Tako se je godilo v prejšnjih, tako se je godilo večkrat v zadnjih počitnicah. In ko so vsi čakali, kam se odloči, ni on niti mislil o tem; zahajal je pogosto na pošto; gostilno so imeli tam in dve hčeri; ljudje so govorili, da ne pojde nikoli v bogoslovje, da že radi poštarjevih ne; njega pa so toliko brigale poštarjeve kakor vsaka druga, ki jo je srečal na cesti, pogledal in se morda pošalil z njo, če je imela lepa lica in lepe oči, in šel dalje in pozabil. On je hodil na pošto samo v gostilno.

Ko se je nekoč izprehajal za hišo in čistil mladozasajene smreke, — smrekovi nasadi so ga vedno veselili —, ga je vprašala mati:

„Ivan, dva meseca si že doma, pa se nisi še nič odločil, kam pojdeš? Treba ti bo pač marsikaj pripraviti.“

„Česa mi je treba? Kakor sem živel dosedaj, bom živel lahko še naprej. Samo tega ne mislite, da pojdem v lemenat!“

Ko je prišel njegov čas, se je odpravil in odšel in se vpisal v pravoslovje. — Štiri leta je bil vpisan v pravoslovje, a že konec drugega leta se je pravoslovja, sveta, življenja in brezdelja tako naveličal, da se je zamislil globoko v sé — in se odločil vstopiti v bogoslovje. Dvakrat je poizkusil, dve leti zaporedoma; prvič se je obrnil mesto v bogoslovje kar naravnost na univerzo nazaj; ni bil še dovolj trden njegov sklep, šibak je bil in neodločen kakor on sam in njegova volja; ko se je hotel drugič odločiti, sta prišla z župnikom nekoliko navzkriž, pustil je vse skupaj in se vpisal na trgovsko akademijo.

Sklenil je resno delati in je tudi res delal, a le malo časa; ni bilo več dovolj moči, ni bilo več dovolj energije in resnosti, ubil jo je v brezdelju in v svojem ciganskem romanju. — Sklenil je, kakor stoinstokrat, lotil se je, kakor navadno, nič dovršil, kakor nikoli.

Čim bolj je ginila njegova resna volja in pešala njegova energija, čim bolj se je potapljal v brezdelje, tem bolj neznosno mu je postajalo; v takih razmerah

mu je bila krčma edina rešitev. Dvignil se je in šel in pil in pozabil na vse in se vživel v nov svet, v novo življenje.

Ko je včasih romal po ulicah kakor truden romar, ki se mu je že zmeglil pogled, ki so mu opešale noge, je srečal mlad, cvetoč obraz, dvoje krasnih lic, dvoje oči, polne čudovitih skrivnosti, polne nepoznane sladkosti. Prikazen je izginila, tisti obraz s tistimi očmi pa je ostal pred njim; in še potem, ko se mu je že izjasnil pogled, ko so stopale noge trdnih korakov, ko je bila glava lahka in trezna, so vstali v duši tisti obrazi in tisti spomini, bogve kje in bogve kdaj pobrani, in čuden nemir se je budil v duši; čudovite prikazni so plesale pred njim, prikazni z obrazi in očmi brez primere, ki so se mahoma izpreminjale v pošastne vešče.

Ni bilo več moči, ni bilo več sile, ki bi posegla v ta nemir, v ta kaos, ni bilo več volje, ni bilo več odločnosti. — Ni mnogo premišljeval, šel je in pil.

In kolikor bolj je pil, toliko bolj se je budilo v njem nekaj tujega, nepoznanega, nekaj neprijetnega; kolikor bolj se je trudil potopiti v vinu kal tega nepoznanega, neprijetnega, toliko bolj je poganjala.

Zbudilo se je v srcu včasih tako silno, tako grozno, da mu je zastajala kri. Zastala je za hip in mu zavrela potem v naglem, nerednem utripanju. Ves se je tresel. Vstajale so pred njim pošastne prikazni; bežal je pred njimi, skrival se; nič ni pomagalo, niso mu dale miru ne v noči, ne v temi.

Nekega jutra je zbolel; prenesli so ga v bolnišnico, kjer je ležal nad dva meseca. Bolezen ga je nekoliko iztreznila; ko je prišel domov, je rekel materi, da misli resno na bogoslovje. Razveselila se je mati te novice, a ni se je mogla radovati iz polnega srca; nekaj je ostalo na dnu — kakor kaplja grenkega pelina v čaši medu, kakor bojazen v upanju.

Šel je res, kakor se je bil odločil, in se resno lotil dela in nekaj časa delal in bil srečen in miren — eno — dve leti; naposled pa se je naveličal, ni mu bilo prestat, — zbudilo se je v srcu.

„Pošljite mi denarja, da grem odtod! Zapustiti moram ta kraj, te ljudi, potem bom zopet lahko delal, lahko bom srečen!“

Prišla je mati, — dolga je bila pot, — jokala je, prosila ga — in on je bil tako mehak:

„Glejte, tako in tako se mi godi; imejte usmiljenje, saj bom študiral dalje bogoslovje, samo dajte mi denarja, da grem; tu me gledajo postrani, ne morem več!“

Mati je mati. In če vse pogori v njenem srcu, ljubezen in skrb ne ugasneta nikoli. Pomislila je na preteklost, pomislila na mnoge šibkosti svojega sina — in revež se ji je zasmilil; bogve kako mora trpeti,

dasi ni hudobije v njem, samo šibak je, tako neizmerno šibak.

Dala mu je denarja in on je odšel, ona sama ni vedela kam, ker mu ni nikoli preveč verjela. — — — — —

Odmolili so in se odpravili spat. — Ko je prišla mati v svojo sobo, je pokleknila pred posteljo in sklenila glavo med roke.

„Oh, ti moj Bog! Denarja me prosi; da se pridno uči, mi piše; da ne pije; le še sedaj — in nikoli več; v par mesecih konča in dobi službo. Da bi imela denar pri rokah; — on ima, on bi mi ga lahko dal, moral bi mi ga dati; — a tak sin, tak brat! — O Bog, samo ti vidiš in veš, samo pri tebi je tolažba in usmiljenje!“ — —

Mati je imela lepega denarja, a bil je večinoma razposojen in naložen; tudi sin ji je imel še precej izplačati, a kolikorkrat ga je vprašala, naj ji da, ker mora poslati Ivanu, je proklel njo in brata.

„Pol premoženja je že zapravil!“

„Ali ni imel tudi on svojega deleža pri hiši? In kar je mojega, mu pač menda lahko dam, ti imaš dovolj zase in za otroke; Boga zahvali.“

„Le dajte mu, le pijte ga, pijanca, lumpa, zapravljenca, potepuha, lenobo; sram bi Vas moralo biti takega sina, pa ga še podpirate. Gospod bi že lahko bil, ki bi hiši in Vam pomagal, pa ga moramo še rediti, in da bi mu že dali samo, kar potrebuje; če bi mu ne bili pošiljali toliko denarja, ki ga je greh in škoda, bi bil že morda kaj — Vi ste krivi!“ —

Klečala je mati in točila solze v odejo, kakor bi stal v resnici pred njo in kričal nanjo; — ni sin to, še človek komaj: dobro je vedel, kje jo najbolj boli, nalašč jo je udaril tam, ravno tam, brez vsakega usmiljenja; sirov je bil in brezsrčen, ni bilo iskre ljubezni v njem.

Ne, Ivan ni bil tak, on ni bil brezsrčen, on ni bil brez ljubezni. V vsej njegovi odurnosti, ki jo je včasih pokazal, se je skrivala ljubezen — iz same ljubezni je bil oduren: on ni mogel biti ljubezniv, prijazen, nežen, ni mogel kazati ljubezni, ki se je skrivala v srcu, zato, samo zato je bil oduren.

In tudi ona ga je ljubila v vsej njegovi odurnosti, kakor je ljubila vse tri otroke; kakor je ljubila starejšega sina v vsej njegovi brezsrčnosti, kakor je ljubila hčer v vsej njeni brezbrčnosti; ljubila jih je z bridkostjo, a ljubila jih resnično in iskreno in tako globoko, kakor ljubi samo mati. — A njega je ljubila najbolj, njega se je najbolj oklenila, ne samo radi velikih nad, ki jih je nekoč sanjala o njem in ki niso še popolnoma izginile; smilil se ji je revež, ko je romal po svetu, ko je blodil po neznanih krajih, ko se je izgubljal po bogve kakšnih

potih, tako pomilovanja vreden, da se je moralo srce razplakati nad njim samega usmiljenja in ljubezni. Kolikor bolj se je revež izgubljal, toliko večje je bilo usmiljenje, toliko večja je bila ljubezen.

— In nocoj, bogve kje je nocoj; morda zmrzuje; lačen je morda in truden, nima morda skorje kruha, nima, kamor bi glavo naslonil. — Pisal je, da dobro dela, da bo kmalu vsega konec; verjame mu, kakor je verjela vsakemu pismu, dasi je vedela, da ne bo nikoli res, kar ji piše, ker ga pre-dobro pozna. — Bogve kje je, bogve kaj dela sedaj v tej uri, v tem hipu; bogve kaj misli. — Bogve kako žalosten je leta konec — bogve kako žalosten bo začetek. Če je obup v srcu, je izgubljen.

„— Ozri se nanj, — reši ga, kakor je Tvoja volja, kakor je zanj najbolje! Ozri se nanj nocoj, v tej noči, v tej uri, da se dvigne; vlij mu volje in moči v srce; podpri ga, šibkega in slabotnega; usmili se ga, trudnega, izmučenega; povedi ga na stezo, spremljaj ga, da se ne izgubi z nje! Daj, da bo začetek dober in dober konec! — —“

In upala je, trdno je upala, prepričana je bila, da pride čas, ko bo konec njenih solz. — Bog je usmiljen, in zakaj bi ne bil ta večer zadnji? —

V vasi na drugem griču je umiralo staro leto, zdihovalo je v zadnjih hipih — dvanajst dolgih, žalostnih vzdihov. — —

Bilo je tisto uro v daljnem, tujem mestu, v tesni, mrzli in pusti sobi.

Za mizo je sedel v staro suknjo zavit dolg, suh človek; z lakti oprt na mizo, obraz med rokami, je strmel v zamrznjeno okno; imel je dolge, svetle, razkuštrane lase, droben, podolgast obraz, poraščen z redkimi kocinami; na prvi pogled mlad, je bil v resnici že precej postaran; na čelu je bilo zarisanih že dvoje globokih brazd.

Pred njim je vrel samovar. Sedel je nepremično, toliko da je od hipa do hipa trenil z očmi.

— — Sedaj kleči doma ob postelji in moli in misli name — in joče; — mrzlo je v sobi, a ona ne čuti mraza. — Če ne bi imel pred očmi tiste slike, ki sem jo ulovil v pozni noči, ko sem tako nepričakovano prišel domov, če bi je ne zrl vedno pred seboj, ko se zbuja v srcu obup, kje bi že bil sedaj! — Smejali so se mi v bogoslovju, ko sem jim pripovedoval, da me je le njena ljubezen ohranila v življenju, da sem prišel samo z namenom, poboljšat se, naučit se življenja, postat mož, ki se zna zatajevati in premagovati — samo njej na veselje, da bi jo vsaj nekoliko odškodoval za vse, vse. Smejali so se mi, ker mi niso verjeli! — In ko

sem odhajal — sedeli smo trije v temni sobi. „Torej greš?“ — Grem! — „Imaš denar?“ — Imam! — „Kaj je rekla mati?“ — Nič! Kaj pa hoče? — „Ivan, jaz se bojim zate!“ — Kaj bi se bal! — „Izgubiš se!“ — Nisem otrok! — „Pomisli nazaj!“ — Pustimo, kar je bilo, sedaj je drugače! — „Ne vem!“ — Sodil boš lahko po pismih, — po pisavi boš lahko sodil, ali se bom držal! — „Bojim se zate!“ — Kaj bi se bal! — „Prešibak si; — glej njega tu, zanj se nisem bal, poznal sem ga, vedel sem, da je mož, ki lahko gre v življenje; več časa je poskusil kakor ti; svetoval sem mu, rekel sem mu: Idi, če ni drugače.“ — Tudi meni ni drugače! — „Je! Prijadral si v pristan, ladja razbita, jadra polomljena — in sedaj hočeš zopet v vihar. Le v mirnem zavetju lahko popraviš ladjo.“ — Ladja je trdna, — dobro popravljena, jadra cela in napeta! — „Da bi le res bilo!“ —

Ločili so se in se razšli.

Prav je imel tovariš: prijadral je v miren pristan z razbito ladjo; če bi ga ne bil dosegel začasa, bi se potopil z razbito ladjo do dna. — A sedaj je vse popravljeno in krepak krmar na krmilu, krepka in trdna volja in ne bo se več neumno spuščal na odprto morje. — —

— Odpusti, mati, odpusti, četudi ni vse tako! — Odpusti, samo ljubezen me reši; — samo tvoja ljubezen in tvoja molitev mi daje moči, mi daje volje! —

Izdihnili so staro leto.

Vstal je. — „O Bog, kam jadra naša ladja — kam nas žene veter. Daj krmarju moči!“ — —

Po dolini je romal samotni romar, bogve kdo in bogve kam. Trudne so bile njegove noge, ledene in trde; omamljiva zaspanost se je pretakala po njegovih žilah:

„Samo za trenutek bi sedel in počival, samo za trenutek!“

Hotel je sesti.

„Ne, Bog ne daj! Sedel bi in nikoli več bi ne vstal, če bi zmrznila ljubezen in če bi zmrznilo v srcu hrepenenje, ki mi kaže pot. — Dolga je pot in težavna, a ljubezni ni mere in ni meje!“ — —

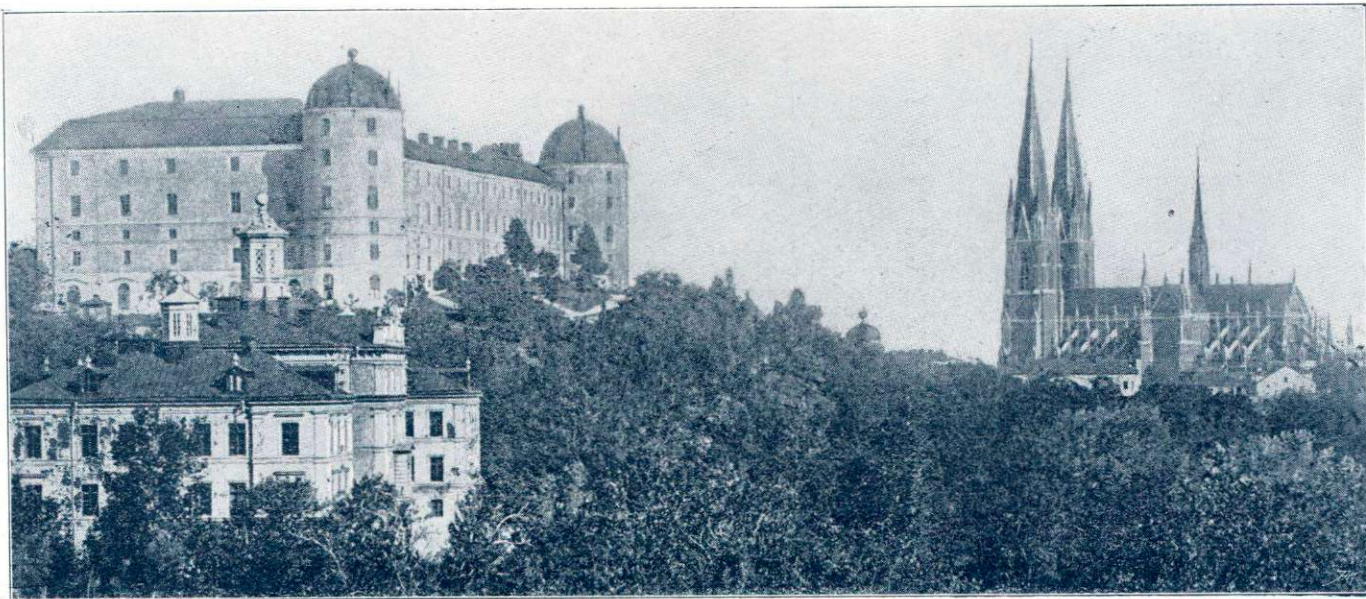
Bogve, če ni sedel romar in zadremal, če ni zmrznila v srcu ljubezen in z njo hrepenenje, ki mu je kazalo pot, bogve!

Bogve, če ni vihar zajel ladjo in jo razbil in jo potopil do dna, bogve!

Če ni bil krmar dovolj krepak, če ni bila ljubezen dovolj vroča, ni bilo pomoči, ne rešitve!

Umiralo je staro leto in umrlo, in tisti hip je rodil čas mlado, sam Bog ve, kakšno.

GRAD IN STOLNICA V UPSALI

Upsala.

Potopisna črtica. — Napisal dr. Ivan Knific.

(Konec.)

Ob reki so zasadili dokaj velik park; v njem so zgradili najlepšo upsalsko restavracijo. Podal sem se tja na kosilo. Sprejel me je natakar, ki je izvrstno govoril nemški. Potovanje po Švedskem je vtoliko dolgočasno, ker malokje uslužbenci govorijo ali vsaj razumejo kaj drugega kot svojo materinščino; da bi se pa učil švedski za onih par dni, ki jih preživiš v državi Gustav-Adolfa, najbrž nikomur ne pride na misel, kajti plačilo je v primeri s trdom premajhno. Tembolj sem se čudil, da sem v provincialnem mestu, kakor je Upsala, našel mnogo ljudi, ki so prav gladko govorili nemški.

Ko sem že skoraj dovršil svoje delo, vstopita dva moža ter sedeta k sosednji mizi. Ne bil bi se zanimal za tujca, da nista med seboj govorila — češki. Ne vem, sem li jaz imel posebno srečo, da sem na svojih potovanjih premnogokrat zadel ob zastopnike naših severnih bratov, ali pa Čehi razmerno več potujejo kot drugi narodi. Nekaj dni poprej sem v Kristjaniji stopil na električno železnico; za menoj je vstopilo kar osem Čehov. Ko sem se vozil iz Kristjanije v Stockholm, je sedel v železniškem vozu poleg mene Čeh, godec, ki si je poiskal kruha v Švediji. In v Upsali sem zopet našel dva Libušina sinova, višjega sodnega uradnika pa inženirja.

Nekaj časa poslušam svoja soseda, potem pa zakličem prek mize: „Má úcta, pánové!“ Prestrašeno me pogledata, jaz pa nadaljujem: „Páni jsou Češi, a já jsem Slovinec!“ Kar se eden izmed njiju oglasi — slovenski: „Vi ste Slovenec? Od Ljubljane?“

Tedaj sem se čudil pa jaz, toda ne dolgo; inženir mi je povedal, da se je že petkrat mudil v Ljubljani, da so mu ondote razmere znane, da razume slovenščino, zna pa le malo slovenskih besedi. Seveda sem prisedel k njima, da smo se pomenili to in ono, in skupno smo si ogledovali upsalske znamenitosti. V srcu Švedije sem se s tovarišema razgovarjal — slovenski! Pač redkokdaj se je doslej po upsalskih ulicah razlegala slovenščina.

Najprej smo obiskali stolnico sv. Erika.

Že tedaj, ko so bili Švedi še pogani, je bila Upsala njih versko središče. Tukaj so sezidali najimenitnejši poganski tempelj in semkaj so zahajali kakor na božjo pot. Krščansko vero je Švedom prvi oznanil sv. Ansgar (= Oskar), „apostol Skandinavije“, krog l. 830. Ljudstvo se je izpreobračalo zelo počasi. Šele ko je v Upsali vladal kralj Erik Sveti (1155—1160), je krščanstvo premagalo moč teme. Erika so Švedi vsled njegovih izrednih vrlin izvolili za kralja. Hudo pa mu je nasprotovala poganska stranka, ki je poklicala danskega kraljeviča Magnusa na pomoč. Ko je bil kralj Erik na Vnebohod l. 1160. pri službi božji in so mu naznanili, da se bližajo sovražniki, je pripomnil: „Prisostvoval bom sv. opravi do konca; ostali del današnjega praznika pa bom obhajal že drugod.“ Po končanem opravi se je prekrižal, zasedel konja in se na čelu svoje vojske podal v boj. Ko so ga sovražniki ugleдали, so srdito planili po njem ter ga ubili. Pokopali so ga v krščanski cerkvi, ki jo je bil Erik sam sezidal. Na njegovem grobu se je zgodilo mnogo čude-

žev. Švedi ga časte kot svojega patrona in obhajajo njegov god dne 18. maja. Poznejši vladarji so cerkev zelo razširili in olepšali; švedski nadškofje pa so si jo izbrali za stolnico ter jo posvetili sv. Eriku.

Sedanjo upsalsko stolnico so zgradili l. 1883. do 1893., je torej še popolnoma nova. Sezidana je okusno v starem gotskem slogu. Krasita jo dva vitka zvonika, ki sta ravnotako visoka kakor je cerkev dolga (119 m). Portale so izdelali jako lepo. Ko smo vstopili v cerkev, nas je v predveži pozdravila starka, ki tamkaj prodaja fotografije, razglednice in knjige o stolnici. Preprosta ženica govori tudi nemški in angleški. Ob notranjih vratih pa nas je prestregel neizogiben vodnik, ki nam je v slabi nemščini tolmačil cerkvene posebnosti.

Znotraj je stolnica na las podobna katoliškim gotskim cerkvam, le da nima stranskih oltarjev in pa večna luč ne gori v njej. Veliki oltar ima lepo izrezljan nastavek: Kristus na križu, poleg njega pa Marija in sv. Janez. Monumentalno delo je prižnica, izdelana v baročnem slogu; krase jo prav lepi reliefi. Za velikim oltarjem stoji za železno mrežo srebrna rakev: relikviar sv. Erika. Ne daleč proč je v steno zidana marmornata plošča, ki nas spominja na (katoliškega) nadškofa Jakoba Ulfsona, ki je ustanovil upsalsko vseučilišče. Prepisal sem si švedski napis, ki se glasi: „Här nedanför hvilar Erkebiskop Jakob Ulfson, *1421, †1521, Upsala Universitets Grundläggare och förste Vålgörare.“ (Tu spodaj počiva nadškof J. U., upsalskega vseučilišča ustanovitelj in prvi dobrotnik.)

V obeh stranskih ladjah so postavili nagrobne spominke; nekdanje kapele so namreč izpremenili v grobnice imenitnih švedskih plemičev. Zanimala me je samo druga kapela na levi strani, kjer je pokopan slavní rastlinoslovec Linné (†1778). Spomenik je zelo preprost; nanj so vklesali istotako preprost napis: „Carolo Linné, botanicorum principi, amici et discipuli. MDCCXCVIII.“ (Karlu Linné, prvaku rastlinoslovcev, prijatelji in učenci. 1798.) Na tega zaslužnega učenjaka so Švedi silno ponosni. Linné je bil rojen v južni Švediji kot sin luteranskega župnika. Posvetil se je zdravilstvu ter je postal vseučiliški profesor v Upsali. Začel se je pečati z rastlinstvom, raziskaval je švedsko floro, napisal je več učenih botaničnih knjig, razvrstil je rastline na poseben način ter je postal najslavnejši botanik svojega časa. Ponosno govore Švedi o njem: „Deus creavit, Linneus ordinavit.“ (Bog je rastline ustvaril, Linné jih je uredil.) Da ga proslave, so ga pokopali v upsalski stolnici med najuglednejšimi plemiči. Poleg nagrobnega spominka so postavili mizico z velikim krožnikom; nanj polagajo turisti svoje vizitke. Tudi jaz sem Linneju na čast

položil na krožnik slovensko vizitko. Pač so Švedi razmišljali, kaj da pomenijo besede v neznanem jeziku!

Tudi krog velikega oltarja se vrste kapele z nagrobnimi spominki. Srednja, največja, prav v dnu apside, je posebno velika in lepo okrašena ter se imenuje: „Gustavianska koret“. Tamkaj je pokopan kralj Gustav I. Vasa, ki ga Švedi zelo slave, ker je njih državo rešil danske nadoblasti in pa ker je na Švedskem upeljal protestantovsko vero l. 1527. Velikanski grob, pokrit z reliefi, so zgradili sredi kapele. Stene so poslikali s freskami, ki predstavljajo dogodke iz življenja mogočnega kralja in krutega preganjalca katoliške vere. Na spominku sem čital napis, ki ga držita dva krilatca: „Memento novissimorum tuorum et in aeternum non peccabis.“ (Spominjaj se svojih poslednjih reči in vekomaj ne boš grešil.) Besede so se mi zdele bridka ironija na verolomnega kralja.

V Upsali stanuje primas švedske narodne cerkve; mesto je torej Švedom isto, kar je Trondjem Norvežanom: njih cerkveno središče. Pa tudi sicer sta si mesti v marsičem podobni. Upsala je zibelka Švedije, kakor je Trondjem zibelka Norvegije; v Upsali so v starih časih stolovali švedski kralji, v Trondjemu norveški; kralj Erik je dovršil pokristjanjenje Švedov, kralj Olaf je pokristjanil Norvežane; upsalska stolnica je posvečena sv. Eriku, trondjem-ska sv. Olafu; obe sta zidani v gotskem slogu; v Trondjemu se mora po državni postavi maziliti norveški, v Upsali pa švedski kralj.

Pred stolnico se širijo lepi nasadi. Onstran njih se dviguje na vzvišenem prostoru elegantna palača, glasovito upsalsko vseučilišče, na čigar pročelju se blesti napis: Universitas regia Upsaliensis. Stavba je še skoraj nova; dovršili so jo l. 1886. Sezidana je v renesanskem slogu. Med drugimi okraski so me zanimale marmornate plošče nad okni, ker so nanje vklesali imena slavnih švedskih učenjakov, kakor so bili n. pr. botanik Linné, fizik Celsius, kemika Berzelius in Scheele i. dr. Nad vrati so pritrdili začetne črke in grbe onih vladarjev, ki so podpirali univerzo: C IX, GA II, Ca, C XI, G III, CJ XIV, C XV, O II (Karel IX., Gustav Adolf II., Kristina, Karel XI., Gustav III., Karel Ivan XIV. [Bernadotte], Karel XV., Oskar II.). Ustanovili so vseučilišče l. 1477. Najbolj sta ga podpirala Gustav Adolf in njegova hči Kristina. Prvi je univerzi podaril 350 kmetskih posestev, je zvišal število profesorjev ter jim določil letne plače 600 tolarjev — za one čase zelo visoko vsoto — in vsakemu še kmetsko posestvo kot užitek; Kristina pa, sama zelo izobrazena, je klicala svetovne učenjake na Švedsko, je sama poslušala predavanja ter obogatila vseučiliške zbirke s krasnimi deli.

Po širokih stopnicah stopimo v krasno vežo, kjer nas prestreže vratar. Po marmornatem stopnišču nas pelje v prvo nadstropje ter nam pokaže par učnih sob. Zelo nam je ugajala slavnostna dvorana, ki je nekaj posebnega; zidana je v polukrogu, ima amfiteatralno razvrščene sedeže, več galerij in bogato pozlačeno stebrovje; stene so modre barve; zato se tudi imenuje „modra dvorana“. Nekatere stroke imajo posebna poslopja, raztresena po hribčku med univerzo in mestnim gradom. Take stavbe so: medicinski, anatomski ter patološki institut, s katerimi sta v zvezi tudi velika bolnišnica in norišnica, kemični laboratorij, fizikalni institut, zvezdarna, botanični vrt, muzej švedskih starin, galerija slik, vseučiliška knjižnica in še več drugih. Visokošolci imajo torej prav lepo priliko, da se temeljito izobrazijo. Zdravo podnebje, lepa okolica, mirno mestoce blagodejno vplivajo na njih živce. Rednih profesorjev poučuje 55 in krog 60 privatnih docentov. Vseučiliščnikov je do 1800, večinoma iz srednje in severne Švedske. Dijaki nosijo bele, črno obrobljene žametne čepice. Osnovni so mnogo društev in skoraj vsako društvo ima lastno hišo. Posebnost upsalskih dijakov je ta, da se ne dvobojujejo; dvoboj so zavrgli že l. 1682. in so zagrozili z ostrimi kaznimi onim, ki bi prelomili to postavo. Pravijo, da ob času predavanj po Upsali vse mrgoli dijakov in dijakinj, katerim so tudi odprli vseučiliška vrata; še za časa počitnic se je izza tega ali onega ogla prikazala bela čepica.

Švedija ima samo dve popolni državni univerzi, v mestecu Lundu za južne in v Upsali za severne pokrajine, pa dve zasebni, v Stockholmu in v Göteborgu.

Po lepem drevoredu smo korakali proti nekdanjemu kraljevemu gradu, ki stoji vrh griča. Sezidal je to poslopje Gustav Vasa ter ga rabil kot letovišče. Kraljica Kristina je rada prebivala v njem; tu se je pečala bolj z znanostjo kot z vladarstvom. Po dolgem razmišljanju je spoznala, da luteranska vera ni prava. V tem gradu se je odpovedala kraljevski kroni, sama pa je potovala na jug, proti Rimu; toda že medpotoma je v Inomostu zelo slovesno prestopila h katoliški veri. Ponosna, zelo izobražena hči najmogočnejšega švedskega kralja Gustava Adolfa, prvobojevnika luteranske vere in zagrizenega sovražnika katolicizma, se je odrekla kraljevskemu sijaju, da je mogla zadostiti svojemu srcu, ki jo je vlekel nazaj k resnici in k veri njenih pradedov!

Stari grad so pred leti osnažili, ga rdeče prebarvali ter nastanili v njem pisarne okrajnega glavarstva Upland, čigar sedež je Upsala. Na širokem

dvorišču so postavili čeden spomenik Gustava Vase. Kraj gradu je prav lep r a z g l e d na mesto in okolico. Pod hribom se razprostira na obeh straneh male reke mestoce, iznad katerega kipi nekaj zvonikov in tovarniških dimnikov; po hribu in ob reki so zasadili lepe vrtove. Onstran mesta pa se širi rodovitna ravnina; razločimo več gozdov, par vasic in nekaj mlinov na veter.

Tovariša Čeha sta silila na odhod. Ogledali smo itak vse, kar nudi Upsala zanimivega. V kolodvorski

FRAGMENT ANONIMNEGA KIPA
(les)

restavraciji smo se poslavljali: Čeha sta se peljala proti severozahodu v Trondjem, jaz pa v Stockholm. Prva vstopita Čeha; dolgo sta stala ob oknu in mahala z robcem; vsi trije pa smo nalašč prav glasno klicali: „Na zdar!“ da so ljudje postajali pa se izpraševali, kateremu jeziku pripadajo neznane besede.

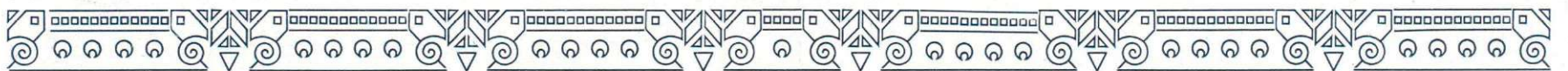
Vlak je bil dokaj prazen; saj se zvečer ljudje večinoma vozijo iz mesta, ne pa v mesto. Stopim v oddelek, nad katerim sem čital: Rökning förbjuden (kajenje prepovedano). Nasproti mi je sedel postaven gospod z dvema dekletcema, ljubkima stvarcema,

toda nemirnima kot živo srebro. Če sta le prehudo zašumeli, ju je oče samo pogledal, pa sta utihnili za nekaj časa. Možakar me je takoj nagovoril — nemški. Ko mu povem, kdo sem in kaj sem, se mi je predstavil: Sörman, zlatar iz Stockholma. Pravil mi je, da so ga poklicali v Upsalo, da bi ponaredil srebrne platnice „Srebrnega kodeksa“, ki jih bodo drago prodajali v tuje države; dobil je delo; škoda le, da mu stavkajo pomočniki, moral bo sam pridneje poprijeti za delo. Tedaj se je pa vsula ploha na delavce, ki so jih že doslej bogato plačevali, pa zahtevajo še več. „Če je kaj pravice na svetu, morajo podleči. Stavkajo že deveti dan, toda le obrtni delavci; železničarji pa kmečki delavci nočejo sodelovati. Stavkujoči pa vendarle silijo v železničarje, naj se jim pridružijo, češ, da potem zmagajo prav gotovo. Jutri se snidejo odposlanci železničarjev, da se posvetujejo. Kolikor mi je znano, ne vstopijo v stavko.“ Mož je imel prav; z veliko večino so drugi dan železničarji odklonili stavko; s tem so njeno usodo zapečatili. Tri tedne kesneje so se stavkujoči brezpogojno vdali ter počasi pričeli z delom. Podjetniki so zmagali na celi črti, to pa najbrž za dolgo časa.

Ko smo izstopili v Stockholmu, pošlje moj novi znanec svoji hčerki domov, sam pa me spremi nekoliko po mestu. Komaj stopiva par korakov, kar se začuje zvonjenje tramvajskega zvonca. Začudeno pogledamo krog sebe: tramvaj prihaja po široki

„Vasagatan“ (Vasovi ulici). „Glejte, prva cestna železnica že vozi; peljiva se krog mesta!“ me povabi tovariš. Voz je bil skoraj prazen; ljudje so se bali, da ga ne bi stavkujoči napadli. Višji uradnik tramvajskega podjetja je vozaril; poleg njega je stalo „oko postave“; tudi koncem voza je stražil policist. Listke je delil gospod, ki so ga drugi nazivali: gospod nadzornik. Vožnja je bila prav zanimiva. Ljudje so postajali ter nas gledali kot nekaj izrednega; delavci so stali v gručah in mršili obrvi, natiem so morda tudi stiskali pesti, storili pa niso ničesar. Tovariš mi je medpotoma razlagal mestne palače, spomenike, vrtove itd., pa brez potrebe, ker sem si jih prejšnje dni ogledal že sam.

Prihodnji večer smo drdrali na jug. Zunaj je vladala temna noč, mi pa smo po kupejih sladko počivali. Ko se je zdanilo — noči so poleti v severnih deželah mnogo krajše nego pri nas —, pride k nam izprevodnik ter nam pripoveduje: „Gospodje, nocoj smo bili v veliki nevarnosti. Stavkujoči so hudo jezni na nas, ker so včeraj naši delegatje sklenili, da ne stavkamo. Bali smo se, da nam ponoči kaj ne naredo, posebno na tej-le progi, ki je glavna švedska železnica. Na nevarnejših mestih je vlada razpostavila vojaštvo in orožnike. Vi ste spali brezskrbno, ker niste vedeli, kakšna nevarnost vam preti; mi pa smo pazno čuli vso noč, toda nismo videli drugega nego svetle vojaške bajonete, ki so se pošastno bliskali v črni temi.“

Iz groba cvet nesmrtnosti Ti žene . . .

(Manom pesnika A. Medveda ob obletnici smrti † 12. marca 1910.)

Zložil A. Kalan.

Smrt, travnike življenja si koseča
za pevcem s koso brušeno vihrala. —
Boril se je . . . a ti si zmagovala . . .
„Spomladi ne!“ — je vzdihal —
„smrt moreča!“

Da jame mu ne boš takrat kopala,
ko slavec se zglesi z mejé zelene,
ko bo čebela zgodnje vresje brala . . .

Naposled tebi duša mu trpeča
dogovor svet obema je priznala,
da tvoj je, če v besedi boš ostala,
da vzela ga ne bo pomlad brsteča.

A smrti so obeti — prazne pene . . .
Ob cvetju Te je vkrala . . . a se vdala:
iz groba cvet nesmrtnosti Ti žene . . .

Dante Alighieri:
La Divina Commedia.

Prevel in razložil dr. Jos. Debevec.

Prvi del.

PEKEL.

(Dalje.)

XXVII. spev.¹

Kroga osmega osma Zlâ kotanja: hudobni svetovalci,
odeti v ognjena oblačila. Guido da Montefeltro, svetovalec papeža Bonifacija VIII.

Ko je odšel dvorogeljni plamen (Uliks in Diomed), se bliža našima pesnikoma drug plamen, ki prosi, da bi mu Dante kaj povedal, kakšna je zdaj politika v Romagni (provinciji Italije ob Jadranskem morju z mesti: Ravena, Rimini, Imola, Faenza, Forlì, Cesena); a čudno je takoj to, da, dočim je prejšnji plamen (Uliks) pred začetkom govora samo nalahno zaplapolal, ta nekako tuli ali ruče, prav kakor tisti bronasti bik na Siciliji, ki je natanko posnemal tuljenje živega, v srce zabodenega bika, kadarkoli so vrgli v njegov razbeljeni trebuh človeka, ki je vpil od bolečin. Duh bi rad vedel, ima li Romagna mir ali vojno? (v. 28). In dočim je v prejšnjem spevu Grku Uliksu odgovarjal Vergilij, mora sedaj Italijanu (Latincu) na mojstrovo povelje (v. 32 nsl.) odgovoriti Dante. Kratko, kakor zna naš pesnik, odgovarja, kdo vlada v Raveni (rodbina grofov da Polenta, v grbu: orel), v Forliju (rodbina Ordelauffi, v grbu: zelen lev), v Rimini (stari Malatesta in sin mu Malatestino), v Faenzi in Imoli (Maghinardo di Pagano da Susinana, v grbu: mlad lev v belem polju) in v Ceseni ob reki Savio (časih gibelini, časih gvelfi, časih ljudovlada), potem pa prosi duha, naj vendar pove, kdo je. Meneč, da vprašuje kakšen mrtvec, ki je pravkar prišel z drugega sveta, se duh, ki je skrit v plamenu, izda: grof Guido da Montefeltro je, ki zaupno pripoveduje Danteju, kako se je na stare dni skesal svojih grehov in v frančiškanskem samostanu (v Jakinu, Ancona) kot redovnik delal pokoro in kako bi bil zdaj gotovo zveličan, da ga ni papež Bonifacij VIII., ponujajoč mu kar naprej odvezo, zapeljal v greh, proseč ga, naj mu da kak svet, kako bi (namreč Bonifacij VIII.) uničil sovražno rimsko rodbino Colonna; res je nesrečnež dal papežu svet (Obljubi vse, a nič ne izvrši! v. 110), ki se je dobro obnesel, toda s tem je on (Guido), tako blizu zveličanja, pogubil svojo dušo; kajti po smrti se je sicer sv. Frančišek potegoval zanj in bi ga bil rad peljal v nebesa, toda uprl se mu je črn kerub (hudič), ki ga je odvel v pekel (v. 55—136). Ko Guido utihne, nadaljujeta pesnika svojo pot na most devete kotanje, v kateri trpe tisti, ki so razdor sejali na svetu. Spev je ves naperjen proti Bonifaciju VIII.

To rekel plamen je, utihnil, švignil
spet kvišku; ko se je pa ta poslavljal,
kot pevec mu je sladki bil namignil,

- 4 glej, plamen drug se k nama je napravljaj!
Ozrla sva se oba k njega jeziku,
ker čuden je praskèt odtam se javljaj.
- 7 Kakor zatulil je v Sicilskem biku
krik tistega, — pravično kazen žel je! —
ki mojster bil je bronastemu liku,
- 10 in tulil bik je in tulèč brnèl je
od vpitja žrtve, in dási iz kovine,
v srcé zadét se od bolesti zdel je:
- 13 takó, ker niso vrat našlè ne line,
izprva so le v ognju prasketale
glasov njegovih silne bolečine;
- 16 ko pa našlè izhod besede žale
so vrh plamú, gibale so z vršičem,
kot prej so na jeziku se gibale.
- 19 In čula sva: „Oj ti, ki jaz te kličem,
lombardsko čul sem baš te govoriti:
— Bali, bali, zdaj več se v té ne vtičem! —
- 22 postoj! Le par besed! Naj ne mrzí ti,
besedo čuti duše zapoznèle;
saj mèni ne, ki v ognju moram biti.
- 25 Če iz Latincev ljube te dežele,
kjer vir je vse le-té pregrehe moje,
so tmine naše pravkar te sprejele,
- 28 povej: ima Romagna mir al boje?
Jaz z brd domá sem, tam, kjer blizu Urbina
vodé z grebena žene Tiber svoje.“
- 31 Poslušal sem, kar djala je globina,
strmeč; tu sune mojster v stran me bočno:
„Govôri ti, pred sabo imaš Latina.“
- 34 Odgovor jaz pripravil sem bil ročno:
„Oj duša, ki si v plamen se mi skrila,“
takó pričel sem brez odloga točno,
- 37 „Romagna tvoja ni, ni nikdar bila
brez vojne v srcu dvojih zlih tiranov;
le zadnji hip se malo je umirila.
- 40 V Raveni vse po starem: Polentanov
nad mestom orel še kreljuti iztega,
in grad clo krije z njimi Cervijanov.
- 43 Forlì, ki vé, kaj dolga je oblega,
kjer kri Francozov je v potocih tekla,
lev s šapami zelenimi obsega.
- 46 Z Verruchia stari in mladi pes, ki usekla
Montagni rano sta zlokobno toli,
še vedno bevskata, kjer prej, kot stekla.
- 49 V gradovih pa Faenzi in Imòli
levič je belopoljec za vojvodo,
ki vsake kvatre drugo stranko voli.

¹ V XXVI. v. 26 spevu je ostala tiskovna napaka: m. ko planet, ki spet razžarja: beri: ki svet razžarja (t. j. solnce).

- 52 Cesena, ki jo Savio umiva z vódo,
— pod hribom pol, v ravnini pol — živeti
med robstvom mora trdim in svobodo.
- 55 A zdaj pa ti povej, kakó imé ti;
jaz tebe sem, ti mene zdaj usliši,
če tvoje naj imé sloví na sveti.“
- 58 Plaména kratek se praskèt zasliši;
potém se vrh je semintja zazibal
in čul besede té sem v rahlem piši:
- 61 „Če k meni človek zdaj uho nagibal
bi ták, ki vrnil zopet bo k ljudém se,
se plamen ta ne bi kar nič pregibal;
- 64 ker pa še ni iztrgal tem globém se
živ krst — ubéžniki so tu neznani! —
ni skrb sramote me, če izpovém se:
- 67 Vojak sem bil, potem med frančiškani
sem s pasom upal spet se spokoriti;
in bil bi up se izpolnil v samostani,
- 70 da véliki me far — htel bi ga ubiti! —
ni pahnil v grehe me nazaj že omite;
kakó, zakaj — izvôli zdaj paziti.
- 73 Dokler imel sem še kosti in kite,
dar matere, so bila moja dela
ne dela leva, ne lisice zvite.
- 76 Vse tajné spletke, poti vse umela
prikrite najti moja je zvijača,
ki daleč je po svetu zaslovela.
- 79 Ko pa prišla je ura, ki veslača
svari, naj jadra spnè, vrvi popade
in s čolnom v prístan se počasi vrača, —
- 82 tedaj zamrzil prejšnje sem navade;
skesàn, spovedan v stan sem šel redovni
in bi zveličan bil. — Pa čuj mi jade!
- 85 Današnjih farizejev knez vrhovni
se vojskoval je tam pri Laterani
— ne z Judi, Saraceni! — knez duhovni
- 88 se vojskoval je s samimi kristjani,
ki niso pomagali Akkon vzeti
in niso barantali med Osmani.
- 91 Ni služba višnja, ne redovi sveti,
ni pas ga zadržaval moje halje,
(ki naj prepasancem ne dá tolstéti)
- 94 no kot Silvestra Konstantin pozval je
s Sorakta, ozdraviti mu gob bolezen,
takó pa meni ta povelje dal je,
- 97 napuha ga ozdraviti; ko jezen
je vprašal me za svèt, sem jaz se oglušil,
ker ni se zdel njegov mi govor trezen.
- 100 Nató mi djal je: „Kaj bi malodušil!
Odvežem te naprej, le razodèni,
kák Palestrino bi do tal porušil.
- 103 Nebó odklepam jaz, zaklepam — mèni
oblast je ta, so ključi dani dvoji,
od mojega prednjáka necenjèni!“
- 106 Razlog je ta me zmogel v dušnem boji;
molčati ni se več mi zdelo pravo
in djal sem: „Ker po tvoji, oče, soji
- 109 sem greha čist, če padem v to skušnjava,
ti dém: Obljubi vse, a nič ne izvrši —
takó na tronu boš užival slavo.“
- 112 Umrèm; Frančišek pride, naj umrši
njegov bi bil; a kérub črn vanj vzrase:
„Ne jemlji ga! pravice mi ne krši!

- 115 Moj hlapec bo, zahtevam dól ga zase:
kar svèt je dal, naj se kovarstvo kuje,
držim ga neprenehoma za lase.
- 118 Odveze ni mu, kdor ne obžaluje;
a greh in kes, obá ob isti priči,
nezmisel je, ki sam si nasprotuje.“
- 121 Kák sem vzdrhtèl, ko kremplje v mé zapiči!
Pa porogljivo se mi je nasmihal:
„Si mislil, da ni logike v hudiči?“
- 124 Pred Minosa me nese, ki zavihal
je rep na trdi hrbet csemkrati
in grizel se in jezno je zapihal:
- 127 „Sleparjev ogenj mora tega žgati!“
Ták vidiš, pogubljen sem v dnu te špilje
in v tej obleki moram žalovati.“
- 130 Ko ták povest dovršil svojo bil je,
se plamen je oddaljeval tarnaje
in semtertja hudó z vršičem vil je.
- 133 Z vodnikom pa sva dalje šla, stopaje
do loka novega po trdi skali,
kjer v grapi spod se njim plačilo daje,
- 136 ki prej na svetu so razdor sejali.

Opombe: V. 1: Ko je nehal govoriti, je plamen (Uliks) gorel spet ravno kot sveča. — V. 7: v Sicilskem biku ... Pripoveduje se, da je grški umetnik Perillos vlil tiranu Falarisu v mestu Agrigentu na Siciliji bronastega bika z zgoraj omenjeno lastnostjo; tiran je sprejel dar, a v zahvalo je dal kot prvo žrtev vreči v bikov razbeljeni trebuh umetnika samega. — Ako bi Dante danes živel, bi morda namesto te primere o biku rabil kako drugo, vzel bi jo morda od gramofona, kjer se tudi sliši najprej neko čudno prasketanje, potem šele pesem ali godba. — V. 19: Oj ti ... Guido nagovarja Vergilija, ki je bil Mantovanec, torej Lombardec; slišal je bil, kako je po lombardsko velel Uliksu: Issa ten va, piú non t'adizzo —, zato brž vprašuje po razmerah Italije in posebe Romagne. Beseda issa je lombardizem in pomeni: zdaj (ital. adesso); da bi dal nekoliko dialektičnega kolorita tudi prevodu, sem prevel besedici: ten va z dolenskim: bali, bali ... (Cf. Pleteršnik s. v.). — V. 23: duše zapoznéle ... Guido se boji, da je že prepozno dospel za pogovor. — V. 39: Dne 4. maja 1299, torej nekaj mesecev pred Dantejevo pesniško potjo v pekel, so bila mesta v Romagni sklenila nekakšno premirje. — V. 41: Guido da Polenta, sorodnik nesrečne Frančiške Riminske (Pekel V. spev), je vladal ne samo v Raveni, ampak celo nad mestecem Cervia, 12 milj južno od Ravene. — V. 43: Forlì, ki vé ... Ko tukaj Dante našteva razna mesta, ne smemo misliti, da hoče nasiti golo radovednost Guidovo; v teh verzih tiči mnogo več! Guido da Montefeltro je bil namreč glava gibelinov v Romagni, v neštevilnih bitkah je poveljeval; v vsakem teh mest je imel prijateljev in sovražnikov; kaj čuda torej, če ga je zanimala vsaka besedica! Mesto Forlì se je bilo l. 1274. postavilo na čelu gibelinom v Romagni. Napadeno l. 1281. od združene armade Francozov in gvelfov, poslano od papeža Martina IV. (Purg. XXIV, 23), se je branilo do pomladi l. 1283.; vedelo je torej mesto, kaj dolga je oblega. V tem verzu tiči pohvala za Guida, kajti on je bil duša oblegancev. Kako dobro mu je morala torej déti ta beseda! Navsezgodaj zjutraj dne 1. maja l. 1282., so Forlivezi odprli mestna vrata ter planili pod vodstvom Guidovim na papeško armado, ki ji je načeloval Francoz Jean d'Appia. Vnel se je silen boj. Francoska konjenica je porazila konjenico forlijsko ter udrila v mesto,

kričeč: „Nostra è la terra!“ in moreč starčke, ženske in otroke. Medtem pa je bil Guido s forlijsko pehoto premagal pehoto francosko: zvedevši, kaj se godi v mestu, se je vrnil, se zagnal med sovražnike, ki so mislili samo na plenitev, ter vse posekal: kri Francozov je v potocih tekla. — Forli . . . obsega lev z zelenimi šapami, t. j. v Forliju vlada (v l. 1300.) Scarpetta degli Ordelaiffi z omenjenim grbom. Dante je obiskal l. 1303. tudi Forli in videl gomilo, pod katero so bili pokopani ubiti Francozi. — V. 46: Verucchio je bil grad blizu mesta Rimini, last graščaka Malatesta, ki je imel tri sinove: Ivana s priimkom il Ciotto, t. j. Kruljevec (bil je neljubljeni soprog Frančiške Riminske, prim. Pekel V. spev), Pavla, ki je bil umorjen iz ljubosumnosti s svakinjo Frančiško vred od brata Ivana, in Malatestina; Dante imenuje starega graščaka mesarskega psa in sina Malatestino kužka, najbrž z ozirom na njiju zlobo. Montagna je bil v mestu Rimini glava gibelinov, torej nasprotnik Malateste, ki je bil strasten gvelfovec. Decembra l. 1296. je stari Malatesta zbral vojsko ter pregnal gibeline iz mesta. Montagna je bil vjet; stari Malatesta ga je izročil svojemu tretjemu sinu Malatestinu, naj ga vrže v ječo in ga stori neškodljivega. Ko je starec večkrat izrazil bojazen, da bi Montagna utegnil uiti, ga je Malatestino dal umoriti v ječi. Še bevska, kjer prej . . . t. j. torej v Rimini. — V. 63: t. j. ne bi jaz nič govoril. — V. 70: t. j. papež Bonifacij VIII. — V verzih 70–110 dolži Guido papeža Bonifacija VIII., češ, da je on kriv njegove (Guidove) večne smrti. Hud očitek: papež povzročitelj pogubljenja ene duše! Koliko je resnice na tem? Zgodovinsko dejstvo je, da se je Bonifacij VIII. res vojskoval s pristaši rodbine Colonna (kardinal Giacomo Colonna je bil glavar stranke, držal je z gibelinci proti papežu!) in da je, oblegajoč gorsko trdnjavo Palestrino (staro Praeneste), najvažnejše zavetje stranke Colonna, in hoteč to gnezdo dobiti v svojo pest, obljubil posadki milost, če se vda; ko se je pa posadka vdala, je papež ukazal trdnjavo do tal porušiti. Ne more pa se dokazati, da je papež hotel posadko le prevariti, in tudi ne, da mu je Guido dal tisti sleparski nasvet. Feretto iz Vincence, glavni sodobni vir — sumljiv že zaradi svoje protipapeške strastnosti — se sklicuje, ko piše o tej stvari, na Danteja, dočim Villani († 1348), pišoč o razdejanju trdnjave Palestrine, grofa Guidona ne omenja niti z besedico. Po pravici torej prištevajo novejši razlagalci Dantejeve pesnitve (Betti 1893, Cornoldi 1887) ta Guidov sleparski nasvet in papeževo anticipirano odvezo k protipapeškim bajkam, ki so prav v tisti dobi rastle iz politiško razoranih tal ko gobe po dežju. Dante, ki je bil Bonifaciju VIII.

ves čas od l. 1300. dalje tako gorak (prim. Uvod!), je verjel bajko. — V. 85: se vojskoval je tam pri Laterani . . . t. j. prejšnji papeži so pridigali križarske vojske zoper Saracene in Jude na Jutrovem, Bonifacij VIII. pa je zbral križarsko vojsko v bližini Rima zoper kristjane, dà, zoper kardinale sv. Cerkve (kardinala Colonna); in kaj so zakrivili ti kristjani? So li bili pomagali vzeti Akkon, zadnjo krščansko trdnjavo v Mali Aziji? Vzeli so jo Saraceni l. 1291.; bilo je tam pobitih baje 70.000 kristjanov. Morda so pa tržili tisti italijanski kristjani s Turki? Cerkveni zbori so namreč prepovedali krščanskim trgovcem, prodajati Saracenom orožje in les za ladje. Ne enega, ne drugega niso bili krivi nasprotniki papeževi, hoče reči pesnik, in vendar je šel z vojsko nanjel — V. 93: ki naj prepasancem ne da tolsteti . . . Guido da Montefeltro je, vstopivši v samostan, često prosil na javnih prostorih v Jakinu kruha vbogajme in živel trdo, spokorno. — V. 93 je najbrž trpka opazka, da red ni več tako strog, kakor je bil v začetku. — V. 94: No kot Silvestra Konstantin pozval je . . . Pripovedovalo se je, da je bil papež Silvester moral bežati pred cesarjem Konstantinom v gore, na goro Sorakte, ki se vidi iz Rima; ko pa je cesarja napadla gobova bolezen, je poslal po sv. očeta, ki je res prišel s Sorakta, cesarja krstil in s tem tudi čudežno očistil gob. — V. 98: sem se oglušil . . . t. j. sem se naredil gluhega. — V. 105: od mojega prednjaka nenej . . . t. j. od Celestina V., ki se je l. 1294. prostovoljno odpovedal prestolu; tu Bonifacij VIII. očita svojemu predniku (prednjaku, cf. Pleteršnik s. v.), da ni cenil ključev nebeškega kraljestva; Kršnjavi (n. m. 188) pa piše, da je Bonifacij še kot kardinal skrivnostno klical v celico Celestinovo, oponašajoč božji glas, naj se odpove papeštvu, samo da bi naredil prostor njemu. — V. 123: Si mislil, da ni logike v hudiči? . . . Ta hudič ali črni kerub, kakor ga imenuje Dante (mislili so namreč v tisti dobi, da načelujejo deveterim krogom pekla zavrženi angeli po tistem redu, kakor so ga imeli, preden so bili zavrženi: dočim načelujejo osmemu nebu svetli kerubi in devetemu svetli serafi, so načelniki osmega kroga v peklu črni kerubi in devetega kroga črni serafi), je genialen plod fantazije pesnikove: izvrsten jurist je, saj pravi: Pravice mi ne krši! — izvrsten moralist: odkar je dal hudobni nasvèt, ga držim za lase! — izvrsten teolog: odveze ni mu, kdor ne obžaluje! — (boljši nego papež!) in predvsem izvrsten mislec, logik! Voltaire, ki ni umel celotne ideje Bož. Komedije, se je naslajal ob tem hudiču in je to mesto prosto in duhovito prevel v francoščino. (Kršnjavi n. m. str. 187.) (Dalje.)

Mimogrede.

Zložil Silvin Sardenko.

„Adamov skrbni očka vi,
kaj ste tako potrti?“

„Ne tožite! Par kratkih let
za sinom sin se vrne.“

— Tri sine sem na tuje dal;
in danes gre četrti.

— Naj pride in pomoli naj
tam vrh gomile črne!...

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

Namenito statistično delo je izšlo leta 1865. v Bruselju: *Statistique internationale publiée avec la collaboration des statisticiens officiels de différents États de l'Europe et des États-Unis d'Amérique* par Quetelet, président, et Henschling, secrétaire de la Commission centrale de Statistique. Tu so zbrana vsa uradna štetja evropskih držav in Zveznih držav severoameriških tako skrbno in vestno, da niti znani kritik Bertillon ni imel kaj popraviti. Tudi Švedi so izdali leta 1875.—1876. veliko statistično delo: *Statistique internationale État de la population de l'Europe*. Italijani so priobčili leta 1885. *Movimento dello stato civile*. Confronti internazionali per gli anni 1865—1883.

Med prva dela te stroke bomo morali vedno šteti knjigo Riharda Böckha: *Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet in den europäischen Staaten*, Berlin 1869. Ker je ravno sedaj ljudsko štetje, naj omenimo tu par njegovih izvajanj, ki so v nasprotju z onimi znanega Gumplowicza. „Soll der Begriff der Nationalität nicht ein unklarer und unsicherer sein, so muß es auch für denjenigen, welcher seiner Abstammung nach zwei verschiedenen Völkern angehört, ein bestimmtes Kennzeichen geben, welches ihn der einen oder anderen Nation zuweist. Es muß dies ein solches Zeichen sein, welches einerseits zur Abstammung in unmittelbarer Beziehung steht und dessen natürliche Grundlage in das Individuum gleichsam forterbt, welches aber nicht selbst derart der Mischung unterworfen ist, daß es am einzelnen Individuum als neue persönliche Einheit erschiene, vielmehr in jedem einzelnen Falle sich der bestehenden Einheit und Besonderheit, der vorhandenen Volksganzen völlig unterordnet, das also seinem Wesen nach ein nationalgesellschaftliches Zeichen ist. Dieses allgemeine, unverkennbare, seinem innern Wesen nach allein berechnete Kennzeichen ist die Sprache, deren Gemeinschaft und annähernde Übereinstimmung bei den großen Völkern als eine ebenso wunderbare Tatsache erscheint wie ihre Verschiedenheit unter dem Menschengeschlechte überhaupt und namentlich ihre systematische Gliederung, welche nachgewiesenermaßen zur Verwandtschaft der Völkergruppen in naher Beziehung steht, ja unter Umständen mit derselben nahezu identisch ist.“

Nadolgo razmotriva potem druge skupne znake narodnosti in pride do zaključka, da je edinole s

pomočjo jezikovnih razmer mogoče dognati, katera je ta ali ona narodnost, kje prebiva ta ali drugi narod.

Potem izračuni število Nemcev na Nemškem in v mešanih krajih na ta način, da potuje okoli celega nemškega ozemlja in opisuje razmerje Nemcev do Dancev, Letov, Rusov, Poljakov itd. Med drugim omeni, da število Kašubov pada, istotako tudi ono Vendov ali Lužiških Sorbov. Pri tej knjigi nas ne sme motiti naslov, kajti ne poda nam samo števila Nemcev, ampak vseh narodov v Evropi sploh, tudi razmerje glavnih skupin, itd.

V časopisu „*Geographisches Jahrbuch*“ je Behm sestavljal ljudska štetja; potem Behm in Wagner, nato tudi Al. Supan v dopolnilnih zvezkih (*Ergänzungshefte*) znanega geografskega časopisa „*Petermanns Mitteilungen*“. Leta 1874. imamo v tej reviji tudi stare podatke o Evropi, ki se večkrat ne ujemajo s sedanjimi rezultati; tako ima

za leto	1804.	Volney	142	milijonov
" "	1809.	Hassel	189	"
" "	1810.	Malte Brun	170	"
" "	1824.	Hassel	207	"
" "	1828.	"	211	"
" "	1840.	v. Ronn	237	"
" "	1843.	Berghaus	296	" (preveč)
" "	1854.	v. Reden	266	"
			itd.	

Tu omeni tudi delovanje Jurija Hassla in pravi, da je deloma za svoje publikacije, deloma za druge nabral toliko gradiva, da ga moramo smatrati najpridnejšim in najdelavnejšim statistikom onega časa in da ima največ podatkov za leta 1815.—1830. Izmed poznejših hvali zlasti v. Redena; mi smo ga že omenili.

V „*Petermanns Mitteilungen*“ in drugje bo marsikdo opazil, da je prebivalstvo Afrike, Kitajske itd. sedaj manjše nego je bilo prej. To je seveda le navidezno. Prejšnji raziskovalci so bili navadno jako malo kritični; razume se, če je prišel kak Evropejec v Afriko, da se je vest o njegovem prihodu bliskoma razširila daleč naokoli in da je ljudstvo od vseh strani vrelo skupaj gledat nenavadno prikazen. Dotičnik je potem po številu radovednežev, zbranih v tem selu, sklepal tudi na druge vasi, da imajo tudi mnogo vaščanov, in poročal potem v Evropi,

kako gosto obljudena je ta ali ona država. Zato imamo v prejšnjih geografskih in statističnih delih tako visoke številke. Kolikor bolj pa nam postajajo one dežele znane, bolj se manjša število njihovih prebivalcev, ker so podatki jasnejši, točnejši. Tudi naše šolske knjige nam vedo včasih malo preveč povedati o številu Kitajcev itd.; morda ima Kitajska kvečjemu 370 milijonov ljudi, ne pa 420 ali pa še 450, pri Afriki moramo tudi iti polagoma navzdol, od prejšnjih 230 milijonov na 180 ali 170, kakor nekateri hočejo, celo na 150, kar je pa vendar premalo. So pa seveda še drugi vzroki previsoke cenitve.

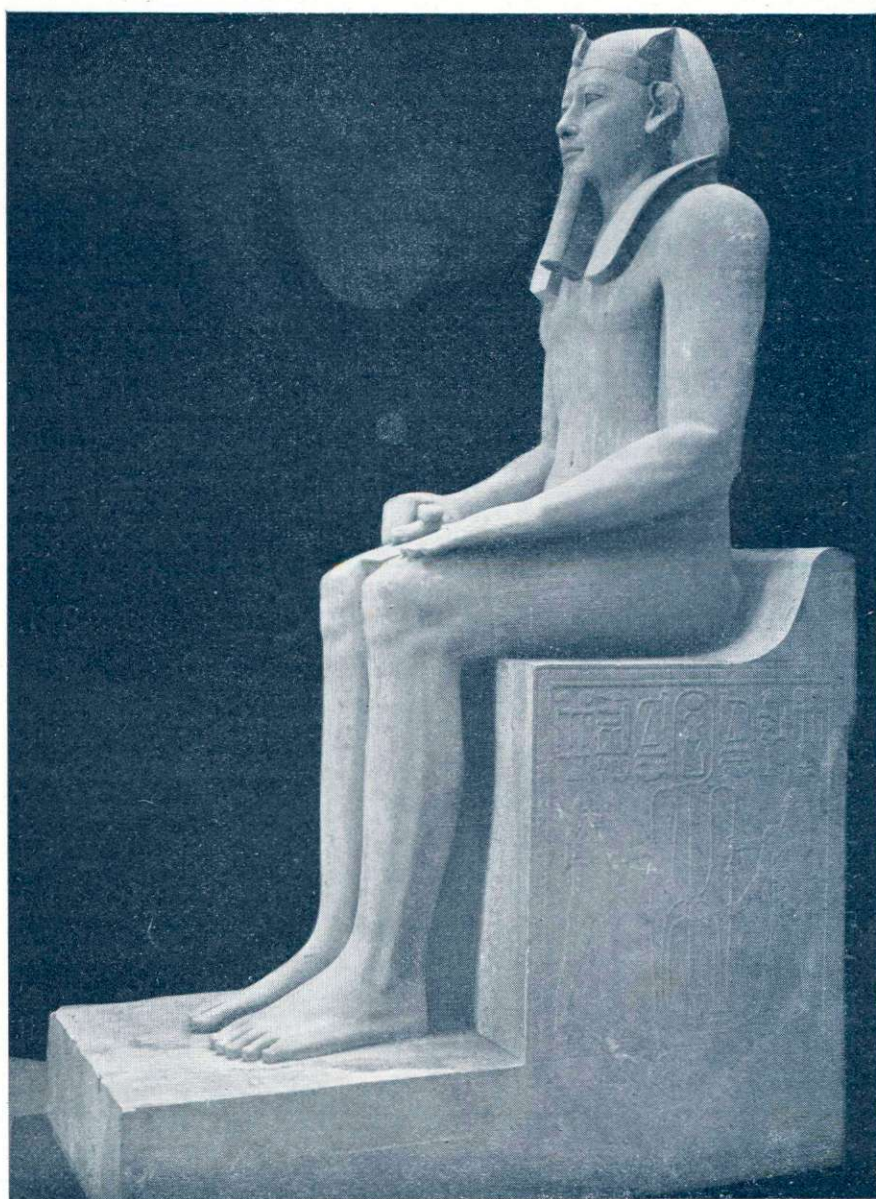
Mnogo zaslug za statistiko in ljudsko štetje so si pridobili tudi katoliški misijonarji. V misijonskih listih priobčujejo od časa do časa število katolikov na svetu; morajo pa pri tem dognati tudi število prebivalcev v dotični deželi sploh, da doznajo odstotke katolikov. Tako je izračunal jezuit O. Werner v katoliškem misijonskem atlantu leta 1885. njihovo število na 217,413.000, to je 15% vsega človeštva. V Evropi so tvorili takrat 47,2% prebivalstva, v Aziji 1,1, Afriki 1,2, Ameriki 50, Avstraliji in Polineziji 15,6%, med 850.000 prebivalci polarnih dežel pa ni nič katolikov. Večina jih prebiva v Evropi.

V dunajski „Statistische Monatsschrift“ imamo dobro glasilo za Avstrijo, ki pa razteza svoj delokrog tudi na druge države. Pri Avstriji bomo še govorili o njej. Najrazličnejše članke dobivamo tam, o narodnostih, religijah, bogastvu, živinoreji, rudokopstvu itd. itd.

Odlično mesto med sedanjimi statistiki pripada Francozu Levasseurju. Zelo znana so njegova dela, ki jih je priobčeval v „Bulletin de l'institut international de statistique“. Po različnih virih je izračunal površino in prebivalstvo evropskih držav v letih 1800., 1830., 1860. in 1880. Pri tem sestavljanju nam omeni tudi Francoza Abbé Expillyja, ki je že leta 1762. naštel za Evropo 130 milijonov prebivalcev, Voltaireja, tudi 130, Moheana (1778), 150 milijonov, Berg-Lona (1841), 234, Confronti internationali (1850), 255, Berg-Lona (1871), 293 itd. On sam naračuni za omenjena leta 175, 216, 289 in 331 milijonov. Mnogo razpravlja o negotovosti in nezanesljivosti virov v prvi polovici preteklega stoletja.

Prvi francoski statistik je pa brez dvoma Bertillon, ki nam je podal leta 1899. krasno delo, v katerem so navedene vse uradne štetve pretečenega stoletja do leta 1897. Seveda mu je bilo delo primeroma lahko, ker je imel na razpolago vse uradne originalne publikacije, poleg tega pa jih je primerjal z onimi omenjenega Queteleta in Berga. V svoji

knjigi nam navaja površino držav v različnih časih, potem prebivalstvo po starosti, spolu, stanu, verskem izpovedanju, število tujcev itd., zlasti natančno za desetletja 1850—1890. Da bi bilo vse res povsem natančno, so mu pomagali ravnatelji vseh statističnih evropskih uradov, John Tatham za Angleško, Klaer za Norveško, Sidenbladh za Švedsko, Jekelfalussy za Ogrsko, Inama-Sternegg za Avstrijo, von Schell za Nemčijo, Sagasta in Barraquer za Špansko, L. Bodio za Italijo, Ivančof za Bulgarijo itd. Pri posameznih državah ga bomo opetovano omenili.

KRALJ SESOSTRIS I

Par let pozneje, leta 1903., je izdal ravnatelj statistične centralne komisije na Dunaju, Jurašek, knjižico „Die Staaten Europas“, kjer je prebivalstvo cele Evrope proračunjeno na konec leta 1900., in nam podal tako najlepše dopolnilo Bertillonovega dela. Tu niso našteje samo narodnosti, vere, države, ampak vse, kar spada v moderno statistiko.

Izborna urejena ljudsko štetje imajo v skandinavskih državah, katere države so sploh v vsakem oziru pri prvih. Švedska je prvič določila natančno število prebivalcev že 31. decembra 1749 (1,746.449), potem istega dne leta 1751., nato 1763., 1769., 1775., odtedaj naprej pa vsakih pet let. V tem oziru je lahko

vzor vsem drugim in prekosi tudi Norveško, kjer so prvič šteli leta 1769., potem pa šele 1801., nato 1815., 1825. itd. do 1875.; tedaj so preskočili na 1. januarja 1891, odtakrat naprej pa tako štejejo kakor pri nas, vsakih deset let, samo da je štetje tam veliko bolj zanesljivo. Za druga leta imamo pa tudi vse natančno preračunjeno. Tudi na Danskem se je pričelo leta 1769., potem 1787., 1801., 1834., 1840. in dalje vsakih pet let, od l. 1860. naprej pa vsakih deset. Isto velja o Islandiji.

Na Angleškem so začeli še preje. „Census of Great Britain“ nam navaja že števila za l. 1575., 1630. in 1670., popolnoma zanesljiva so pa štetja od leta 1701. naprej, vsakih deset let. Tu vidimo, da je štela Angleška brez Irske in Škotske leta 1575. samo štiri in pol milijona prebivalcev, 1630. pet in pol, 1670. pa manj, samo pet, zaradi domačih preprirov, vojne, izseljevanja itd., saj je to čas Cromwella. Potem se pa začne ljudstvo hitro množiti, l. 1801. že skoro devet milijonov, l. 1850. osemnajst, l. 1901. pa skoro 33 milijonov. Za Škotsko in Irsko imamo natančne podatke za vsakih deset let od l. 1801. dalje, istotako za armado in mornarico ter za normanske otoke. Irska ima sedaj manj ljudi kakor pred sto leti; vzroke smo deloma navedli v „Dom in Svetu“ l. 1907. Pri mornarici in armadi opazimo od l. 1821. naprej manjše število — l. 1821. 289.000 — kakor pa l. 1801. in 1811., ko naštejemo 442.000, oziroma 503.000 vojakov; vzrok za to so vojne s Francozi.

V skandinavskih in britanskih državah so vselej dognali tudi natančno število tujcev, živečih v teh deželah, kakor tudi število domačinov, živečih na tujem. Angleški „Yearbook“ — letnik — nam pove tudi število izseljencev za vsako leto; vidimo, da je v letih 1815.—1896. zapustilo britansko zemljo okoli petnajst milijonov ljudi.

Za veroizpovedanje so se začeli zanimati šele leta 1861.; tedaj imamo prvo tako štetje, odtakrat naprej pa vsakih deset let. Tudi narodnosti uradna statistika ne določi, ima pa za to, kakor tudi glede konfesij, tako izvrstna dela angleških statistikov, da lahko pogrešamo uradnega štetja. Če se je relativno število katolikov zmanjšalo, je tega krivo edinole izseljevanje. Če kdo govori keltsko in angleško, je z jako redkimi izjemami Kelt, ker le Keltom se je treba učiti angleščine, ne pa nasprotno. Da je Keltov absolutno in relativno vedno manj, je umevno; leta 1800. jih je bilo skoro 28⁰/₀, l. 1850. samo še 9·73⁰/₀ in leta 1900. jih ni bilo nič več nego 2·83⁰/₀.

Uradno so določili število prebivalstva na Nizozemskem leta 1795., ko so prišli Francozi v deželo; potem so začeli šteti leta 1829. in odtedaj naprej vsakih deset let; imamo pa seveda tudi podatke za druga leta, akoravno ne uradnih, kar je

pri tako kulturni državi seveda povsem umljivo. Istotako so od leta 1829. naprej določili število katolikov in protestantov i. dr., število tujcev itd. Mnogo sta pisala o Nizozemski, s katero je bila l. 1815. do 1830., oziroma 1831., združena tudi Belgija, že imenovana statistika Liechtenstern in Hassel. Slednji razlikuje pri narodnostih Holandce, Frize, Valone ali Belge (3,360.000), Nemce in Žide, pri verah pa katolike in janzeniste, reformirane, Valone! (55.000), luterane, menonite, remonstratenze, rheinsbergerje, kancijance, anabaptiste, presbiteriance, Grke in Armenice, katerih našteje samo petdeset, ter žide; teh je precej več, 80.000.

Za Belgijo imamo uradna štetja l. 1831., po osvoboditvi, potem 1846., 1856., 1866., 1876., 1880., 1890., 1. januarja 1901., 1. januarja 1911. Kakor pri mnogih državah, opazimo tudi tukaj, da je Belgija začela v zadnjem času tako šteti kakor drugje, vsakih deset let, in sicer na koncu desetletij. Ko bodo vse države to vpeljale, bo seveda primerjanje mnogo olajšano, kajti sicer smo za ta leta navezani samo na cenitve. Tudi tu imamo označeno število tujcev itd., z določitvijo konfesij se je pa pečalo samo uradno štetje leta 1846., potem nobeno več. Saj tudi skoro treba ni. Takrat so našteli namreč med 4,327.000 katoliki samo 6578 protestantov, 790 anglikanov, 1336 židov, 1019 drugih ter 600 brez veroizpovedanja, torej komaj nad 10.000 nekatolikov. Tudi Jurašek je naračunal za leto 1900. samo 20.000 protestantov in 4000 židov.

Pri določevanju narodnosti vprašajo v Belgiji pri vsakem štetju, koliko jezikov kdo govori; in sicer imajo kot „domače“ jezike te tri: francosko, oziroma valonsko — razmerje med tema narečjima je nekako tako kakor med italijanščino in furlanščino —, flamsko in nemško. Iz različnih podatkov, katere je priobčila zlasti uradna „Statistique de la Belgique, Bruxelles 1903“, vidimo, kako je razširjena raba francoskega jezika, oziroma nemškega ali flamskega. Sicer smo o tem že govorili, pa ker je to ravno sedaj aktualno in ker se marsikdo še spominja na znana izvajanja belgijskega politika Vanderveldeja na Dunaju, v Budimpešti in drugod, podamo tu par številke:

	Znali so		
	francosko	flamsko	nemško
1866:	50 ⁰ / ₀	56 ⁰ / ₀	1·0 ⁰ / ₀
1880:	52 „	56 „	1·5 „
1890:	55 „	57 „	2·0 „
1900:	55 „	58 „	2·0 „

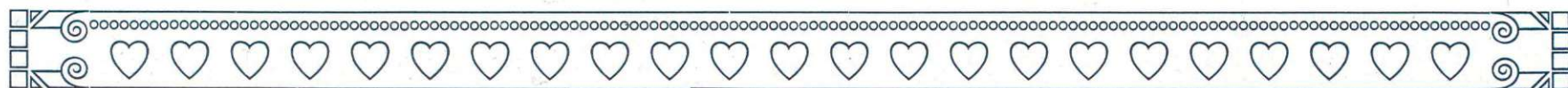
Ta uradna statistika nam pove tudi, da je govorilo leta 1900. samo francosko 2,575.000 ljudi, francosko in flamsko 802.000, francosko in nemško

66.000, samo flamsko 2,822.000, flamsko in nemško 7000, samo nemško 28.000, vse tri jezike pa 43.000 Belgijcev.

Izmed onih, ki govorijo dva jezika, je po Brämerjevih raziskovanjih večina, kakih 70%, Germanov, torej tukaj Flamcev in Nemcev, ker se morajo le-ti bolj učiti uradnega in gospodujočega francoskega jezika kakor pa Francozi flamskega ali nemškega. Razmerje je isto kakor pri nas med Slovenci in Nemci; kdor zna oba jezika, je bolj gotovo Slovenec

kakor Nemec, isto je pri Poljaki in Nemcih, Dan-
cih in Nemcih, Hrvatih in Madjarjih itd. Če to vpo-
števamo, pridemo do sledečega zaključka:

	Romani	Germani	
1800:	40·0 %	60·0 %	
1846:	42·0 „	58·0 „	
1866:	44·7 „	55·3 „	Germani so torej
1880:	45·6 „	54·4 „	nazadovali.
1890:	45·4 „	54·6 „	
1900:	45·6 „	54·4 „	(Dalje.)

Egipčanska umetnost.

K našim slikam. — Napisal Izidor Cankar.

prvih treh številkah letošnjega leta je pri-
nesel „Dom in Svet“ vrsto slik iz egip-
čanske umetnosti.¹ Marsikateremu njegovih
čitateljev bo morda ljubo, če zapišemo
o njih par besed dopolnila in razlage.

Starejša, zlasti najstarejša poročila o egipčanski
umetnosti niso zanesljiva; šele preteklemu stoletju
je bilo sojeno, znanstveno kolikortoliko obdelati
ogromno tvarino egipčanske zgodovine in umetnosti,
globoko zakopano v prahu tisočletij in pesku puščav.
Med raziskovalci egipčanske preteklosti so se po
svojem metodičnem in uspešnem delu odlikovali zlasti
trije Francozi, Lepsius, Mariette in Maspero. Odkar
so ti začeli v Egiptu sistematično kopati in zlasti
odkar se je našel ključ, kako brati hierogliffe, so
starodavni egipčanski spomeniki jeli izgovarjati prve
besede o svoji preteklosti. Tedaj je zanimanje zanje
začelo zelo naraščati in narašča še sedaj od dne do
dne. O Egiptu in njegovi zgodovini se je pridno
pisalo v knjigah, izhajajo posebni listi, ki se bavijo
z egipčansko arheologijo, naši muzeji so polni mumij,
egipčanskih kipov in reliefov, moderna umetnost
sama se je jela od starih Egipčanov učiti in jih v
mногоčem posnemati: egiptologija je postala modna
znanost, egipčanski slog modni okus umetnostnih
sladkosnedencev.

Kljub velikim uspehom, ki jih je egiptologija
že dosegla, je še vedno daleč od cilja. Mnogo skriv-
nosti hranijo molčeči spomeniki zase; naše znanje

o egipčanski zgodovini je tudi še zelo pičlo. Naj-
starejša kronologija je le več ali manj duhovito ugi-
banje in zato je umevno, da si zgodovinarji, ki izku-
šajo določiti posamezne dobe z letnicami, znatno
nasprotujejo. Da konča to negotovo tipanje po temi
prastoletij in da vendar omogoči zgodovinarju na-
tančnejše določevanje časa in dob, je Maspero jel
označevati egipčansko zgodovino po vladajočih dina-
stijah ter jo je razdelil tako-le:

Memfitska doba, ki sega od prve do desete
dinastije. Imenovana je tako po mestu Memfis, kjer
so stolovali prvi faraoni teh dinastij.

Thebanska doba, od enajste do dvajsete di-
nastije, nazvana po novem glavnem mestu Thebe.
Med to dobo so vdrla v egipčansko državo pastirska
plemena, znana pod imenom Hyksos. Zato jo dele
v dve razdobji: staro in novo thebansko kraljestvo.

Saitska doba, ki traja od enaindvajsete do tri-
desete dinastije. Med mesti, ki se potegujejo za čast
prestolice, se odlikuje zlasti Sais; po njem ima doba
svoje ime.

L. 525. pr. Kr. so si osvojili Egipt Perzi, l. 332.
Aleksander Veliki, pozneje Rimljani, Arabci, Turki,
Francozi in slednjič Angleži; izza l. 525. se niso Egi-
pčani nikoli več popolnoma osvobodili tuje nadvlade.
Maspero meni, da je egipčanska država obstajala od
prvega kralja Menesa do zadnjega Nectanebusa
(l. 340. pr. Kr.) najmanj 4000 let.

* * *

¹ Klišeje, ki jih prinaša „Dom in Svet“ v 3. številki, nam
je posredoval g. Jean Capart, vseuč. profesor in konser-
vator egip. oddelka muzeja Cinquantenaire v Bruslju. Za to
mu izrekamo tu najtoplejšo zahvalo. Klišeji so vzeti iz nje-
gove znamenite knjige „L' Art Égyptien“. Choix de do-
cuments“. Bruxelles. V romant. 1909. — Op. ur.

Kakor pri vseh drugih narodih, so tudi pri Egi-
pčanih grobovi najstarejši spomeniki. Njih vera v
posmrtnost je postavila one velikanske nekropole
(n. pr. pokopališče pri Memfidi, ki je dolgo nad pet

milj in široko dva do tri kilometre), sezidala kot simbole času kljubujoče večnosti ona čudna, kolosalna telesa piramid, njih vera v tesno skupnost telesa in duše nam je zapustila toliko kipov, reliefov, slikarij in napisov.

Tisto, kar s človekom ne umrje (po našem pojmovanju: duša), je bilo Egipčanom novo, zračno telo, nekak dvojnik (double, Doppelwesen) prejšnjega telesa z vsemi njegovimi lastnostmi. Grob, njegovo bivališče, mu je bilo torej treba opremiti z vsemi udobnostmi prejšnjega življenja; grob ni tesna jama,

GLAVA SFINGA
(črni granit)

temveč soba, stanovanje. Tja polagajo jedi in pijačo, ki jih dvojnik nujno potrebuje za življenje, stene so poslikane z vsakdanjimi zabavami in delom, množico služabnikov in služabnic, ki naj umrlemu strežejo, bogastvom perutnine in tovrstnih živali. Da se more dvojnik kdaj zopet združiti s svojim telesom, je treba telo obvarovati trohnenja. Zato so Egipčani že v najstarejših časih trupla varno spravljali v sarkofage, dasi se je umetnost mumificiranja razvila najbrže šele v thebanski dobi. Umrle so z veliko natančnostjo balzamirali, tako da so se v suhih, peščenih egipčanskih tleh nekatera telesa ohranila

popolnoma neizpremenjena. (Prim. glavo Ramzesa II., str. 56.) Razstavljena po naših muzejih, pa bodo skoro gotovo s časom podlegla razjedajočemu vplivu vlažnega ozračja.

Tako so Egipčani z mumijo zasigurali dvojniku umrlega življenje. Toda to jim še ni bilo dovolj. Kaj, če telo strohni, razpade? Kaj bo tedaj z dvojnikom? Treba mu je bilo najti še trdnjše podlage, vekovitejšega substrata in tako so se domislili kipov. Četudi telo sčasoma sprhni, ga bo kameniti kip rajnega nadomestoval, življenje bo dvojniku vendar omogočeno. S kako nerazumljivo natančno, skoro bolešno skrbjo so Egipčani skrbeli za svoje rajne, nam dokazuje dejstvo, da se jim niti to varnostno sredstvo še ni zdelo dovolj zanesljivo; da izključijo vsako nesrečo, so število kipov še pomnožili. Postavili so jih v grobnico, jo varno in zelo skrbno zaprli ter se oddehnili: sedaj je bilo dvojniku mirno, brezskrbno življenje precej zagotovljeno. — Tej skrbi za umrle se imamo torej zahvaliti, da se nam je ohranilo toliko egipčanskih kipov.

Najbolj znane in za turista najmikavnejše egipčanskih grobnic so gotovo piramide, toda za egiptologa je znamenitejši in tudi bolj zanimiv prvotni grob memfiske dobe, takozvana „mastaba“. Mastaba je masivna zgradba četverokotne oblike. Stene so nagnjene proti sredini in so zidane večjidel iz kamena ali opeke. Notranjščina ima včasih dve ali celo tri sobe, toda navadno samo eno, do katere vodijo sredi pročelja stoječa vrata. Svetloba pada v stavbo najčešče skozi vhod, le redke mastabe imajo svetlobne odprtine tudi na stropu. Vendar niso Egipčani shranjevali sarkofagov z mrličmi v teh prostorščinah — to bi bilo premalo varno — temveč globoko v zemlji pod stavbo. S stropa mastabe — do katerega ni bilo ne odzunaj, ne odznotraj nobenih stopnic! — je vodil skoz masivno zgradbo obzidan rov, ki se je 12—25 metrov pod zemljo odpiral v mrliško sobo; tu je bil sarkofag šele dovolj varen pred tatovi in drugimi prokletimi groboskrunci.

Mastaba je bila grobnica zasebnikov, bogatih in odličnih meščanov, grobnica kraljev prvotnega egipčanskega kraljestva pa je piramida. S svojo trdno, neomajno široko podstavo, z ogromnostjo svoje teže in drzno, vsa mala grobišča nadkriljujočo višino je znamenje neizpodbojne, despotske moči faraonove.

Početkov piramide, te našim očem tako nenavadne stavbe, je iskati v želji, ki je bila vsem narodom brez razlike skupna, z veliko gomilo odlikovati grob prvakov. Tumulus, umeten grič nad grobom, je v prazgodovini vseh narodov navadna prikazen. In piramida ni nič drugega nego tumulus,

ki ni nametan iz prsti, temveč sezidan iz kamenja ali opeke. Tudi se nam ni čuditi, da so dobile piramide to obliko, v kateri jih vidimo danes. Saj si enostavnejše stavbe skoro ni mogoče misliti: podlaga kvadratična ali pravokotniška in štiri (praviloma) ravne trikotniške ploskve, ki se stikajo na vrhu.

Sicer pa je oblika piramid kaj različna, tako da so si vse enake pravzaprav le po podobi svoje osnovne ploskve, ki je vedno četverokotniška. Med Mejdumom in Aburoašem se nahaja okrog 100 piramid in vendar ni najti niti dveh, ki bi si bili popolnoma enaki. Najbolj čudni izjemi od poprečnega tipa sta pač „piramida na stopnice“, pri kateri niso stranične ploskve ravne, temveč se dvigajo v terasah, ter „zlomljena piramida“, ki ima nekako sredi višine v topem kotu ulomljene robove in mejne ploskve. Še bolj se razlikujejo piramide po svoji višini — najvišja meri 137 m — kar je razložiti iz načina njihovega postanka. Vsak kralj je namreč takoj ob nastopu vlade jel skrbeti za nagrobno piramido, kateri so potem, ko je bila v prvotni obliki gotova, vsako leto vladanja prizidali novo plast; čim dalje je torej kralj živel, tem višja in obsežnejša je bila piramida.

Grobnica se nahaja včasih v piramidi sami, včasih pod njo v zemlji kot pri mastabi. Do nje vodita kvečjemu dva rova, ki se začneta na strmih in gladkem pobočju piramide in katerih vhoda sta tako skrita, da ju je največkrat najti le po naključju. In arhitekt piramid je skrbel celo za slučaj, da kdo vdere v rov. Rov velike (Cheopsove) piramide pri Gizeh (slika str. 13.) n. pr. se v notranjščini cepi v dva rokava. Tisti, ki vodi do grobnice, je zastavljen z nepremično granitno skalo, medtem ko vodi drugi v prazno, neskončano sobo prav v podnožju piramide, ki leži v približno isti višini s površjem Nila in bi torej bila, če bi bila dogotovljena, polna vode. A če bi kdo tudi odkril vhod rova do grobnice in prišel prav pred sobo s sarkofagom, bi tam ugledal nov rov, ki pelje proti vrhu piramide in ne vodi nikamor, ter bi se skoro gotovo tudi napotil po njem. Tako bi lahko prehodil vso piramido od vznožja do vrha, pa zastonj.

V nekaterih piramidah ni najti nobenih napisov razen stavbniških znamenj, druge so poslikane po hodnikih in sobah s hieroglifi. Na str. 94. prinašamo sliko mrliške sobe v piramidi kralja Unasa iz V. dinastije, ki jo je Maspero odprl in popisal tako-le: „Stene hodnika so na obeh straneh pokrite z lepimi zelenimi hieroglifi in strop posejan z zvezdami iste barve. Hodnik se slednjič končuje v sobo, ki je do polovice zasuta z razvalinami... Kakor ta, je tudi soba, v kateri se nahaja sarkofag, pokrita z napisi... Sarkofag sam je iz črnega bazalta in brez napisa.“

Površje piramid je bilo gladko polirano in se je lesketalo v raznih barvah. Tla krog piramid so bila tlakovana z vapnenčevimi pločami. Vsaka piramida je imela svoj poseben tempelj, kjer se je opravljala bogočastna služba za umrlega kralja, ker je bila grobnica sama na veke vsem zaprta. Pred piramidami in pokopališčem pri Gizeh je ležal veliki sfing¹ (str. 13.), podoba jutranjega solnca, ki je nekdanj meril 20 m višine, a je sedaj od peska zasut do glave.

PSAMETIH IN KRAVA HATHOR

Zidava piramid je zahtevala nadčloveškega dela. Saj zavzema velika piramida dvakrat obširnejšo ploskev kot cerkev sv. Petra v Rimu in ima še sedaj, ko je že okrušena, ogromno število 2,352.000 m³ zazidane prostornine, pri čemer se praznine v notranjščini niti ne štejejo. Tako delo se je moglo iz-

¹ Grška sfinga se ne sme zamenjavati z egiptčanskim sfingom, ki je moškega spola. Egiptčanski sfing ni ženska, ki stavlja popotnikom uganke, temveč (največkrat) levje telo z glavo kakega kralja ali božanstva in je torej simbol kraljeve ali božje moči. Zagonetni, nedoločno strmeči izraz v puščavo je egiptčanskemu sfingu vsled zamenjave pripesnikovan.

vršiti le pod strogo vlado faraonov, ki so odganjali ljudi v tisočih od poljskih in domačih del, da zidajo spomenike njihove slave. Mnogokrat je padala palica valpetov po hrbtih težakov, mnogo jih je tudi poginilo sredi dela za gospodarjevo nesmrtnost, toda spomeniki truda in davnega veličastva stoje. —

Med grobišči srednjega thebanskega kraljestva je najvažnejše ono v Abydosu; razlikuje se močno od nekropol prve dobe. Sestoji namreč iz množice majhnih, 5—6 m visokih piramid, ki so zgrajene na krepkem, zidanem podstavku. Pod piramido se nahaja grobnica, in sicer približno v isti višini s površjem zemlje. — Rabili pa so v tej dobi tudi skalnate grobove; najznamenitejša grobišča te vrste se nahajajo pri Beni Hassanu.

Sčasom je egipčanski arhitekt toliko napredoval v tehniki, da se ni več zadovoljeval s preprostimi spomeniki, kot so piramide; hotel je dati kraljevi grobnici mnogo več sijaja in lepote. Pod XIII. in XVIII. dinastijo je doživela egipčanska umetnost dobo notranjega preporeda in v tej bi se težka in mračna piramida slabo podala poleg elegantnih poslopij novega sloga. Naravno je torej, da je dobila kraljeva grobnica obliko tempeljna, da sta se grobnica in nje svetišče, ki sta bila ob času piramid popolnoma ločena, združila v eno celoto. Kakor v prvi dobi, se nahaja tudi v novem kraljestvu kraljevsko grobišče blizu prestolnega mesta; zato stoje spomeniki tega časa krog Theb. — Grobnice so bile sedaj resnični tempeljni in se niso po svojem načrtu nič razločevale od njih. Vzorce stavbarstva iz tega časa nam kažejo slike na str. 5., 40. in 65.¹

Podoba egipčanskega tempeljna iz memfitske dobe nam je ohranjena le v razvalinah grobnih kapelic, ki so stale poleg piramid; celoten je samo sfingov tempelj. Tudi iz prve thebanske dobe ni ostalo veliko spomenikov; šele v drugi polovici thebanskega kraljestva se je razvilo egipčansko svetišče do viška.

Egipčanski tempelj ni cerkev v našem zmislu. V njem se ne zbirajo verniki, da opravijo skupno molitev, tudi se ne vrše v njem javna bogočastna opravila; vanj ne sme sploh nihče razen kralja in duhovnikov. Egipčanski tempelj je torej le spomenik pobožnosti kralja, ki ga je sezidal, da prikličje nase in na svojo zemljo naklonjenost božanstva. Tako je razložiti resni, vsemu zunanjemu svetu zaprti značaj egipčanskega svetišča in njegov načrt.

Prvo znamenje, da se tujec bliža svetišču, je bila tlakovana cesta, katero je na obeh straneh strážila dolga vrsta sfingov. Cesta je držala prav do

¹ Vendar je treba pomniti, da so tempelj Thutmese II. in III. (str. 40.) dopolnjevali in popravljali v vseh dobah, nazadnje celo ob rimskem času.

svetega kraja, ograjenega s krepkim zidom, ki je meril v širjavo včasih do 10 m in je imel več vrat. Tam, kjer se je aleja sfingov iztekala vanj, se je odpiral glavni vhod, takozvani pylon, pred katerim sta se pri popolnih stavbah dvigala (navadno) dva granitna obeliska; za obeliskoma so bili nameščeni velikanski kipi kraljev, ki so tempelj dali zgraditi. Skozi pylon se je prihajalo na dvorišče in odtod v pravi tempelj. Med kamenitim gozdom stebrov, množico dvoran in stranskih prostorščin je tvorilo središče sanctuary, najsvetejše. V njem se je nahajal neke vrste tabernakelj s podobo ali znamenjem božanstva, pred katerim so se opravljale ob določenih dneh molitve in druga bogočastna dejanja.

Svetišča iz saitske dobe so skoro popolnoma izginila. Mali tempelj na otoku Filae (str. 111.) je dal sezidati zadnji faraon Nectanebus I. Stavba spada že v grško-rimsko dobo.

Egipčanska skulptura se nam je ohranila v jako obilni meri iz razlogov, ki smo jih že prej navedli. Klesali so vapnenec, pa tudi bazalt, granit in diorit in dosegli kljub svojemu pomanjkljivemu orodju zelo veliko tehniško spretnost. Njih kipi, zlasti pa reliefi, se zde nam nekako šablonski. Pri reliefih se ponavljajo vedno iste perspektiviške in risarske napake: Egipčan kleše predmete, ki stoje zaporedno, vedno drugega nad drugim in riše v velikanski večini slučajev osebe s korakom v smeri porisane ploskve, s prsmi v polni širskosti in z obrazom, ki je zopet v profilu — poza, ki je skoro nemogoča. Nekateri raziskovalci so hoteli obe napaki opravičiti; Egipčani da so imeli pač svojo perspektivo, ki jim je kazala predmete v istem razmerju kot nam naša in da so nalašč risali osebe v omenjeni pozi, ker so hoteli pokazati vsak ud telesa v polni obliki — kar je precej neverjetno, ker se na nekaterih reliefih opaza, da so izkušali pravilno risati, pa zastoj.

Vendar se tudi na skulpturi poznajo posamezne razvojne stopnje, ki jih je imela prehoditi egipčanska umetnost. Najstarejši kipi so posneti točno po naravi, strogo realistični in nosijo očitno značaj portretov. Kralji so upodobljeni navadno sedé, nagi in pokriti le preko ledij. V to dobo spadata kipa princa Raho-tepa in kraljeve sorodnice Neferte (str. 36.). Kipa sta izklesana iz 1'20 m visoke skale, spadata med najlepše in najstarejše spomenike memfitskega kraljestva in se nahajata sedaj v muzeju v Bulaku (Egipet). Fragment anonimnega kipa (str. 99.) izraža še jasneje, kako je egipčanski umetnik prvotne dobe skušal posneti naravo, in tekmuje lahko po lepoti in realistični izrazitosti obraza s slavnim spomenikom iste dobe, ki ga je Mariette nazval „Šejk-el-beled“, ter znanim „Pisarjem“ iz luvreskega muzeja v Parizu.

Ob času prvega thebanskega kraljestva je zavzela pri umetniku mesto narave — tradicija. Kipi imajo nekaj osebnega le še v obrazu, drugo je vse šablonsko. Za primer služi na str. 105. eden izmed desetih kipov kralja Sesostrisa I. (XII. dinastija), ki izhaja iz mrtvaškega svetišča njegove piramide. Telo sedi visoko vzravnano, roke slone na kolenih, desna dlan je malo odprta, ker je prej držala znamenje oblasti — žezlo, po naše. To se ponavlja v tej dobi neprestano; pač pa so umetniki pridobili medtem več čuta za lepoto črte in vitkost telesa, kakor je razvidno s slike.

Glava sfinga (str. 108.) spominja po mnenju egiptologov na čas, ko so vdrl v egipčansko kraljestvo in za nekaj časa zavladali v njem takozvani Hyksos. Odkopal jo je Mariette med razvalinami mesta Tanis; zato se imenuje taniški sfing. Na prvi pogled je opaziti, da je ta fiziognomija čisto nova; koščeni obraz, male oči, potlačeni nos — teh znamenj ni na domačem egipčanskem tipu. Verjetno je torej, da so te sfinge izdelali egipčanski umetniki za zmagonosne kralje tujega rodu.

Saitska doba je bila doba notranjih razprtij; v njej se tudi umetnost ni mogla bogve kako razviti. Eleganca, zaokroženost forme je še napredovala, toda notranjega ognja in življenja ni mogel nihče več dati času, ki se je nagibal k zatonu. Iz te dobe so nam ohranjena le dela manjše umetniške vrednosti. Za zgled bodi (na str. 109.) kip kralja Psametiha (XXX. dinastija), ki stoji pod okriljem božanske krave Hathor.¹

Kar zadeva egipčansko slikarstvo, je treba reči, da ni morda noben narod toliko porabljal barev kot ravno Egipčani. Saj je bilo vse polihromirano od hieroglifov do kipov in stavb. Vendar je njihovo slikarstvo ostalo vedno golo risanje brez osenčevanja ploskev in brez ozira na atmosfero. Kakor kipar,

tako je tudi slikar ostal do konca zvezan od tradicije; nič ni poizkušal posneti naravnih nians barev, temveč je nanašal polne barvne tone, kot mu je bilo predpisano od šablone.

* * *

To bi bil čisto površen, nagel pregled egipčanske umetnosti. Ozrli smo se nanjo kakor izpod oblakov, odkoder je opaziti samo najvišje vrhove; vse drugo se izgublja in skriva očesu. Toda egiptologija je ravno tam zanimiva, kjer se spušča v podrobnosti: v neznatno življenje Egipčanov, v njihovo mišljenje

MALI TEMPELJ NA OTOKU FILE

in čuvstvovanje, kjer išče notranjih vzrokov posameznih pojavov in zasleduje počasni, stopnjevani razvoj umetnosti. Tedaj je egiptologija bolj zanimiva in zlasti bolj poučna! Človeku se pri natančnejšem študiju davne preteklosti zazdi, da res ni nič več novega pod solncem. Ljudstva in zgodovine in svetovi vstajajo iz peska in se zopet pogrezajo vanj, na njih mesto pa stopajo nova ljudstva in nove zgodovine in novi svetovi, ki bodo ravnotako mislili in hoteli in trpeli in ravnotako pustili za seboj le nekaj molčečih razvalin.¹

¹ Egipčani so abstraktnim božanstvom pripisovali ne le človeška, temveč tudi živalska telesa. Tako je bila krava Hathor simbol božanstva Isis.

¹ Podatke sem posnel večinoma po velikem delu: „Geschichte der Kunst im Altertum. Aegypten.“ Von Georges Perrot und Charles Chipiez. Leipzig. Brockhaus. 1884.

Obiski.

Iz življenja in delovanja naših umetnikov. — Spisal Izidor Cankar.

(Dalje.)

III.

Rihard Jakopič.

Nekoč sem govoril z Jakopičem v njegovem paviljonu o skrbih in težavah slovenske umetnije in tedaj mi je rekel: „Da, v naše občinstvo še ni prodrla misel, da smo mu potrebni. Toda stvar se bo morala pojasniti tako ali tako. Ali smo mi slovenski kulturi potrebni in tedaj naj občinstvo stori svojo dolžnost; ali smo za narod brezpomembni in brezkoristni, tedaj je bolje, da se lotimo pametnejšega dela.“

Iz teh besed odseva poštenost njegovega značaja in trdna vera človeka, ki je veliko dvomil in v moških letih strl vse pomisleke. Sedaj je na jasnem: sezidal je svoj paviljon, prireja razstave, zbira krog sebe in svojega idealizma desorganizirane umetnike, ima slikarsko šolo in neprestano snuje za bodočnost. Le včasih se ga loteva pesimizem in še tedaj ni to strup, ki razjeda, marveč bič, ki zaboli, a podžge k upornotrmoglavemu delu do smrti.

Kakor njegova misel, taka sta njegov obraz in postava. Zupančič mu je ob svidenju zapisal resnične verze:

Ni pisal čas, pisalo je trpljenje
na tvoje čelo svoje mrke znake:
pet mesecev — in kakor da si prorok
prišel nazaj, tako si ves temán.

Kajti preko masivne plošče njegovega čela ni šla skrb v vitki, elegantni črti, temuč s silo hudournika, ki svojo pot razjeda in grize in rije skozi mehko prst in trdo skalo. Resno je to čelo in težko zastrtih slutenj kakor oblak, o katerem kmet ne ve, kaj nosi nad zorečo njivo. Toda oči pod čelom so tihozadovoljne in se pri prvi topli besedi smehljajo ter kličejo oblačnemu molku nad obrvmi: lažeš, lažeš in se te ne bojimo! Če si še predstavite zelo močne črne lase, ki padajo preko temena, le redko prepletene z belino, in ravno tako brado ter nagel, a težko, trdo in enakomerno zastavljen korak, vidite Riharda Jakopiča takega, kakršen je.

Obiskal sem ga v njegovem stanovanju na Emonski cesti neko jutro bolj zgodaj, kot se spodobi. Iz srednje sobe so bila odprta vrata v salon, toda leva vrata v družinsko sobo so bila še skrivnostno zaprta; izza njih so prihajali le tisti čudni in zmedeni glasovi, ki jih je čuti v družini ob času vstajanja, napravljanja in morda zajtrka. Jakopičevo stanovanje je napol sta-

novanje meščana in napol umetnika. V srednji sobi je najbolj in takoj videti na družinski omari s predali tri velike baročne kánonske table, ki tembolj napravljajo vtis oltarja, ker stoji pred njimi star relikviarij. V kotu, takoj za vratmi, visi na steni istotako baročen svetnik, ves črvojed in od vremena razbarvan in razdejan. Ob levi steni stoji knjižnica; pogledal sem jo le z begotnim pogledom in morda ji delam krivico, če si nisem zapomnil drugega kot zbrana dela Shakespearea, Alliolijevo Sveto pismo, več Mutherjevih knjig, poljudne izdaje slikarskih klasikov, Leben Jesu und der Heiligen, Liebe und Ehe in Ostasien ter nekaj nemških klasikov. Poleg knjižnice v kotu zopet izpran baročen svetnik, njemu nasproti slikarsko stojalo in potem vodijo vrata v salon.

To sobo razsvetljuje troje oken. Po stenah visi kakih petnajst Jakopičevih slik, znanih z razstav: Pogledi na križarsko cerkev, par pokrajin, Pri klavirju, še eden ali dva potreta, študija iz slike po Markovem evangeliju. Žarečim barvam slik se izvrstno prilegajo mračni toni bolgarskih, srbskih in bojanskih vezenin, ki so obešene po kotih. Potem še nekaj mavčnih odlivkov, ki jih Jakopič rabi v svoji šoli. Na levo v kotu zaklenjena omara z vrati iz črnega stekla; nikakor ne morem povedati, kaj bi bilo notri. Ob njej mizica z nekaj številkami lista „Kunst und Künstler“. Na klavirju ob oknu na pročelju ležita dve narodni havbi, napol zaviti v rjav papir, kot bi ravnokar bili prišli ali bi se pravkar pripravljali na pot. Za vratmi stoji kakor malce v zadregi pločevinasta posoda s slikarskimi čopiči. Njej diagonalno nasproti miza z dvema širokima in globokima pletenima stoloma. Tu pada svetloba pravokotno iz dveh oken in je precej enakomerna; kadar slika Jakopič v tej sobi, slika tukaj.

„Ali se v zadnjo sobo ne sme?“ sem vprašal nesramno.

„Se ne sme,“ je dejal Jakopič in se nasmehnil s svojim dobrim nasmehom. „Odprl Vam bom samo za trenutek, da dobite impresijo; več ne.“

Nasmejala sva se oba in stopila k vratom, ki vodijo v družinsko sobo. Odprl jih je za hip. Videl sem v sivi jutranji razsvetljavi široko liso postelje, na sredi sobe mizo, ob njej ogenj in dim cigarete, trenutno, začudeno obstalost jutranjega gibanja in potem so se vrata zaprla. Bil bi, kakor vidite, jako slab slikar.

Sedla sva v salon in začela pogovor. Jakopič govori zelo mirno, končuje vsak stavek z enakomerno,

prijetno kadenco, gestikulira le poredkoma in še tedaj gane brezstrastno bolj dlan kot roko. Ne polemizira, temuč razlaga. Med govorjenjem kadi zelo mnogo — palec in kazalec na desni roki sta mu črno ožgana od dima — in mirno

sedi; le včasih se dvigne, da napravi pet korakov, in nato zopet sede.

„Za vse svoje misli Vam ne garantiram, ker je treba pravega razpoloženja, da človek točno pove, kar misli.

Tudi niso vse popolnoma zanesljive, ker jih trenuten uspeh včasih preveč dvigne, pesimistična ura pa včasih potlači pod normalno lego. Vendar mislim, da se ne motim, če pravim, da slovenske umetnosti ni bilo in je še ni — ona je v bodočnosti. Toda sedaj smo na poti do nje, in ali jo dosežemo, je odvisno od okoliščin. Res smo imeli prej nekaj umetnikov, toda ostali so tuji masi naroda kakor jim je bil narod tuj.

Njih umetnost ni bila narodna umetnost.“

„Kaj je to?“

„To, kar je Lahom bila umetnost ob času renesanse, kar je Francozom še danes. Pri nas je bila umetnost luksusa, ne notranja, temuč zunanja potreba. Slike so nastajale, ker so naši dedje hoteli posnemati tuje odlične običaje, ker so sobne in cerkvene stene klicale po dekoraciji, ker je bilo treba ohraniti spomin rajnih in

so v ta namen potrebni portreti. Umetnost postane slovenska tedaj, kadar nam postane življenska potreba, kadar bomo iskali sebe v njej. Zato bi se pa morali prej popolnoma osamosvojiti na vseh poljih od tujega, zlasti nemškega vpliva.“

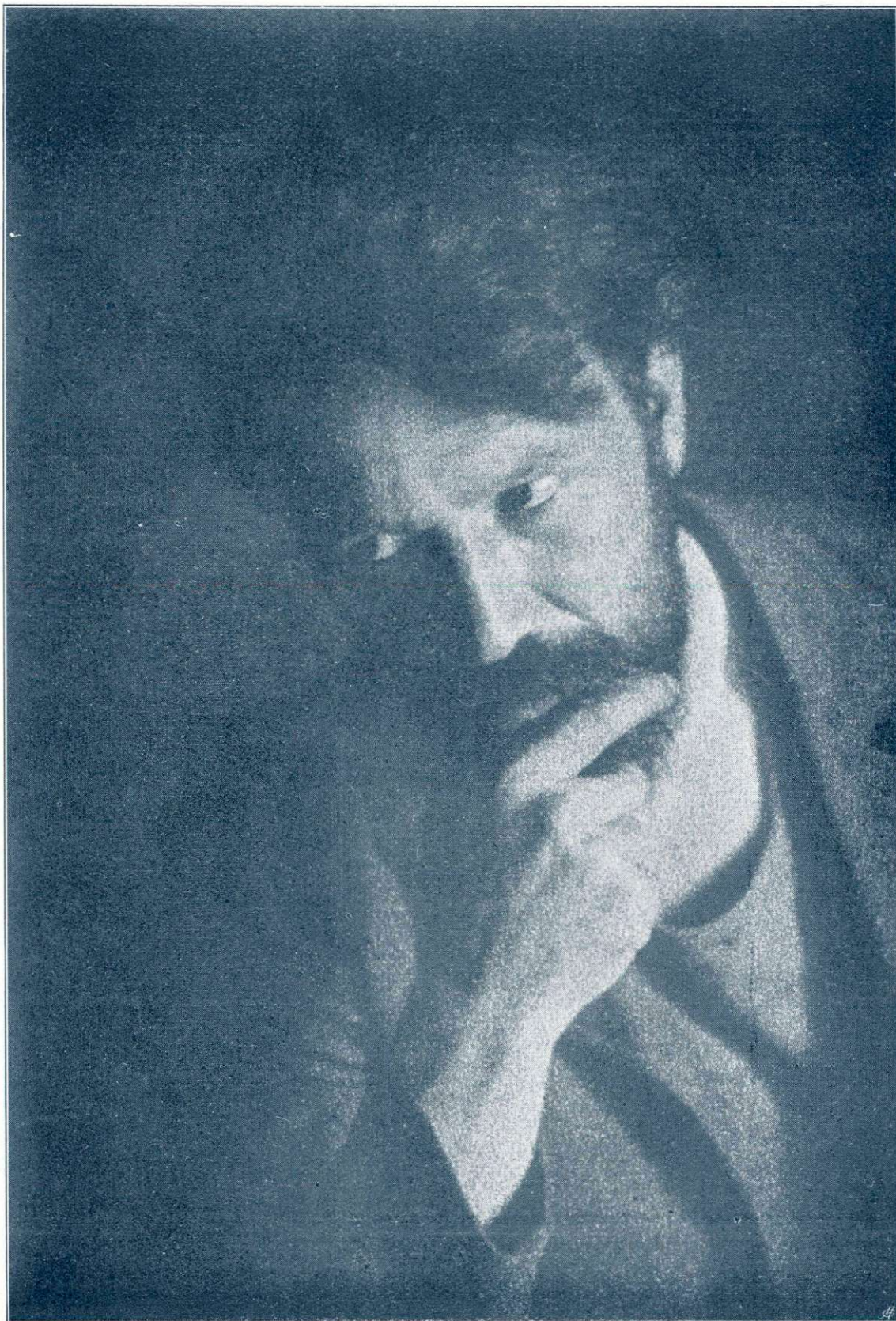
„Menite torej, da se umetnost bliža ljudstvu? Kritika nasprotno velikokrat trdi, da se mu vedno bolj oddaljuje.“

„Umetnik gre pač svojo pot in je naravno, da je vedno nekoliko pred ljudstvom. V starejših časih se je ravnotako godilo. Kljub temu mislim, da bi ga ljudstvo razumelo, če bi ga le poslušalo. Toda nesreča je ravno to, da ga sploh ne posluša; pred sliko stoji tako, kot stoji pred govornikom in sliši zvok njegovih besed, a ne misli na njih pomen. V prvem trenutku ljudstvo umetnika morda res ne bo razumelo, toda čim bolj se bosta spoznavala, tem ožji in tesnejši bo stik med njima.“

„Ali ni na strani umetnikov prav nič krivde, da ne najdejo med občinstvom pravega umevanja?“

„Tega ne morem izključiti. Nekateri ne delajo dovolj resno. Toda v tistih, ki ho-

čejo sklepati kompromise s publiko, je več krivde kot v tistih, ki streme samostojno za svojim ciljem. Ti kompromisarji so hujše sodbe vredni, ker občinstvo

R. Jakovč.

z lažjo sleparijo; zapeljujejo ga, da išče tam umetnosti, kjer je ni, in se klanjajo njegovemu skaljenemu estetskemu čutu.“

„In še en vzrok je, menim, da ni pri nas pravega umevanja za umetnost. Kdor hoče sliko uživati, je treba, da kolikortoliko pozna slikarsko tehniko, in zlasti, da si je že nekoliko vadil oko na barvah. Ali ne manjka tudi tega?“

„To se mi ne zdi tako važno. Preprost človek bo veliko lažje užival umetnost, ker se čisto naivno raduje na primer lepote barev; on stoji pred sliko z voljnimi, sprejemajočim instinktom, medtem ko inteligent misli na staro umetnost, na vse, kar je že prej videl in bral, na tujo sodbo, užitek mu kali morda tudi javno mnenje — in vse to povzroči, da je pred sliko zbežan in se ji ne zna konformirati.“

„Torej se Vam zdi pri presojanju umetnine instinkt važnejši kot um? Isto je trdil tudi Oton Župančič.“

„Teoretično gotovo. Praktično bi se ne upal trditi tega tako odločno, ker vemo, da je instinkt večkrat izprijen, pokvarjen, da išče v sliki užitkov, ki nimajo z umetnostjo nič opraviti, tistih užitkov, s katerimi računajo kompromisarji. Kaj se hoče! Človek je tako ustvarjen, da sploh ni popoln; nagon in um se ne izpopolnjujeta vedno, temuč si včasih trmasto kljubujeta. — Toda jaz sem sedaj popoln! Kajti, glejte, to je moja žena!“ se je nasmejal Jakopič in mi pokazal gospo, ki je ravnokar bila vstopila.

Gospa je prisedla k mizi. Iz njenih besed in pogledov je razvidno, da deli z možem ljubezen in prepričanje, da je ponosna in upa vanj. Včasih pristavi Jakopičevim besedam kako misel — neizgovorjeno posledico njegovih izvajanj.

„Ali ne trpe umetniki gmotno ravno zato, ker ni med ljudstvom zmisla za umetnost?“ sem nadaljeval pogovor.

„Da, tukaj je korenika umetniške bede. In ker umetnik ne more delati brez kruha, bi morali tisti ljudje, ki čutijo resnično potrebo umetnosti, skrbeti, da pride umetnost v narod, da se mu počasi privzgoji ljubezen zanjo in da se tako pomore tudi gmotnemu stanju umetnikov. Javne oblasti so začutile potrebo podpirati umetnost in umetnike; država, dežela in stolno mesto poizkušajo to tendenco polagoma tudi dejansko izvršiti. To je gotovo edina pot do slovenske umetnosti, ker sicer beži umetnik pred brezbriznostjo v tujino in se ji sčasoma aklimatizira.“

„Dejali so, da zahtevate slikarji pretirane cene in da se slike zato ne kupujejo.“

„To ni ovira. Če bi stavili nizke cene, ne bi bilo zanimanje nič večje. Glejte — umetnik je zlasti navezan na naročila. Dobro. Če pride kdo k meni in naroči sliko, bom jaz morda zahteval 1000 kron. On mi po-

nudi manj — in slednjič se pobotava. Toda naročil sploh ni in to je dokaz, da ni prave potrebe.“

„In če bi bilo več naročil, bi bile tudi slike cenejše,“ je pristavila gospa.

„Sem spada tudi vprašanje o razmerju moderne slovenskega umetnika do cerkvene umetnosti, ki jo izvrše pri nas navadno tujci. Ali niso temu krivi umetniki sami, ker so v času impresionizma pozabili risati in se s tehniko fresk sploh več ne pečajo?“

„Nikakor ne. Kar se tiče fresk, moram reči, da bi jih mogel slikati vsak izmed nas, ker ta tehnika ni tako težka, kakor si to lajiki mislijo, dela ravno toliko ovir kakor vsaka druga in marsikateri slovenski umetnik bi slikal freske bolje, kakor sta to storila Kastner in Klein v frančiškanski in šentpeterski cerkvi. Sploh pa se mora vsaka tehnika ukloniti volji umetnika, v njegovi roki je le sredstvo, s katerim izraža svoje misli in občutke. To nas uči Michel Angelov slučaj. Ko je dobil naročilo, naj poslika sikstinsko kapelo, ni znal fresk; izgovarjal se je, da je prestar ter da sploh ni slikar, temuč kipar. Kljub temu je delo izvršil — in kako! — Rokodelcu dela tehnika veliko večje težave, kajti njegovo rokodelstvo obstoji ravno le v tehniki, katere se mora seveda naučiti. Pri umetniku pa je stvar drugačna; umetnik ima nagon svoje notranje dožitke iz sebe dati, in ta elementarni stvarilni nagon premaga vsako tehniko, da, ustvarja si celo svojo lastno. Segantini se je učil na akademijah, a slednjič prišel do tehnike, ki je ni bilo nikjer pred njim. Zato trdim, da bi znal tudi slovenski umetnik slikati freske in da bi naročilo pošteno izvršil.“

V slučaju frančiškanske in šentpeterske cerkve pa je bila plača za naše razmere tako visoka, da bi mogel slovenski umetnik v posebno tolažbo vsakega bojazljivega dvomca študirati to blaženo tehniko ter se v njej vaditi kar celo leto.

Moram oporekati tudi Vašim besedam glede risanja. Moderni umetniki niso risanja pozabili, le pojem risanja se je izpremenil, pa tudi izpopolnil.“

Izpila sva bila kozarec čaja, ki ga je pripravila gospa. Jakopič se je razvnel in je naglo kadil, semintja vstajal s stola, stopal do polovice sobe in se vračal k mizi, govoril nekoliko hitreje, toda kretnje so mu bile še vedno tako brezstrastne, profesorske. Pri vratih srednje sobe se je prikazala njegova štiriletna hčerka Mara, ki je pol radovedno, pol nezaupno pogledala tujca in potem takoj izginila.

„Da, pojem risanja je sedaj drugačen. Raffael je risal jasne konture, in kadar govore o risanju, mislijo nanje. Toda to še ni vse! Poglejte ta stol! To je seveda v prvi vrsti predmet za kiparja; on vidi njegovo trdo snovnost, ki je omejena s točnimi ploskvami in črtami. Slikar vidi isti predmet drugače; on ga gleda v luči, senci in ozračju in ga bo torej drugače risal,

kot ga kipar kleše. Narava je univerzalna in v njej je vse zapopadeno, po čemer so stremili umetniki raznih stoletij. V njej se nahaja razen črte tudi ploskev in globokost in luč in barve, predvsem pa duh. Umetnik lahko poudari to ali ono, kar se mu pač zdi v vsakem posebnem slučaju važnejše. Kadar stopim v cerkev, iščem torej lahko točnih, krepkih črt ali pa morda dekorativnih ploskev. Določne linije še nikakor niso risba! Sicer pa Michel Angelove freske niso umotvori radi njih tehnike, ampak radi duha, ki je v njih uklenjen. Kjer ni v freskah duha in življenja, tam bi enostavno pobarvane stene vplivale veliko prijetneje... O moderni cerkveni umetnosti bi se dalo še veliko govoriti, toda o tem bom morda enkrat pisal...

„Bilo bi zelo zanimivo ugibati, kako se bo moderna umetnost — zlasti stavbarstvo — prilagodila cerkvi. Načelno stvar ni težka: kot je imel romanski, gotski, renesanski in baročni slog svojo dobo in svoje pravice, bi jih moral imeti tudi moderni. Toda kako, ko enotnega modernega sloga še nimamo?“

„Seveda nimamo tipičnega še nič. Moderne nemške cerkve se naslanjajo na gotiko — od vseh vplivov se človek ne more kar hipoma oprostiti. Mi živimo v krizi, ob času, ko se vrši boj materije proti duševnosti; ko se vse zjasni, ko se boj poleže, dobimo sklepno formulo moderne umetnosti.“

„Zdi se mi, da gre razvoj ravno nasprotno pot. Gotika je imela na primer neka neprekršljiva pravila, ki se jih je držal vsak stavbenik. V moderni umetnosti pa vlada edino pravilo: individualnost in ta je pravzaprav negacija vseh pravil, princip neenotnosti.“

„Treba je razločevati. Vsaka doba ima nek skupen značaj, vsak umetnik pa prida temu značaju nekaj svojega, individualnega. Tako so bili tudi stari individualni v svoji umetnosti, dasi jim je bila podlaga skupna. Michel Angelo in Coreggio sta različna, kar se da, in vendar sta živela ob istem času. Tista doba se nam vidi bolj enotna zato, ker je tako daleč; sedaj znamo razločevati bistveno od nebistvenega in zgodovina je storila tudi svoje: ohranila je samo najmarkantnejše, najznačilnejše, vse malo se je porazgubilo. Isto se bo zgodilo tudi z moderno; iz zgodovinske perspektive bo veliko enovitejša, kot se nam zdi sedaj, in umetnosti historik bo čez sto ali dvesto let brez težave našel skupni karakteristikon Puvis de Chavannesa in Claude Moneta, medtem ko vidimo zlasti mi razliko med njima.“

Zavoljo individualnih tendenc se torej ni bati, da bi moderna umetnost ne mogla nikdar najti svoje formule. Umetnik celo mora biti individualen, ker je velik po tem, kar da iz sebe, in ne po tem, kar vzame iz svoje dobe. Seveda se najdejo tudi med modernimi ljudje, ki nimajo umetniške sposobnosti in ki poudarjajo osebnost samo zato, da opozorijo nase. Te je treba

škartirati, hudo škartirati, ker čast moderne potrebuje ljudi, ki delajo resno in brez zahrbtnih misli.“

„Kako ste Vi prišli do svoje sedanje sodbe? Kako ste se sploh razvijali?“

„Zdi se mi, da sem imel kot otrok iste misli, ki jih imam sedaj, le da sedaj dela um in logičen sklep, kar je opravljala slepa, pa resnična slutnja. Živel sem mnogo v naravi, se seznanil in tesneje sprijaznil z njo ter se zlasti učil od nje. Stari mi prej niso ugaiali; njihova zunanost mi ni bila všeč, bil sem pa premlad, da bi doumel njihovo notranjost. Sedaj so mi veliko bližji; zdi se mi včas, da Michel Angelo še živi in Rembrandt tudi — danes sploh ne vidim razlike med starimi in mladimi.“

Najprej sem študiral na Dunaju, ki me je hudo razočaral. Bil sem naiven, hotel sem se umetnosti naučiti — to je vzrok, da sem se bolj pečal s teorijo kot z delom. Potem sem prišel na akademijo v Monakovo, ki je boljša od dunajske, ker je na njej več prostosti, toda tudi monakovska ni vplivala name. Mesto in družba sta mi zelo ugajala. Hodil sem v Ažbetovo šolo, pa moram reči, da sem bil v svojih umetniških težnjah neodvisen od njega.“

„A propos! Nekoč sem bral, če se ne motim, da se je slovenski impresionizem razvil samostojno; ali je to res?“

„Bo menda res. Jaz sem že v Ljubljani iskal svojih potov; posnemanje starih umotvorov ni bila umetnost zame, morda ravno zato, ker sem preveč živel v naravi. V Monakovem sem potem veliko občeval s Ferdinandom Veselom, ki je, ko sem jaz prišel gor, že bil končal akademijo, pa potem vso akademično učenost zavrgel in iskal nove. To mi ga je približalo in zaraditega sem tudi veliko profitiral od njega, toda le v tem zmislu, ker sem v njem videl človeka, ki hodi svojo samostojno pot. Pozneje je prišel v Monakovo Jama, s katerim sva sklenila prijateljsko zvezo, kajti oba sva imela nagon najti sredstva, s katerimi bi mogla izražati vtise življenja in narave, kakor so vplivali ravno na najino individualnost. Impresionistov še nisva poznala. Potem, ko je Jama bil odšel, sem mu pisal ob priliki neke razstave v Monakovem: ‚Videl sem sliko nekega Claude Moneta, ki je že dosegel, kar hočeva midva.‘ Pozneje, ko smo razstavili na Dunaju, so nas listi nazvali impresioniste — pa je bilo! —

V Monakovem sem preživel vsega skupaj štiri do pet let z majhnimi presledki, ko sem bival v domovini. Dela in impulsov je bilo veliko. Pozneje sta prišla gor še Grohar in Sternen; tako smo se seznanili ter si postali sorodni in tako si je tudi razlagati, da se vidi naša razstava v tujini kot enotna družina, dasi smo si naznotraj različni, kar se vidi tudi nazunaj čedalje bolj, kolikor bolj se razvijamo.“

Kesneje sem še popotoval — bil sem v Benetkah in Parizu — no, in sedaj — sedaj sem v Ljubljani!“

„Imenovali so Vas menda pesnika barev. Iz tega sledi, da polagate posebno važnost na barve.“

„Kot slikar moram pač delati z barvami, da bi pa polagal posebno važnost na barve, ni res. V svojih slikah izkušam ostati v stiku z življenjem in naravo —

besede: „Močnejši kakor jaz pride za menoj . . . Jaz sem vas krstil z vodo, on pa vas bo krstil s Svetim Duhom“, so se mi v duši porodile misli in čuti in te sem hotel upodobiti. Kako pa naj jih oblikujem, če ne z barvami? Za Kristusom vzhaja solnce, in če solnce provzroča razne svetlobne, barvne efekte, ne morem jaz nič za to. Bistveno v sliki je misel — stara in nova doba, ki sta se srečali — in le ta me je vodila pri delu.

Jaz sem sedaj šele na začetku svoje umetnosti, doslej je bilo vse le priprava . . .“

„Koliko ste stari?“ sem vprašal.

„Enainštirideset let,“ se je nasmehnil Jakopič. „Čedno, kajne! Glejte, človek išče dolgo časa pripomočkov, s katerimi bi mogel izraziti misel, in se včasih celo tako zatopi v to, da pozabi na drugo važnejše. Jaz upam, da sem sedaj pripomočke našel in da jih znam izrabiti. Sv. Janez je šele prvi poizkus, za njim pridejo drugi. Delitve umetnosti na genre, pokrajine, portret itd. ne poznam, kajti umetnik slika to, s čimer se more bolje izraziti. Dozdeva se mi, kot da je umetnost neka popolnejša veda. To, česar ne more doseči znanstvenik, vidi umetnik. Kadar delam v inspiraciji, ni več platna pred menoj; gledam le idejo, sliko v duši, ki je že gotova. Inspirira me včasih misel, včasih narava, predmet, včasih se mi rodi načrt v zamišljenosti, včasih na izprehodu. Da izvrši umetnik nalogo dobro, mora biti sevé kolikortoliko popoln. In tem popolnejši bo kot umetnik, čim popolnejši je kot človek; zato zahtevam od umetnika, da se neprestano izpopolnjuje tudi kot človek.

O načrtih? Načrtov imam še veliko —“

„— in lepih!“ je vzkliknila gospa.

„— sedaj čakam le še njihovega trenutka.“

Ko sem tako motno pogledal skozi zastor pred bodočnostjo lepega Jakopičevega dela, sem se poslovil od njega in gospe. Ozrl sem se v njegovo čelo; bilo je še višje, brazde na njem so bile veliko tanjše in lažje. Ali sem se mar zmotil, ko sem ga pogledal prvič?

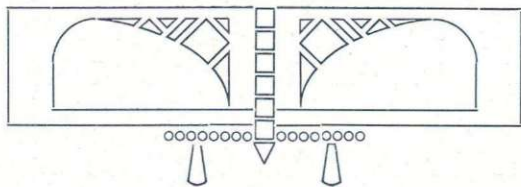
(Dalje.)

JESEN

R. JAKOPIČ

to je vsa skrivnost moje umetnosti. (Govorim sevé le o svojih slikah, ne o študijah ki so samo vaja in priprava.) Ko sem naslikal sv. Janeza Krstnika po Markovem evangeliju, je Kobal imenoval sliko »simfonijo barev«. Barve in barve! To se pravi tako gledati, kot je Hamlet bral: besede, besede, besede — v resnici pa je stvar zelo drugačna. Ko sem bral Markove

Književnost.

Slovenska.

Fr. Milčinski, **Pravljice**. Z risbami G. Birrolle in M. Gasparija. 1911. Založil L. Schwentner v Ljubljani. — Pred kakimi 50 leti so živele najbrž zadnje stare ženice po naših kmetskih kočah in hišah, ki so še pele svojim vnukom naše pripovedne pesmi. Danes so skoro gotovo že vse v grobu. In umrla je ž njimi tudi pripovedna pesem; kajti, če jo imamo tiskano pred seboj v mrtvih črkah, je li to življenje? Ta smrt narodne pesmi je velika škoda za življenje našega slovstva: kajti naši najboljši pesniki in pisatelji iz dobe romantike so črpali iz tega neusahljivega vira narodne poezije in svojih prvih spominov. Sedanjemu rodu babice in matere ne vedó nič več pripovedovati, še manj pa peti. Kaj bo z našim slovstvom? Bodo stale njegove korenine še v domačih tleh? Bójmo se, da ne... In koliko vzgojnih misli tiči v tej narodni poeziji! Ako je tvoj otrok bolan in trpi, bo od čisto nove strani začel gledati na svoje trpljenje, če mu poješ (ali pripoveduješ) narodno pesem *Otrokova duša se pokori* (pri Štreklju I. knjiga, št. 371—373, pri Milčinskem: O dušici majceni, ki ni smela v nebesa, str. 1—8); kaj ima otrok, dokler ima svojo mater, ginljivo pojo pesmi o hudi mačehi in siroti Jerici (Štrekelj I. knjiga, št. 344—351, Milčinski: Mačeha in mamica, str. 95—102); kako dobro je zjutraj se pokrižati in z blagoslovljeno vodo poškopiti, pripoveduje otroku pesem *Trdoglav in Marjetica* (Štrekelj I., 86—89, Milčinski 32—40); kako otrokova molitev še na onem svetu pomaga staršem, uči Godec pred peklom (Štrekelj I., 64—66, Milčinski: Krivični mlinar in njegova hčerka, 55—66); ljubo doma, kdor ga ima — ali kako usmiljenja so vredni otroci (pestunje, dekle), ki morajo iti po svetu služiti, o tem ginljivo poje *Desetnica* (Štrekelj I., 310—315, Milčinski 122—130); kaj naj otroka tolaži, če umrje bratec ali sestra, nam lepo kaže Milčinski, str. 66—76: *Vila*; grda je laž in ima kratke noge, (Milčinski 76—80); nespametna je lakota zemlje, lakomnost (Štrekelj I., 367, Norčevanje na grobišču; Milčinski 8—12: Premalo zemlje in preveč); Smrt pobira, nič ne izbira (Štrekelj I., 579, Milč. Bridka smrt in Tomaž); Bog je pravičen, ki kaznuje trdosrčnega graščaka (Štrekelj I., 281—286, Milč. 26—32), nespametna je deklica, ki voli ženina le po zunanji lepoti (Milč. Cigan kralj); nepremagljiva je moč ljubezni v sv. zakonu (Štrekelj I., 67—69, Milč. 18—26) itd. Skoro vse te pesmi so ohranjene zelo okrnjene; g. Milčinski jih je iz svoje domišljije, pričuvši natanko vse to narodno blago, takorekoč rekonstruiral, kakor n. pr. arheologi rekonstruirajo slavno Akropolo, seveda vsak drugače. Na nekaterih mestih bi tudi jaz nekoliko ugovarjal, n. pr. str. 3 je po mojem mnenju starkino prigovarjanje mladini neumljivo; kraljestvo groze je (str. 60 nsl. l.) opisano morda preveč komplicirano, da si otrok ne more živo predstavljati tistih preduhov in dvorišč, če ni bil še n. pr. v Postojnski jami. Pripovedovanje je preprosto, zadet je dobro tisti znani pravljичni slog: kar mogoče vse v glavnih stavkih, v preteklem času in — posebno značilno in posne-

manja vredno! — pametna raba pomanjšalnih besed (majcen, dušica itd.). Semtertja mi kakšen izraz seveda ne ugaja; tako n. pr. bo niška (str. 35 in še parkrat) neumljiva, pravilno se rabi le pl. neške ali nečke (cf. Pleteršnik).

G. Milčinski ni sicer prvi, ki je poizkusil rekonstruirati našo okrnjeno pripovedno pesem — poizkusila sta pred njim to J. Jurčič v povesti *Lepa Vida* in dr. Franc Detela v *Pegamu* in *Lambergarju* — pač pa je prvi, ki je obrnil pozornost na vso to zakopano poezijo in modrost in pokazal, kako naj se v naših časih, ko so napevi pozabljeni in tudi spomin za toliko število verzov oslabil, nežni mladini v lepi prozi (in s pomočjo zanimivih slik) pripovedujejo lepe narodne pesmi. Nova, ženialna je bila misel; kdo bi jo bil izpeljal bolje? Staršem in vzgojiteljem pa po pravici kličemo: pripovedujte otrokom te čudovito lepe pravljice ali dajte jim to zares slovensko knjigo v roke!

Dr. J. Debevec.

Jakoba Aleševca: **Izbrani spisi**. (Drugi, popravljeni natis.) Priredil Jožef Volc. III. zvezek. **Kako sem se jaz likal**. 3. del. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. (Ljudska knjižnica 11. zvezek.) — Leposlovne vrednosti nima ta knjiga. Pripoveduje nam Alešovčevo „likanje“ dokaj nazorno in živo. V prvi vrsti bo zanimala dijake, pa tudi ljudstvo jo bo bralo z zanimanjem. Saj nam tako živo popisuje slovenskega kmetskega dijaka, ki je nadarjen, obenem pa tudi — vsaj v začetku — živ, zdravo poreden in nekoliko okoren; pristne slovenske starše: dobro, mehko mater in nazunaj trdega očeta, ki pa ima pod raskavo skorjo mehko srce. Prav je storila Bukvarna, da je nanovo izdala to knjigo, ki jo je z večšo roko priredil J. Volc. Čitatelji, posebno mlajši, dobe tu jasno sliko tedanjih šolskih razmer, ko je bila pri nas blažena nemščina edino zveličavna. Človek ne ve, ali bi se bolj čudil nadarjenosti in pridnosti slovenskih učencev, ali pedagoški modrosti tedanje učne uprave! Starejše čitatelje, osobito še one, ki so morda tudi v onih časih hodili v šole, bo pa knjiga spominjala davnih dijaških let, ki so bila sicer huda, a je spomin nanje toliko bolj prijeten. Skratka: Zanimiva knjiga in prijetno čtivo, obenem pa posebno poučna dijakom, ker jim glasno govori, da je prva dolžnost učenje; za druge reči bodo pa že dobili časa, ko dovrše svoje študije. Kako drugačno biografijo bi bil spisal o sebi Alešovec, ko bi se bil brigal le za šolo! — Za društvene in dijaške knjižnice jo toplo priporočam.

L. Arh.

Jules Verne: **Pet tednov v zrakoplovu**. Iz francoskega prevel A. Kos. Katoliška Bukvarna v Ljubljani. 1910. Jules Vernejeva dela sečitajo prijetno, čeprav se dobe večkrat v njih mesta, ki so precej čudna in tuja našim ušesom. So pač predstavljena iz tujega nam jezika. A to, kar mika, je fantastična vsebina. Prestava je dobra, bere se gladko. Namesto: biljariti, biljarstvo naj bi se glasilo: botanika, botanizirati, če se že rabi na istem mestu fizika, mehanika (p. 8). Nedoslednosti: Turistovski Klub (p. 8) in Popotniški klub (p. 11.); Občni kolodvor (14), Betlehemska bolnišnica (15) (pravilno: bolnišnica ali bôl-

nica). Nepravilno je prvo. Zakaj bi pisali „Klub“ z veliko začetnico, ko je „Turistovski klub“ en pojem, lastno ime! — Klasičen zgled nedoslednosti: Kraljevsko Zemljepisno Društvo (11); Kraljevsko Zemljepisno društvo (210) in 12 vrstic pozneje: Kraljevsko zemljepisno društvo (210). Veseli me, da se je g. Kos ravnal po pregovoru: Če si skončal dobro, je vse dobro. — Knjigo priporočam.

L. Arh.

~~~~~

Druga.

I. V. Jagić: **Istorija slavjanskoj filologii.** Sanktpeterburgъ, 1910. Str. 961. Cena 12 K. — Poročilo je sicer malo zakesnelo, a ker se še pri Slovencih doslej ni nikjer zadostno opozorilo na to velezaslužno delo prof. Jagića, naj izpregovorim nekaj besed. Cesarska akademija znanosti v Peterburgu vrši res veliko kulturno nalogo s tem, da izdaja in podpira razna znanstvena dela ter v ta namen deli sposobnim učenjakom štipendije. Seveda ji je to lahko, ker ima za to dovolj denarja. Tako se je po nasvetu najznamenitejših učenjakov in filologov namenila izdati v enotno urejeni zbirki delo, ki naj bi obsegalo vse stroke slovanske filologije, ter si je izvolila v to svrhu za urednika izkušenega slavista, prof. Jagića. Kot prva knjiga te enciklopedije je izšla zgoraj imenovana „Zgodovina slovanske filologije“, ki jo je spisal strokovnjak na tem polju, član akademije, prof. Jagić. Če pomislimo, da je to prvo večje delo te vrste, in da je snov, ki jo obdeluje pisatelj, tako obširna in vsestranska ter je obenem nedostajalo še veliko v to stroko spadajočih spisov, se moramo zares čuditi prof. Jagiću, da se mu je posrečilo izvršiti to nalogo tako dobro. Obžalovati je le, da je bil Jagić tako ponižen in skromen, da ni hotel povedati skoraj nič o svojih lastnih zaslugah za slovansko filologijo. Vsled tega je obdelal novejšo dobo le bolj pregledno in se dotaknil sedaj živečih slavistov le tuptam, ako je šlo za kako načelno vprašanje. V 30 poglavjih obravnava obširno snov. Pripoveduje o starih, srednjeveških poročilih o Slovanih vobče, navaja slovniške opazke, ki se nanašajo na cerkvenoslovanski jezik, ter poroča o prvih slovarjih in slovnicaх različnih slovanskih jezikov. V početkih 19. stoletja se je pričela tudi slavistika bujneje razvijati, Dobrovský, Kopitar, Vostokov so orali ledino. To je bila prva doba. Druga počenja za nastopom Šafaříka (Slowanské starožitnosti 1837). Ustanavljajo se stolice za slovansko filologijo ter se pripravlja pot tretji dobi, kateri je dal znak Miklosich s svojo primerjajočo slovnico slovanskih jezikov. Kot gobe po dežju so vstali po vseh slovanskih deželah slavisti, ki pripadajo deloma še k Miklošičevi dobi,

deloma pa segajo že v novejši čas. Vzrok temu, da je knjiga tako odebelela — izpočetka ji je bilo namenjenih samo 10 tiskovnih pol, v resnici pa jih obsega 60 — je, da se prof. Jagić ni držal ozko stavljenih mu mej ter je čestokrat posegel preko njih ter poleg strogo filologične znanosti poroča tudi o literarni zgodovini, etnografiji itd. Sploh je treba poudariti, da se je Jagić preveč oklepal posameznih osebnosti ter jih stavil v ospredje. Morda bi bilo bolje, ko bi se bil posvetil bolj notranjemu razvoju slavistike ter nam obenem pokazal, kako daleč smo prišli danes v tej stroki.

Sicer pa je knjiga res vse hvale vredna in je nekak plod Jagićevega dolgoletnega truda in dela na tem polju. Dobro bo služila slavistom, zlasti početnikom, kot uvod v slavistično znanost. J. K.

Olaf Broch: *Очеркъ физиологии славянской рѣчи.* Sanktpeterburgъ 1910, str. 262. Cena 3 K 84 v. — S pričujočim delom se je zopet zamašila vrzel na polju statistike. Kot V. knjiga enciklopedije slovanske filologije je izšla pred kratkim že dolgo zaželjena fonetika slovanskih jezikov. Fonetika je moderna veda, a predpogoj vsem slovniškim raziskovanjem, zlasti glasoslovnim. Vsi drugi kulturni narodi so imeli že lepe študije o fonetiki, tudi severnim in zapadnim Slovanom jih ni manjkalo. Omeniti so n. pr. I. Rozwadowsky: *Szkic wymowy polskiej* 1901, A. Frinta: *Novočeska výslovnost* 1909, pri Rusih se je pečal s fonetičnimi raziskovanji Bogorodickij, kateri nam je znan tudi po svojem dialektološkem spisu: *Говоръ Блѣда*. Pomanjkljivost sličnih študij pri južnih Slovanih se pozna tudi delu Brochovemu. Seveda je nemogoče, da bi se pri taki študiji, kot je Brochova slovanska fonetika, izčrpal ves material. Ker je pisatelj porabil večinoma že znane vire, zato tudi ne prinaša dosti novega, ampak je delo le nekaka dobra kompilacija. Snov je razporejena, kakor je vobče pri takih knjigah navada, izpočetka nekaj splošnega o postanku in artikulaciji glasov, nato govori o glasovih raznih slovanskih jezikov. Glede slovenščine je pripomniti, da se je pisatelj naslanjal izvečine na Škrabčevo razpravo: *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi*. Novo mesto 1870. Dalje so mu služile kot dobra podlaga različne Škrabčeve drobtine, raztresene po „Cvetju“, in Pleteršnikov slovar. Na živem viru je študiral pisatelj le ljubljanski govor. Treba bo tudi nam kmalu sličnega spisa o slovenski fonetiki, kot ga imajo že drugi narodi, toda popreje bo treba preiskati še ona narečja, ki so ostala doslej še nepreiskana. Ker izide knjiga kmalu tudi v nemškem jeziku, in sicer v zbirki: *Sammlung slawischer Lehr- und Handbücher*, v Heidelbergu, nam bo tamkaj laže dostopna. Zaradi enotne terminologije, bo Brochova knjiga za Slované velike važnosti. J. K.

Glasba.

„**Novi Akordi**“ so nastopili s prvo letošnjo številko svoje deseto leto. O tej priliki so dobili novo zelo lično uniformo, ki jo je napravil prof. Saša Šantel, sotrudnik lista. Ljubke in prikupljive so

zlasti razne vinjete in inicialke. — Glasbeni del lista obsega topot 12 strani, književna priloga pa kar 16.

Skladbe so sledeče: Adamičev mirni in sanjavi klavirski komad „Morje“, kosček programske

glasbe, ki smo jo Slovenci do danes še prav malo gojili. Srečna misel, da namerava¹ g. Adamič posvetiti morju šest glasbenih slik, h katerim si je vzela podlago legendo iz Aškerčevih „Jadranskih bisserov“. Bog daj pri delu veliko uspeha! — Lajovičev samospev s klavirjem „Zunaj na rahlo sapica piha — —“ je skladba, kakor jih piše Lajovic: veleumetna, a obenem tudi izredno težka in to v glasovnem partu — pisana je za sopran — kakor tudi v klavirskem spremljanju (zlasti v prvem delu), in se bodo vsled tega mogli na njej naslajati le prav izbrani glasbeni krogi. Največ težkoč — se mi zdi — prizadeva Lajovic v svojih samospevih proizvajalcem pevcem oz. pevkam s tem, ker tako pogosto menjava tonaliteto. To sicer njemu — skladatelju v dosego bujnejših barv in krepkejših učinkov izvrstno služi, in tudi izvežbanega pianista ne spravi tako brž iz konteksta, a pevskemu grlu je pa vendar kolikortoliko neugodno in tuje. Vendar pa s tem nočem reči, naj Lajovic komponira drugače. Gotovo ima on svoj prav, in ga ne smemo zato trdo prijemati, če komponira primerno svoji izobrazbi in svojim zmožnostim. Vsem, ki se Lajovičevih skladb bojijo, bi svetoval samo to: Nikar Lajovica iz rok! Tudi če ga prav nič ne izvajamo; da ga le študiramo, že to bo za naš velikega pomena. — Mirkov moški zbor „Katica“ je lepo zaokrožena skladba, ki bi res lahko kakor nalašč služila našim društvenim zborom in tudi v koncertnih dvorinah bila na mestu, ko bi le besedilo ne bilo tako neprikladno. Kdor ima namreč še kaj čuta sramežljivosti v sebi, gotovo ne bo maral iti poslušat tako skladbo, kjer se čisto odkrito opeva greh. To je sicer res, da ljubezni in ljubavnih pesmi nihče ne bo spravil s sveta, a tozadevna literatura naj bi bila dostojna. Če že nekateri pesniki ne morejo drugače, kakor da venomer brskajo po blatu, pa naj bi vsaj skladatelji bili toliko modri in izbirični in naj bi ne uglasbljali umazanih in pohujšljivih stvari. — Gerbičeva „Mazurka“ je elegantna salonska klavirska skladba s prav živahno vseskozi z ornamentami prepleteno melodijo. Gerbič jo

¹ Glej „Nove Akorde“ X, 1. str. 12 (Naše skladbe).

je zložil gotovo pod vplivom poljske glasbe, ki jo je imel priliko natančneje spoznavati za časa svojega bivanja med Poljaki. — Adamičeve otroške pesmi: „Izza gor“, „Je pač zima“ in „Solnčece“ bodo prav tečna hrana za otroke, pa tudi odraslim ne bodo škodile, če si jih bodo semtertja malo privoščili. — Pavčičev mešani zbor „Kaj ve misli?“ je zelo originalna moderna skladba z naravno se razvijajočo melodijo, izbranimi in jako polnoglasnimi harmonijami; v ritmičnem oziru lepo kontrastirata prvi mirni del in hitrejši drugi, kjer prinesejo pred koncem zlasti triole obilo življenja v skladbo. Ker pa tudi ta skladba opeva meseno naslodo, jo — četudi v glasbenem oziru izborna — za praktično uporabo ni mogoče priporočati.

Posebno bogata je vsebina književne priloge, ki podaja sledeče: Deset let „Novih Akordov“. — Dr. Gojmir Krek: Še enkrat Jenkov „Naprej“. Hkrati donese k nalogam glasbene zgodovine. — Fran Gerbič: Moj prvi javni: „prima vista“. Črtica iz mojega življenja. — Emil Adamič: Narodna pesem na koncertnem odru. — Koncerti. — Muzikalne in knjižne novosti. — Glasbena društva. — Slovanski glasbeni svet. — Naše skladbe. — Izza tujih odrov. — Odmevi iz koncertne dvorane. — S knjižne mize in iz muzikalne mape. — Umetnikov življenje in stremenje. — Pêle-mêle. — Listnica uredništva.

Stanko Premrl.

Anton Foerster: **10 evharističnih pesmi** za mešani zbor. Op. 112. V Ljubljani 1911. Založila in prodaja Kat. Bukvarna. Cena partituri in štirim glasovom K 3.50, glasovi brez partiture po 40 vin.

Anton Foerster: **12 Pangue lingua — Tantum ergo — Genitori** za mešani zbor. V Ljubljani 1911. Založila in prodaja Kat. Bukvarna. Cena partituri K 1.80, posamni glasovi po 50 vin.

Obe zbirki našega glasbenega Nestorja sta v vsakem oziru vzorni. Prva podaja iskrenoobčutene slovenske cerkvene pesmi v čast Jezusu v presv. Rešnjem Telesu, druga pa krepke in izvečine zelo umetno zložene latinske himne na besedilo „Pangue lingua“, oz. „Tantum ergo“ in „Genitori“. S. P.

Mladim literatom.

III.

Po najpotrebnejšem uvodu (I. in II.) pridite sedaj na reto in rešeto vi, mladi pesniki, ki ste nam poslali svoje prvence v oceno. Po tistem, kar smo povedali v I. številki (o Koljcovu), nimamo kar nič strahu, da bi z neugodno kritiko v kakšnem mladem talentu zamorili pesniško stvarjanje, ker tak plamen, če je pristen, se da sicer za nekaj časa zakriti, potlačiti, toda tem huje butne prejalislej na dan.

Odgovarjati hočemo po redu, kakor so nam prišle pesnitve.

Zorislav v Mariboru. — Poslali ste nam osem pesmic. Čitali smo jih z jako mešanimi čustvi, čitali celo večkrat, da bi izrekli o njih pravično sodbo. V eni opevate naravo, v treh srečo in nesrečo ljubezni, v ostalih ideale mladosti. Denimo sem prvo, kjer opevate zefir in solnce in jutro in dan; naslovili ste jo:

Jutro.

Zašumél zefir	Solnce pa vrh gor
je preko polj,	se je ozrlo nanj
ko rodila bi	in zefir vesel
ga težka, težka bol...	zašumél je dan...

Ali veste, da je zefir zapaden veter? In dan se rodi na vzhodu, kajne? Je li torej upravičeno reči: zefir je zašumél (t. j. prinesel) dan? — Tudi mi ni jasno, kako si zefir predstavljate, ker pravite: vesel je zašumel; si ga li mislite kot mladeniča, vedrega obličja, nosečega v prtu cvetlice in sadeže, kakor so si ga mislili grški kiparji? Pesmica ima pa še eno hibo: nedostaja ji ritma, ki je bistven pogoj vezane besede. V prvi kitici namreč se menjavata anapest in jamb, v drugi nam pa kar naenkrat udarijo na uho (1. in 3. vrstica) troheji! Ali povsod rastoči — ali povsod padajoči ritem, vse skupaj pa ne gre. — Vprašal bi Vas še, čemu

segate po tujem zefirju? Po mojem mnenju bi moral za rabo takih učenih, tujih izrazov tičati vzrok v vsebini pesmice; tako n. pr. ima tudi slavni ruski pesnik A. S. Puškin neko pesem o zefirju, ki se začenja tako-le:

Lehak zefir
pihlja nemir,
Šumí,
beží
Gvadalkvivir ... (Ruska antolog. str. 37).

A s to pesmijo nas pesnik s tem tujim, zapadni veter zna- nečim izrazom vodi tudi zares v tuje kraje, tja v deželo špansko, na daljni zapad, kjer je domovina zefirja. Vkljub vsem hibam in očitkom pa Vam moram priznati, da Vaša kratka pesmica ni brez neke globoke misli.

Poslali ste nam tudi tri erotične pesmice, izmed katerih se Vam samim, kakor pišete, zdi najboljša

Tragika:

Plamena v srcu ne pozná,
povsod ga spremlja tema ...
in duša njega trepetá
črne noči objema ...

Takó mu je, ko da je meč
mu v srce vseká rano ...
ko hipno plamen, prej goreč,
umrl je smrt — neznano ...

Črni obup nesrečno zaljubljenega nam hočete slikati, kajne? V duši je tema, objema jo črna noč — ta misel seveda ni nova; odkar jo je Prešeren pri nas izrekel:

Kdo zna
Noč temno razjasnit', ki tare duhá!

je bila prenavljana že neštetokrat. In prav tako je že vsakdanja primera: ljubezen — plamen. In kaj ste Vi napravili iz teh dveh misli? V drugi kitici požete, da je nasrečnejš imel v srcu plamen, ki je pa umrl, v prvi kitici pa trdite, da plamena ne pozna. Ni li to protislovje? Pa mi porečete: Plamena v srcu ne pozná — pomeni tukaj plamena (t. j. ljubezni) nima več v srcu! Nato Vam odgovorjam: še preveč ga ima! A ker ne najde odmeva, zato je tako obupan. Tako uči vsakdanja izkušnja, pa tudi dušeslovje. In isto Vi sami potrjujete, pojoč, da je siromak dobil rano, kar ima v pesniškem jeziku čisto določen pomen. In potemtakem je seveda tudi napačno, da je plamen umrl, in pa še hipno, dočim v resnici počasi umira, in smrti (boljši bi bil genitiv!) neznane, ko vendar dobro veste, kakšne. Tudi ni dobro brez potrebe kopičiti pesniške podobe: plamen in noč na eni, meč in rana na drugi strani; ena bi zadostovala. Kar je torej v pesmici lepega, ni Vaše, kar pa je Vašega, ni resnično. Treba bolje premisliti!

Z erotičnimi pesmimi me torej niste pridobili; pač pa nekam zamišljen gledam v naslednji dve: V mladosti —

V zimi. Zdi se mi, da tli v njih sveta iskra, a še globoko zakopana v pepelu. V prvi požete tako-le:

Odkrij pred jutrom se, mladenič,
mladost — to jutro je;
na čelo roko: to so ognji,
ki krog drvé ...

In idealov sto hiti,
mladenič pa je sam ...
To je mladost, to njena kri,
tāk gre se z jutra v dan.

Razlagati, da jutro pomeni zorno mladost, to je — proza; ognji, ki krog drvé — no, to bi še šlo; a prav močno je prisiljen kontrast med stotino idealov in mladeničem, ki je sam. — Izmed vseh pa meni najbolj ugaja naslednja:

V zimi.

„Tam zunaj smrt, tam zunaj mraz,
a v srcu smrti ní ...
Mi mladi smo in kakor blisk
žarijo nam oči ...“

A blisk, kje si, da videl bi
tvoj ogenj, tvoj bi žar? —
Po polju stopa tih in nem
mladenič, naš sanjar ...

Da ni nekaj prehudih reminiscenc iz Zupančiča (zlasti iz Pesmi mladine), bi jo bili natisnili spredaj.

V pismu na uredništvo pišete: „Nekaj ljubim — vztrajnost. Vztrajati v svojih naklepih, vztrajati v svojih idealih in ciljih!“ Dobro! Postanite naš sotrudnik!

G. X. v Gradcu. — V Vaši pesmi: Slovo je nekaj čuvstva, a poezije bore malo. Študirat greste na univerzo in treba se ločiti od domače vasi, od zelenega hriba nad njo in bistre vode, ki teče skoz vas, in od domače hiše, od očeta, matere in — ptičice v kletki.

Pač ti še zjutraj pela boš,
budila mene pa ne boš,
jaz daleč tam bom za gorami ...

Fant, ki gre prvič v veliko mesto, vriska od veselja, ker se mu odpira nov svet; Vi pa — prisiljeno žalujete.

Nikdo ne pojde z mano,
z menoj na pot neznano —

požete Vi, a narodni pevec, ubog rokodelec, je korajžno zapel:

Noben drug ne pojde z mano
kakor drobne ptičice!

Takisto nima prav nobene pesniške cene: Gozdu; čudim se pa, da niti slovenske slovnice ne znate — n. pr.:

Tu v hosti tej zeleni
svetá ni šum nobeni ...

Brrr!

Bit hočeš poet in ti pretežkó
slovensko poznati je slovnico?!

D.

To in ono.

Koncert „Glasbene Matice“.

Koncert dne 5. februarja je bil zopet — kakor zadnje čase sploh — deloma vokalnega, deloma inštrumentalnega značaja. Vokalni del so tvorile izvirne slovenske skladbe,

večinoma mešani in moški zbori novejšega datuma. Naša glasbena literatura obsega danes poleg zborov — hvala Bogu — tudi že mnogo drugih različnih skladb, na primer: samospevov s klavirjem, klavirskih skladb, tudi nekaj orkestralnih del; a v kompoziciji zborov a capella smo do danes

— bi rekel — vendar še najbolj rutinirani, in mora vsak pošten presojevalec naših glasbenih razmer v tozadevni kompoziciji konstatirati v sedanjem času velik napredek.

„Glasbena Matica“ si je lansko leto postavila nalogo, da hoče v svojih koncertih kazati, na kakšni stopinji stoji slovenska glasbena produkcija in reprodukcija. Tudi zadnji Matičin koncert je imel predvsem ta namen. In sodeč po vsem tem, kar nam je koncert nudil, in vpoštevajoč način proizvajanja, smo napredka v domači glasbeni produkciji in reprodukciji zares lahko veseli. Izvajanje pevskega zbora „Gl. Matice“, ki je štel v tem koncertu impozantno število 190 pevcev in pevk, je bilo — da povem kar naravnost in odkrito — odlično, in gre koncertnemu vodju g. Mateju Hubadu, ki je vodil zbor z znano sigurnostjo in mirno roko, še prav posebna hvala in priznanje.

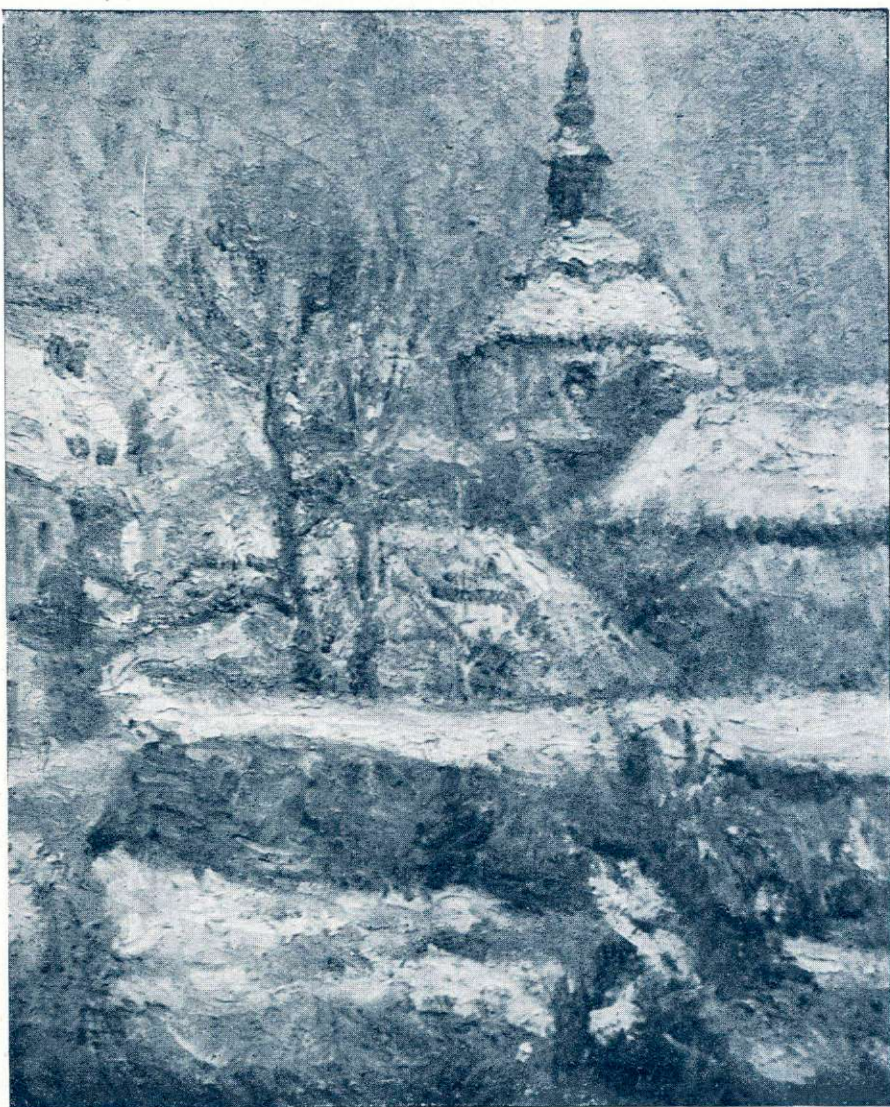
Izmed mešanih zborov so se izvajali: Ferjančičev „Tone solnce, tone“ . . ., zbor, poln nežne melanholije, ki je, četudi preprosto zamišljen, a vseskozi jasen in besedilu popolnoma primerno zložen, napravil jako dober in blažilen vtis. Dr. Gojmir Krekova zbora „Tam na vrtni gredi“ in „Kakor bela golobica“ kažeta seveda vse drugačno lice. Oba sta visoko moderna; prvi posebno drzno zasnovan, kar se harmonij in modulacij tiče, težak za izvajanje, a jako izrazit v vsakem taktu od začetka do konca, drugi pa bolj enostaven, ljubko se gibajoč in, izvzemši morda zadnjih par taktov, prav hvaležna skladba, ki je pri koncertu izredno ugajala, ter jo je zapel zbor dvakrat po vrsti. Adamičevi zbori: „Dekletce, podaj mi roko“, „Petnajst let“, „V snegu“ in „V gozdu“ so nekaj čudovito svežega in pristno slovenskega. To so zbori, ki zadovoljijo glasbeno izobraženega kakor tudi glasbe nevedčnega poslušalca. Adamič je brezdvomno eden najbolj nadarjenih, najbolj plodovitih in najbolj priljubljenih, če ne sploh najpopularnejši skladatelj, kar jih je nebo v najnovejši dobi podarilo slovenskemu rodu. Jenkov zbor „Tanana“ iz spevoigre „Vračara“ se je z orkestrom izvajal pri tem koncertu vdrugič in je prav tako kot pri prvem proizvajanju razvedril in razveselil obiskovalce koncerta.

Dalje so se izvajali sledeči moški zbori: Aljažev „Zakipi duša mladostna“ in „Divna noč“ od istega skladatelja. Prvi zbor, za Matičin koncert nekoliko prenavaden, sega po svoji fakturi še v starejšo dobo, a se čedno glasi; zlasti je ugajal srednji del z baritonskim samospevom, ki ga je zboru dobro prilagojeno in z občutkom pel gospod Rud. Trošt. Veliko večje glasbene vrednosti pa je drugi zbor, čeprav kratek. Seveda bi ne znal vsak pevovodja napraviti iz tega zbora to, kar je iz njega napravil Hubad; a kdor zna, pa zna. Nedopovedljivo veličasten je bil crescendo pri „Zvezd nebroj“ in ravno tako krasno je uspel *pp* pri „Ne en dih“. Juvančev „Pastir“ ne podaja v glasbenem oziru kaj posebnega, pač pa je sicer lepo zaokrožen zbor s tenorskim in baritonskim samospevom, ki sta ju pela gg. Jež in dr. Černe. Gerbičev zbor „Lahko noč“ je čedna serenadica z zelo občutno zloženim baritonskim samospevom, ki ga je pel tudi gosp. Rud. Trošt, vendar ne s tolikim uspehom kot onega v Aljaževem zboru.

Posebno fina točka sporeda je bila Gerbičeva skladba „Rožmarin“, trospev za ženske glasove s spremljevanjem klavirja. Ta skladba je izšla v „Novih Akordih“ (II. L., 4. št.), iz katerih se je topot — da omenim mimogrede — izvajalo osem skladb. Lepšega in obsežnejšega ženskega zbora in v taki upravi, kot ga nam je podal Gerbič, Slovenci sploh

nimamo. Izborna je zadet v tem trospevu značaj besedila, slog pa kar klasičen. Skladbe so najprecizneje izvajale gospe: Boletova, Hrastova, Skrbinškova, Tavčarjeva, Maličeva in gospa Žirovnikova. Njihovo petje je bilo vseskozi enotno ubrano in ni niti en sam trenotek žalilo ušes. Na klavirju je spremljal nadarjeni pianist gospod Ravnik.

„Slovenska Filharmonija“ je izvajala na koncertu dve slavni skladbi: Beethovnovu uverturo k „Leonori“ št. 3 in Dvořakovo simfoniško pesnitev „Zlati kolovrat“. V omenjeni uverturi stopi pred nas cel Beethoven: genialen po svojih veledramatičnih zasnutkih, iskren in strasten v svojem glasbenem izražanju, neprekosljivo umerjen in do-

KRIŽARSKA CERKEV POZIMI R. JAKOPIČ

vršen v kompozicijskih oblikah. „Slovenska Filharmonija“ pod vodstvom kapelnika gosp. E. Czajaneke je izvajala uverturo s sigurnostjo in ognjevitostjo, ki je pristojala imenitnemu, nesmrtnemu delu. Dvořakova simfoniška pesnitev pa je divno, orjaško orkestralno delo, ki korak za korakom najnatančneje ilustrira Erbenovo narodno pravljico. Kakor v vseh svojih simfoniških delih, nam imponira Dvořak tudi v tej skladbi predvsem s svojimi izbranini češkimi motivi in z izvrstno inštrumentacijo, v kateri mu ni kmalu kdo drug kos. Tudi to veliko glasbeno delo se je izvajalo prav izborna.

Omeniti mi je končno še gospe Vide Talichove, ki je tehnično-dovršeno in s finim čutom igrala na klavirju Lisztovi skladbi: „Ljubavno pesem“ in „Tarantella di Venezia e Napoli“.

Pri celi, vseskozi izborna uspeli prireditvi je bilo škoda le to, da se je koncert predolgo zavlekel in končal celo uro

kesneje, nego je bilo napovedano. Kar je več kot dve uri, je za koncert odločno preveč. Zato naj blagovoli „Glasbena Matica“ in katerokoli koncertno društvo bo sploh v tej sezoni še kak koncert priredilo, v bodoče tudi ravnokar označenega momenta ne prezreti. *Stanko Premrl.*

Dva jubileja v Gradcu.

Po kratkem presledku sta obhajala petdesetletnici svojega rojstva oba redna profesorja slovanske filologije na graški univerzi, dr. Karel Štrekelj in dr. Matija Murko. Dne 25. februarja predlanskega leta jo je slavil Štrekelj, 10. februarja letošnjega leta pa Murko. Oba slavljenca sta si pridobila na polju slovanske filologije že v tej kratki dobi tako izrednih zaslug, da se njiju petdesetletnica ne sme molče prezreti. Kot soizdajatelja svetovnoznanih glasil — Štrekelj

DR. K. ŠTREKELJ

je soizdajatelj „Archiva“, Murko pa jezikovnozgodovinskega časopisa „Wörter und Sachen“ — uživata evropski glas, zato se spodobi, da se ju spomni tudi lasten narod.

Dr. Karel Štrekelj

se je rodil v vasi Gorjansko pri Komnu na Goriškem dne 25. februarja l. 1859. Že v prvih dijaških letih je kazal veselje do svojega poznejšega poklica. O tem priča opomnja znanega slavista prof. Bandouina de Courtenay v Archivu, X, kjer omenjuje prvo večje delo Štrekljevo. Na tem mestu pravi Courtenay tako-le:

„Den Verfasser dieser Abhandlung kannte ich noch im Jahre 1872, wo er als etwa 12 jähriger Knabe das Görzer Gymnasium besuchte. Schon damals zeigte er großes Interesse für dialektologische Forschungen, indem er mir eine kleine Sammlung sorgfältig aufgezeichneter Texte in seinem heimatlichen Dialekte (Mittel-Karst) geliefert hatte. Es macht

mir also große Freude, den alten Bekannten als selbständigen Gelehrten begrüßen zu können und dies um so mehr, da die Arbeit selbst als eine gediegene bezeichnet werden muß.“

Dovršivši z odličnim uspehom goriško gimnazijo, je odšel na Dunaj študirat slavistiko.

Za privatnega docenta se je habilitiral s spisom: „Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes“, ki ga je izdala dunajska ces. akademija znanosti l. 1886. Leto pozneje je izšla razprava v posebnem odtisku.

Omeniti je, da je bil prof. Štrekelj obenem tudi urednik slovenskega prevoda drž. zakonika. L. 1896. je prišel po Oblakovi smrti (15. aprila 1896) za izrednega profesorja slavistike v Gradec, kjer je postal l. 1908. redni profesor slovanske filologije s posebnim ozirom za slovenski jezik in slovstvo,

Če pregledamo samo površno naslove krajsih ter daljših spisov in knjig, ki jih je spisal Štrekelj, se moramo v resnici čuditi neumorni marljivosti in vsestranski delavnosti našega učenjaka,

Ako analiziramo njegovo znanstveno delo, opazamo, da je izprva poleg slovniških študij posvetil svoje moči literarni zgodovini in kritiki, in to s posebnim ozirom na druga slovanska slovstva. Dalje si je stekel zelo veliko zaslug z izdajanjem narodnih pesmi in narodnega blaga. Glavno polje Štrekljevega znanstvenega dela pa je slovenska slovnica in etimologija.

Večina spisov, spadajočih v prvo vrsto, se nahaja v Lj. Zvonu, ki mu je bil Štrekelj od l. letnika (1881) do l. 1892. najmarljivejši sotrudnik.

Poleg Zvona so prinašali Štrekljeve spise še Letopis Mat. Sl., Zbornik Mat. Sl. in Dom in Svet ter naposled Časopis za zgodovino in narodopisje.

Slovenskemu občinstvu je prof. Štrekelj znan kot izdajatelj slovenskih narodnih pesmi.

Znanstveno polje, ki se je Štreklju najbolj priljubilo in kjer se je izkazal neprekosljivega strokovnjaka, je slovenska slovnica in etimologija. Archiv für sl. Philologie pa je tisti list, ki je leto za letom objavljal največ in najzrelejših njegovih razprav. Za to izredno delovanje ga je Jagić privzel za soizdajatelja tega znamenitega lista.

L. 1904. je izdala dunajska cesarska akademija znanosti znamenito delo: Zur slawischen Lehnwörterkunde. Tukaj nahajamo zbrano, kar je bilo dotlej raztreseno po različnih znanstvenih glasilih.

Najnovejše razprave prof. Štreklja se tičejo deloma slovenskih krajevnih imen po nemškem in slovenskem Štajerju, deloma nam razkrivajo in objasnjujejo vpliv Slovencev na Nemce, kakor se nam javlja v besedah, katere so si Nemci izposodili od nas. Krajevna imena so še danes žive priče o nekdanji moči in razširjenosti slovenskega naroda.

Velepomemben spis, ki je vzbudil tudi pri nemških učenjakih živo zanimanje, je: Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev. Tukaj je segel prof. Štrekelj s trdno roko obširnega znanja globoko v zakladnico nemških sosedov ter pokazal na celo vrsto naših besed, katerih Nemci ne bodo mogli utajiti. Dognal je, kako si niso samo štajerski Nemci, ampak tudi drugod izposojevali od Slovanov, o katerih navadno trde, da so le oni jemali pri svojem sosedu na posodo.

Ob koncu bodi omenjeno, da je v priznanje velikih zaslug imenovala Peterburška ces. akademija znanosti Štreklja za svojega dopisujočega člana; isto je storila národopisná spoločnosť češko-slovanská ter kraljev. srpska akademija v Beogradu.

Dr. Matija Murko.

Dne 10. februarja t. l. je preteklo petdeset let, kar se je rodil (1861) v Drsteli pri Sv. Urbanu zunaj Ptuja profesor dr. Matija Murko. V gimnazijo je pohajal najprej v Ptuj, končal pa je srednjo šolo v Mariboru. L. 1880. je šel na Dunaj, kjer se je posvetil slavističnim in germanističnim študijam. L. 1886. je bil na podlagi disertacije iz germanistike „Über das Adamsglossar“ promoviran sub auspiciis imperatoris za doktorja filozofije. V govoru, ki ga je imel pri slavnostni promociji, je obravnaval snov: „Über die Bedeutung der Fremdwörter“.

Že leto nato je dobil ustanovo dunajske univerze ter šel na Rusko, kjer je ostal 18 mesecev. Tukaj je imel dosti priložnosti, da se je temeljito seznanil s starejšo rusko književnostjo ter prišel tudi v ožjo dotiko z ruskim učenjskim svetom.

Vrnivši se v domovino, je postal referent slovanskih dnevnikov v ministrstvu zunanjih zadev. Obenem je bil od l. 1892. do 1896. profesor slovenskega jezika na c. kr. Terezijanišču ter učitelj ruskega jezika na zavodu za orientalske jezike (1891–1899). L. 1896. je postal profesor ruskega jezika na konzularni akademiji, kjer je poučeval do l. 1902. Na podlagi obširnega dela „Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik, I. T. Die böhm. Romantik, Graz 1897“ se je habilitiral še v istem letu za privatnega docenta slavistike na dunajskem vseučilišču. L. 1902. pa so ga pozvali za rednega profesorja v Gradec, kjer deluje skupno s svojim kolegom, prof. Štrekljem.

Grabowski¹, katerega spis nam je poleg drugih virov služil za podlago, deli Murkovo znanstveno delovanje v štiri skupine, t. j. v a) lingvistično, b) kulturno-zgodovinsko, c) primerjevalno-literarno, d) narodopisno.

Ker je ta razdelitev zelo pregledna, se je hočemo držati tudi mi. V svojih mlajših letih se je Murko bavil podrobneje s slovniškimi vprašanji, spadajočimi deloma v nemški, deloma v slovenski jezik. Jezikoslovne spise je objavljial v Archivu, Letopisu Slov. M. in Radu jugoslov. akad. v Zagrebu.

V kulturnozgodovinski del Murkovih spisov spadajo članki, ki se nanašajo na kulturno zgodovino deloma Slovencev, deloma vseh Slovanov. V prvi vrsti nam je omeniti nekaj monografij, posvečenih izvečine učenjakom slavistom: Miklošiču, Oblaku in germanistu Heinzlu.

Trajen in res veličasten spomenik je postavil svojemu dragemu prijatelju V. Oblaku z življenjepisom, ki ga je obelodanil v Knezovi knjiž. S. M. l. 1899. To je biografija, kakor jih imamo malo v slovenskem slovstvu. Pisatelj nam ne opisuje samo Oblakovega življenja, ampak nam podaja popolno sliko in natančno analizo delovanja prerano nam umrlega učenjaka. Malo skrajšano je izšlo to delo tudi v nemškem jeziku: Vatr. Oblak, ein Beitrag zur Geschichte der neuesten Slavistik. Wien 1902.

Obširno študijo o J. Kollárju je spisal Murko v Letopisu M. S. l. 1894. in 1897.

Jako zaslužno in temeljito delo pa je Murkova knjiga, ki je izšla v Amelangovem založništvu v Lipskem l. 1908., namreč: Geschichte der älteren südslawischen Literaturen.²

V skupino primerjalno-literarnega delovanja Murkovega nam je šteti v prvi vrsti spise, ki se nanašajo na apokrifno

literaturo in prehod takih snovi v slovansko slovstvo. V Sitzungsberichte dunajske ces. akademije je izšla l. 1890. obsežna razprava: Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven. V študiji: Die russische Übersetzung des Apolonius von Tyrus und der Gesta Romanorum (Arch. XIV.) dokazuje prepričevalno na podlagi posameznih rokopisov, da ima ruski tekst svojo podstavo v poljskem, ki pa ni nič drugega, nego samostojna preuredba češke povesti o Apoloniusu s Tyra.

Kakor raziskuje prof. Štrekelj medsebojno vplivanje slovanskega in nemškega naroda v slovniškem oziru, zlasti kar se tiče besednega zaklada, tako si je Murko pridobil velikih zaslug kot raziskovalec izvunnarodnih vplivov v literaturi. Najlepši uspeh teh primerjevalnih študij je njegova izvrstna knjiga: Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen

DR. M. MURKO

Romantik I. Teil. Die böhmische Romantik. Graz 1897. To delo je vzbudilo med učenjaki največje zanimanje. Tukaj se je pokazal Murko kot pravega in temeljitega slovstvenika, ki zna soditi kritično in nepristransko, ki je umel združiti svoje slavistično in germanistično znanje v harmonično celoto. Skoro vse ocene, katerih je nepregledno število, se izražajo o tem velezanimivem delu laskavo in pohvalno. Seveda so mu s te ali one strani tudi očitali, da je v iskanju tujega vpliva zašel včasih malo predaleč. To pa so le malenkostni nedostatki, ki zaslužnemu delu ne kratijo njegove vrednosti.

Obširno razpravo o srbsko-hrvaški narodni pesmi pri Nemcih je napisal Murko v Arch. (XXVIII): Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur. Podaja nam natančen pregled, kako se tudi Nemci niso mogli ogniti vplivu južnoslovanske narodne pesmi, kako je zlasti vplivala Vuk-Karadžičeva zbirka na Goetheja in Grima, kako se je znanje o tej poeziji vedno bolj širilo po raznovrstnih prevodih in specialnih študijah.

Zelo plodovito delovanje pa razvija prof. Murko na polju slovanskega folklorja ali narodopisja. Izpočetka je iskal za

¹ Tad. Stan. Grabowski: Najnowsza Historya Literatur południowo-słowiańskich i działalność prof. M. Murki, Kraków 1910.

² Kot važen dodatek k temu delu je izšla v začetku letošnjega leta v Ljubljani brošura: Zur Kritik der Geschichte der älteren südslawischen Literaturen. Povod tej knjižici je dala Čorovičeva kritika v Arch. XXXII. (str. 275–281), ki hoče Murkovi knjigi odreči znanstveno vrednost.

to vzorov pri naših severnih bratih Čehih. Posebno ga je navdušila narodopisna razstava v Pragi l. 1895. Za Slovence so važni zlasti nauki, ki jih podaja ob koncu svojega slovenskega spisa v L. M. S., češ, da „zbirajmo in hranimo svoje starine, samobitne in prisvojene, kolikor moremo, ker človeka, ki ni barbar, bo vedno zanimalo, kako so živeli njegovi predniki“. Morebiti so bile poleg drugih teženj tudi te vrstice povod, da se je osnovalo in ustanovilo v Mariboru zgodovinsko društvo, kateremu je sledil narodni muzej.

Omenili seveda nismo še mnogo drugih daljših in krajših člankov in referatov, ki so razstreseni po raznih znanstvenih revijah in časnikih, a so važni raditega, ker so pisani stvarno in poučljivo.

Pred dvema letoma je začel izhajati v Heidelbergu nov časopis „Wörter und Sachen“, ki mu je glavni namen ta, da porablja rezultate kulturno-zgodovinskih preiskav v razlago pojmov in besedi ter kaže s tem v jezikoznanstvu nove smeri. Misel je izšla iz Gradca, in gotovo ne brez zaslug Murkovih, ki je temu listu tudi sourednik. V II. letniku 1. zv. je napisal Murko zelo obširno razpravo o nagrobnih obredih slovanskih narodov¹ ter podal in razjasnil na podlagi teh raziskavanj več zanimivih etimologij.

V predstojećih vrstah smo v kratkem in površno očrtali znanstveno delovanje prof. Murka. Kako obsežno je to delovanje, je razvidno že iz samih imen časopisov in revij, v katere je Murko pošiljal svoje spise. To so v prvi vrsti: Archiv f. slavische Philologie, Mitteilungen d. anthropologischen Gesellschaft in Wien, Zeitschrift f. österreich. Volkskunde, Deutsche Literaturzeitung, Allgemeines Literaturblatt, Euphorion; Letopis Mat. Slovenske, Ljublj. Zvon, Časopis za zgod. in narodopisje, Izvestje muzejskega društva za Kranjsko; Rad jugoslovan. akademije; Časopis Historický, Listy filologické in še več drugih.

Prof. Murko je tudi dopisujoči član jugoslovanske akademije v Zagrebu, istotako srbske kralj. akademije v Belgradu in Narodopisné společnosti češkoslovenské.

L. 1909. je bil tudi imenovan za častnega doktorja češkega vseučilišča v Pragi.

Janko Kotnik.

† Profesor Josip Apih.

Dne 19. januarja je nenadoma umrl v Celovcu vpokojeni profesor na celovškem učiteljskem, ravnatelj zasebnega učiteljskega sester uršulink v Celovcu, ravnatelj Mohorjeve tiskarne in blagajnik Mohorjeve družbe, gosp. Josip Apih. Z njegovo smrtjo so izgubili koroški slovenski učitelji svojega očeta, Mohorjeva družba zvestega in varčnega blagajnika, vsi Slovenci pa znamenitega zgodovinarja.

Pokojnik je bil rojen dne 16. marca l. 1853.² v Žapuzah na Gorenjskem, je od l. 1864. do 1872. obiskoval gimnazijo v Ljubljani, kjer je 1. julija l. 1872. z odliko maturiral. Od l. 1872. do 1876. je obiskoval dunajsko univerzo, poslušal historika Büdingerja in Lorenza ter geografa Simonija in zgodovinarja Sickela pa tudi znamenitega slavista Miklošiča. Izpit za poučevanje zgodovine in geografije na srednjih šolah je napravil dne 14. novembra 1876 na Dunaju, izpit iz nemščine za nižje razrede pa l. 1879. Od l. 1877. do 1892. je služboval kot profesor na deželni veliki realki v

Novem Jičinu, l. 1892. pa je postal profesor na učiteljskem v Celovcu, kjer je ostal do l. 1907., ko je stopil v stalni pokoj. Ker je poučeval tukaj slovenščino, je napravil pri profesorju Kreku v Gradcu izpit za nižje razrede. Ustanovil je s pomočjo gospe deželnega predsednika Schmidt - Zabierowa višjo dekliško šolo in je bil nekaj časa nje vodja. Pozneje pa je nemškonarodna politika Apiha odstavila od vodstva, ker „kot Slovenec ne more vzgajati mladine v nemškem duhu“. Stvar je prišla tudi v deželni zbor na razgovor in deželni predsednik je izjavil, „da takega moža, kot je Apih, daleč čez koroške meje ni“.

Veliko je deloval Apih na zgodovinskem in pedagoškem polju. Opisal je zibelko slovanstva, Velehrad („Zvon“ 1875), narisal plemstvo in narodni razvoj s posebnim ozirom na Slovence („Zvon“ 1877), opisal je židovstvo v zgodovinskem, verskem in prirodopisnem oziru („Lj. Zvon“, 1885). Od teh splošnih predmetov je prestopil na ožje slovensko polje in je opisal v „Letopisu Mat. Slov.“ l. 1885. Žigo Herbersteina s posebnim ozirom na slovanstvo. Spis se posebno peča s Herbersteinom, odkriteljem Rusije. L. 1888. je napisal nekaj „k zgodovini Popotnika“, l. 1889. pa „Statistiko članov Matice Slovenske“ in l. 1890. „Statistično črtico dijaštva avstrijskih visokih šol“. Znameniti so tudi njegovi spisi: „Kranjski stanovi“ v Letop. M. Sl. 1892, „K zgodovini novomeški v 8. veku“ (Izv. M. K. II. l.), ter „K obrtni politiki v 18. veku“ (Izv. M. K. IV.).

Najznamenitejša njegova knjiga pa je: „Slovenci in 1848. leto“. Izdala jo je Matica Slovenska l. 1888.¹ To snov je porabil tudi v nemškem spisu: „Die Slovenen und das Jahr 1848“. Druck von Rudolf Brzezowsky & Söhne 1896, 8°. (Iz: Österreichisches Jahrbuch. Jahrgang 1890, str. 79—106; 1892, str. 175—208; 1894, str. 15—35; 1896, str. 119—154.) (Glej Simonič: Slov. bibliografija str. 12.) Lepa je njegova jubilejna knjiga povodom 50 letnice vlade našega cesarja: „Naš cesar“, ki jo je izdala Mohorjeva družba.

A tudi na zgodovinsko-pedagoškem polju je bil Apih delaven. Znane so njegove publikacije, ki obravnavajo zgodovino slov. šolstva, slovenskemu svetu manj znana bo temeljita razprava: „Die theresianisch-josephinische Schulreform in Kärnten“. (Carinthia I. l. 1903. in 1904.), ki je izšla tudi v posebnem odtisku. Za „Slovensko Šolsko Matico“ je obdeloval zgodovinsko učno snov za ljudske šole, katero je nadaljeval prof. dr. M. Potočnik. Mnogo je delal v arhivih na Dunaju, v Ljubljani in v Celovcu. Ni še dolgo tega, ko mi je pravil, da bo tudi začel sodelovati pri „Časopisu za zgodovino in narodopisje“. Imel je pripravljenega za to obilo gradiva. Z veseljem je zasledoval delovanje mariborskega zgod. društva. Priredil je še skupno z nekim drugim gospodom ljudsko izdajo Jurčičevega „Desetega brata“, ki ga izda jeseni Mohorjeva družba, in se veselil, ko je vposlal slikar Vavpotič prve krasne ilustracije zanj.

Plodonosno in večkrat burno je bilo njegovo življenje. Sedaj pa mirno spi na pokopališču v Trdni vasi pri Celovcu. Za njim stoji zgodovinsko-slavni „mons Caranthanus“ — gora sv. Urha, za njim se razprostira slavno Gosposvetsko polje, zibelka slovenstva, v daljavi pred njim pa se vzpenjajo v sinje nebo naše Karavanke. Naj mu bo Bog, kate-rega tudi v življenju ni pozabil, milostljiv sodnik! Njegovo delo pa naj prinaša obilo sadu med slovensko koroško mladino!

Dr. Fr. Kotnik.

¹ Das Grab als Tisch WS. II₁ (79—160).

² Ne 1855., kakor pravi Glaser.

¹ Glaser (IV. 167, 168) navaja deloma napačne podatke.

PRIPOROČLJIVI PREPARATI c. in kr. dvornega založnika in papeževega dvornega založnika

Naročila se
točno
izvršujejo.

lekarnarja G. PICCOLI v Ljubljani, Dunajska cesta

MALINOV SIRUP izvrsten naraven izdelek v kilogramskih steklenicah po K 1-50, v sodih po K 1-— 1 kg.

ZELODCNA TINKTURA krepi želodec, pospešuje prebavljanje in odprtje telesa. Steklenica 20 vinarjev.

ZELEZNATO VINO krepi slabotne, malokrvne in nervozne osebe. Polliterska steklenica K 2-—.

ANTIRRHEUMON preizkušeno zdravilo zoper revmatične bolezni. Steklenica 50 vin.

SALMIJAKOVE PASTILE lajšajo hripavost in kašelj, mehčajo sliz. Škatlica 20 vin., 11 škatlic K 2-—.

Karnoseški izdelki iz marmorja za cerkvene in pohištvene oprave, spominki iz marmorja, granita ali sijenita, živo in ugašeno apno

se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru

Ljubljana, Kolodvorska ulica

Domača tvrdka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina z izgotovljeno obleko

Priporoča se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrsne

duhovniške obleke

Iz zjamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po najnovejšem kroju in lepih vzorcih.

Zaloga

srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Največja in najstarejša tovarna lončenih peči in raznih lončenih izdelkov

Av gust Drelse, Ljubljana

(mnogokrat odlikovana)

Priporoča se slavnemu občinstvu in prečastiti duhovščini v naročila na

štedilna ognjišča in peči

preproste in najfinejše, izvršene v poljubnih modernih barvah in vzorcih kar najbolj strokovnjaško, zanesljivo in trpežno, po najnižjih cenah. Župniščem, samostanom in šolam dovoljujem znaten popust. Ilustrirani ceniki so na razpolago.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. MIKUSCH

v Ljubljani, Mestni trg šte v. 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvornih cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte v. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim predstojništvom v naročila za izvrševanje vsakovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev v raznih slogih, kipov in svetniških solh iz lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača tvrdka.

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Slomškova ulica št. 3 in 10

priporoča se p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštnine prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev v hiši Stari trg št. 9 kot podružnico. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Najsigurnejša prilika za štedenje!

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od
8. do 12. ure dopoldne hra-
nilne vloge ter jih obrestuje

po 4³/₄ 0/0

brez odbitka, to je: daje za
100 K čistih 4.75 K na leto.

Rentni davek plača hranilnica sama.

reg. zadruga z omejenim poroštvom

Kongresni trg št. 19

Prolat Kalan Andrej l. r., predsednik.

Kanonik Sušnik Janez l. r., podpredsednik.

Dr. Fran Dolšak l. r., zdravnik v Ljub-
ljani, podpredsednik.

Druge hranilne knjižice se spre-
jemajo kot gotov denar, ne da
bi se njih obrestovanje prekinilo.

Daje tudi svojim članom predujme
na osebni kredit, vračljiv v 7¹/₂ leta
(90 mesecev) v tedenskih, oziroma
mesečnih obrokih, kakor tudi po-
sojila na zadolžnice in menice.

Specialiteta!

Dobi se samo
pri svetovnoznani trdki:

Št. 412. Srebrna s 3 močnimi pokrovi
K 32.50. — Št. 413. Srebrna z 2 močn.
pokrovoma K 28.50. — Št. 414. Kovi-
nasta s 3 pokrovi K 18.—. — Št. 415.
Kovinasta z 2 pokrovoma K 15.50.

H. Suttner, Ljubljana

Mestni trg

Podružnica: Sv. Petra cesta 8

**Najbogatejša zaloga vseh vrst ur, zlatnine in
srebrnine, juvelov ter briljantnih nakitov.**

Istotako ogromna izbira **osobito pripo-
ročljivih specialitet, najnovejših pre-
cizijskih žepnih ur** (z izpričevali točnosti).
Stenske in salonske ure ter budilke najmo-
dernejšega, trpežnega izdelka!

Največja razpošiljalna trgovina! Ceniki zastonj in
poštnine prosto. Neugajajoče se zamenja ali denar vrne!

**Lastna tovarna ur v Svici
s tovarniško znamko IKO**